RUDOLF STEINER

KARMA MATERIALISMULUI

GA 176

Nouă conferinţe ţinute la Berlin,
între 31 iulie şi 25 septembrie 1917

CUPRINS

CUPRINS PE LARG 4
CONFERINŢA I 11
CONFERINŢA a II-a 35
CONFERINŢA a III-a 58
CONFERINŢA a IV-a 78
CONFERINŢA a V-a 102
CONFERINŢA a VI-a 122
CONFERINŢA a VII-a 139
CONFERINŢA a VIII-a 155
CONFERINŢA a IX-a 177
NOTE 198

CUPRINS PE LARG

CONFERINȚA I — *Berlin, 31 iulie 1917*
Răsunete uitate din viaţa spirituală

Evenimentele exterioare din istorie trebuiesc văzute ca simptome. African Spir a realizat intuitiv adevărata natură a gândirii. Popoarele Europei luate împreună sunt ca un om sufletesc răsfirat în membrele sale aşezate separat una lângă alta. Secolul XIX a produs mari gânditori, unul dintre ei fiind African Spir. Ei au murit fără a fi recunoscuţi şi după moarte îşi păzesc gândurile, asfel încât ele nu pot fi accesate şi dezvoltate mai departe de oamenii din viaţa pământească. Ştiinţa nu poate înţelege ce este gândirea. Când legătura cu lumea spirituală este ignorată, gândurile omului pierd legătura cu realitatea exterioară, iar realitatea exterioară duce o viaţă a ei, proprie. Două impulsuri active în oameni. Omul agrar şi omul industrial. Evanghelia după Luca şi Evanghelia după Matei.

CONFERINȚA a II-a — *Berlin, 7 august 1917*
Analogii incorecte

Erorile în a compara funcţionarea unui stat cu funcţionarea unui organism. Viziunea actuală asupra lumii arată numai încadrarea corpului fizic în univers, trecând cu vederea sufletul. Teoria relativităţii a lui Einstein. Ce poate fi explicat ca fiind forţă şi substanţă, se explică în realitate ca fiind Lucifer şi Ahriman. Gândirea umană are o amplitudine prea mică; necesită rectificarea prin alte puncte de vedere. Voinţa are o amplitudine prea mare; poate realiza ceva numai prin asociere cu o altă voinţă. Pendularea şi echilibrul între Lucifer şi Ahriman.

CONFERINȚA a III-a — *Berlin, 14 august 1917*

Ritmul în respirație și cunoaștere

Procesul cognitiv a fost inițial bazat pe ritmul respirator. Înainte de Misteriul de pe Golgota, oamenii aveau o clarvedere atavică imaginativă, fiindcă Îngerii locuiau în intelectul omului. După moarte, Îngerii trăiau în memoria senzațiilor. Acum Îngerii trăiesc în percepțiile noastre senzoriale, iar după moarte în intelect. Înainte de Misteriul de pe Golgota, simțurile omului erau expuse atacurilor lui Lucifer, acum intelectul este expus atacurilor lui Ahriman. Procesul respirator nu mai poate aduce cunoaștere, zeii l-au uitat pe om. Ei vor să-și amintească omenirea din nou. Omul trebuie să vadă lumile spirituale prin impulsul lui Hristos, așa cum vede lumea exterioară prin ochi. Intelectul omului este câmpul de luptă pe care se confruntă impulsul lui Christos cu impulsurile ahrimanice. Omul trebuie să se implice în acest conflict. Ahriman și Lucifer distorsionează în gândirea omului conceptul de Christos, fie îndreptând spre un simplu om Iisus, fie spre un concept general de Dumnezeu. Lotze, Harnack. Științele naturii și știința spirituală nu se exclud reciproc și nici nu se suprapun complet; ele trebuie să se acorde precum urechea stângă și cea dreaptă.

CONFERINȚA a IV-a — *Berlin, 21 august 1917*

Curajul spiritual versus confortul sufletesc

În memoria lui Herman Joachim. El a încercat să pătrundă Francmasoneria cu Spiritualitatea Științei Spirituale. În memoria Olgăi von Sivers, Johannei Arnold și a lui Maud Künstler. Hermann Bahr, un exemplu de om care a ajuns până la poarta științei spirituale, dar se oprește din comoditate și se refugiază în credință. Oameni ca Hermann Bahr preferă să lase toată responsabilitatea

Bisericii Catolice, decât să accepte responsabilitatea personală pentru gândurile şi faptele lor.

CONFERINȚA a V-a — *Berlin, 28 august 1917*

Cristos şi prezentul

Christos la fel de intim legat cu omul precum propriul său Eu. Psihologul Fortlage. Conştienţa clarvăzătoare atavică dinainte de Misteriul de pe Golgota era dată de un excedent de viaţă spirituală asupra vieţii organice omeneşti. Conştienţa actuală este dată de procesul de murire, prin existenţa unui excedent de viaţă organică omenească – ce se îndreaptă către moarte – asupra vieţii spirituale. Fără Moartea şi Învierea de pe Golgota sufletele oamenilor nu ar mai fi putut trăi în trupuri pe Pământ. Christos s-a unit cu forţele aducătoare de moarte, pentru ca aceste forţe aducătoare de moarte să poată forma noua conştienţă, şi l-a trecut pe Iisus prin moarte. Învierea a fost o înviere a conştienţei. În momentul morţii omul trăieşte taina conştienţei şi cu aceasta primeşte impulsul lui Christos. Învierea constituie esenţa creştinismului. Pe timpul Misteriului de pe Golgota, într-un punct al Pământului s-a concentrat întreaga pătrundere ahrimanică a structurii sociale. Din ea a rezultat conceperea vieţii legislative aşa cum o avem acum. Johannes Müller. Criza prezentului: pe de o parte oamenii au dorul de a găsi din nou spiritualul, pe de altă parte a dispărut înţelegerea lui Christos.

CONFERINȚA a VI-a — *Berlin, 4 septembrie 1917*

Consideraţii asupra timpurilor

Faptul că timpul nostru este materialist nu înseamnă că nu sunt prezente influenţe spirituale. Din cauza viziunii materialiste oamenii le primesc inconştient şi distorsionat.

Conştienţa diminuată oferă acces entităţilor luciferice şi ahrimanice. Stări de conştienţă diminuată prevalente la multe din personalităţile conducătoare în 1914 şi un şuvoi imens de impulsuri spirituale a străbătut Europa în lunile iulie şi august 1914. Starea sufletească materialistă face oamenii să doarmă în privinţa a ceea ce este mai important. Studiul unilateral într-o direcţie are efect de diminuare a conştienţei. Misterul fricii şi al fascinaţiei. Pornind de la ştiinţele naturii se poate găsi puntea înspre spiritul Tatălui. Pornind de la ***Adevăr şi ştiinţă*** şi ***Filosofia libertăţii*** se poate găsi şi puntea înspre spiritul lui Christos.

CONFERINŢA a VII-a — *Berlin, 11 septembrie 1917*

Luther

Până în secolele XIV-XVII oamenii încă se aflau în legătură cu lumea spirituală. Toma d'Aquino şi alţi scolastici erau încă inspiraţi, în scrierile lor, de Îngeri. Numai primind inspiraţii sau imaginaţiuni poţi înţelege devenirea şi naşterea. Prin conştienţa actuală nu mai suntem în legătură cu devenirea, ci percepem partea pieritoare. Henry More. Spirite precum Henry More au adus cu ei impulsuri sufleteşti din misterii precreştine. Ricarda Huch, «Credinţa lui Luther». Pentru Luther diavolul era o realitate percepută prin experienţa lui directă. Luther a fost unul dintre cei mai importanţi membri ai misteriilor din perioada precreştină. Înainte de începerea epocii ahrimanice, Luther a fost destinat să salveze pentru omenire o concepere a creştinismului, care să nu fi fost alterată de ahrimanicul neconştientizat. Contrastul între Luther şi Soloviov.

CONFERINȚA a VIII-a — *Berlin, 18 septembrie 1917*

Luther

Importanţa apariţiei lui Luther la începutul epocii a cincea postatlanteană. Oamenii din secolele XIII, XIV mai aveau, prin constituţia sufletelor lor, o legătură directă cu lumea spirituală şi cu morţii de care erau legaţi karmic. În Luther trăiau puternic impulsurile din a patra epocă, dar totodată el a simţit experienţele omului în cea de-a cincea epocă culturală, separarea de conţinutul spiritual al Cosmosului. Aceasta l-a făcut să-i îndrepte pe oameni înspre Biblie, ca fiind singurul document în care mai este încă cuprinsă cunoaşterea directă a lumii spirituale. În secolele XIII-XIV, ştiinţa despre natură era alchimie. Alchimiştii vedeau că în natură acţionează forţe suprasensibile, vedeau trecerea dintr-o formă în alta ca acţiune a spiritului. După sec. XIV transmutarea substanţelor îşi pierde înţelesul, şi implicit doctrina sacramentală devine ceva diferit. Luther detaşează spiritualul de procesele materiale. Pentru că omul celei de-a cincea perioade pierde conştienţa lumii spirituale, Luther aduce doctrina privind mântuirea prin simpla credinţă. Curentului lutheran i se adaugă alte curente pentru a se putea pregăti a şasea epocă în cadrul celei de a cincea. Clasicismul german: Lessing, Herder, Schiller, Goethe şi alţii. «Scrisorile estetice» ale lui Schiller şi «Faust» al lui Goethe în contrast cu luteranismul. Acest curent avansează concepţia că omul poate prin propriile sale eforturi şi forţe să regăsească legătura cu lumea spirituală.

CONFERINȚA a IX-a — *Berlin, 25 septembrie 1917*

Ştiinţa spirituală şi pătrunderea lucrurilor

Enigma discrepanţei între dezvoltarea intelectuală şi dezvoltarea morală a omenirii. În gândirea în sens ştiinţific

activează în om cele mai vechi şi dezvoltate părţi ale naturii omeneşti. Dezvoltarea morală se face numai prin cel mai tânăr element: Eul. În privinţa implantării moralităţii, în raport cu intelectualitatea sa, omul este încă ca un copil. Concepţii neracordate la realitate, în diverse curente. Libertatea este un concept aplicabil numai omului singular, ca individ, dar nu şi poporului cu sufletul său grup. Pendulul: Urmărirea dezvoltării unilaterale a oricărei virtuţi duce în timp, prin însăşi forţa interioară a acelei virtuţi, la generarea viciului opus. Liberalismul, socialismul, conservatorismul. Nu se poate realiza un paradis pe pământ, pentru că lumea fizică este într-o permanentă oscilaţie, mişcare ascendentă urmată de mişcare descendentă. Acest lucru este indicat în cuvintele lui Christos: „Împărăţia lui Dumnezeu este peste tot în voi." Creştinismul timpuriu a trăit la început în catacombe şi ulterior s-a înălţat şi s-a răspândit. Ceva similar este necesar astăzi în privinţa cunoaşterii spirituale. Luther. Rudolf Eucken. Johann Valentin Andreae a vrut să iniţieze o mişcare spirituală, care a eşuat din cauza forţelor care au dus la Războiul de 30 de ani. Situaţie similară cu antroposofia în timpul Primului Război Mondial. Omenirea are sarcina să nu fie paralizată şi această încercare.

CONFERINŢA I

Berlin, 31 iulie 1917

Aş dori să încerc, iar şi iar, ca prin completări aforistice la ceea ce a stat la baza ultimelor consideraţii [Nota 1], să investigăm acele lucruri care pot servi la consolidarea respectivelor convingeri.

În mod real, va putea cuprinde cu privirea, în sensul corect, timpul nostru în esenţa sa spirituală numai acela care este capabil să vadă evenimentele exterioare oarecum ca o expresie simbolică – chiar dacă exprimarea simbolică ar putea fi dificilă – a impulsurilor spirituale cu mult mai profunde, care străbat acum lumea; a impulsurilor în privinţa cărora ne poate învăţa, de fapt, doar ştiinţa spirituală.

Aş dori să pornesc astăzi de la o personalitate interesantă a secolului XIX, de la o personalitate pe care este extraordinar de atrăgător să o consideri în calitatea sa de gânditor, deoarece şi această personalitate, ca şi multe altele, reflectă într-un mod specific ceea ce trăieşte în timpul nostru, respectiv şi ceea ce în timpul nostru, într-un anumit sens a murit. Vreau să pornesc de la interesantul gânditor *African Spir* [Nota 2], care a murit în 1890. Nu mulţi oameni îl cunosc pe interesantul gânditor African Spir, care, la mijlocul anilor 60, la Leipzig, a început să se gândească să ofere semenilor săi un fel de concepţie despre lume, African Spir, care ajunsese pe atunci în contact cu cercurile francmasonice, fără ca acest contact să-i fi dat ceva deosebit, în afara unor aspecte exterioare. Căci African Spir este un gânditor original, şi dacă îl vom observa chiar şi numai puţin, mai întâi aşa cum poate fi el observat atunci când citim ceva din lucrările sale, dintre

care cea mai importantă a apărut în 1873 şi poartă titlul: «Gândire şi realitate», l-am putea considera drept un gânditor care nu a pornit prea mult de la impulsurile exterioare ale secolului XIX, ci exprimă o entitate lăuntrică originală în gândirea şi concepţia sa despre lume. Mai întâi, trebuie să-l considerăm aşa cum ne apare el atunci când îi citim lucrările. African Spir ajunge oarecum, aş spune, ca şi intuitiv, la o recunoaştere a gândirii, poate mult mai puţin decât suficientă, dar totuşi considerabilă. Natura gândirii îl preocupă pe el. Ce face omul când gândeşte? Cum se raportează omul la realitatea exterioară a simţurilor şi la realitatea interioară a trăirii sufleteşti, atunci când gândeşte?

Gândirea o putem înţelege în realitate numai dacă o vedem ca fiind în om ceea ce nu aparţine, de fapt, lumii sensibile exterioare, ci care, după adevărata ei existenţă – îngăduiţi-mi să folosesc acest cuvânt – adevărata sa intrinsecitate aparţine spiritualului, lumii spirituale. Trăim deja lumea spirituală atunci când gândim cu adevărat, când nu reflectăm doar asupra lumii sensibile, ci când gândim în mod real. Este acea gândire care nu este doar o simplă reflectare a lumii sensibile, este ceva care deja îi poate ridica întrebări omului, căci atunci când omul se ştie pe sine cu adevărat ca gânditor, el trebuie să se ştie pe sine în acelaşi timp într-o lume care se află dincolo de naştere şi moarte. Nu există nimic mai precis decât aceasta, că atunci când omul gândeşte, se este activ ca fiinţă spirituală, deşi în mod sigur puţini oameni au o presimţire suficientă a acestei certitudini. African Spir a ajuns la aceasta. Şi el a spus: Atunci când îmi formez gânduri, anume îmi formez gândurile cele mai înalte de care este capabil sufletul meu, atunci mă simt ca într-o lume durabilă, nesupusă niciunui spaţiu şi niciunui timp. Mă simt ca într-o lume veşnică. – De

aceasta a devenit conştient African Spir. Pornind din acest punct, el a spus: Dacă privim însă acum realitatea pe care o trăim, atunci când lăsăm natura să acţioneze asupra noastră şi reflectăm asupra naturii, sau privim realitatea în care se mişcă oamenii în decursul istoriei sau în cadrul vieţii sociale, această lume nu concordă pe nicăieri cu gândurile noastre. – Aşa şi-a spus Spir: Gândurile mă conduc la a recunoaşte că ele însele, ca gânduri, trăiesc în veşnicie. În lumea exterioară, totul este trecător. Ceea ce este pământesc vine şi se duce. Nu este în concordanţă cu niciun gând. Gândirea mea îmi spune – aşa îşi mărturisea African Spir –, că ea îşi are neapărat rădăcinile în veşnicie, şi de aceea ea este realitate absolută. – Acest lucru era incontestabil pentru el. Dar realitatea exterioară, pe care o trăim, nu este în concordanţă cu această realitate a gândirii, şi atunci această realitate exterioară este aparenţă, iluzie. Şi pornind din acest punct de vedere a ajuns – în alt mod decât vechiul hinduism, şi chiar decât anumiţi mistici – African Spir să-şi spună: Tot ceea ce trăim în spaţiu şi timp, este lume aparentă, este în fond iluzie. Dar, pentru a mai întări aceasta şi din altă direcţie, el îşi mai spunea cam următoarele: Oamenii, fiinţele vii în general, sunt supuse durerii. Dar durerea care apare nu se dezvăluie drept ceea ce este ea de fapt, căci ea are în sine o putere pentru depăşirea ei, ea vrea să fie depăşită. Durerii nu îi place să fie aici. De aceea ea nu poate fi un adevăr. De aceea, ea trebuie că face parte din lumea iluziei, iar ceea ce tinde în ea, tinde în durere către lipsa de durere, aceea trebuie să fie adevărata lume. Dar nicăieri în lumea iluzorie exterioară nu există o lume pe deplin lipsită de durere. De aceea, iarăşi, în lumea iluzorie exterioară nu este deloc conţinută lumea adevărată. Lumea adevărată, lumea sufletească, este cufundată în aparenţă, cufundată în

durere. De aceea lui African Spir îi apar lucrurile aşa, că omul poate ajunge la o mulţumire lăuntrică numai dacă devine conştient prin propria sa hotărâre, prin forţa sa lăuntrică de acţiune, că poartă în sine o lume veşnică, ce i se vesteşte în gândire; i se vesteşte în continua strădanie spre învingerea durerii, se vesteşte în strădania spre mântuire. Nu pentru că în timp ce o priveşte, lumea exterioară îi apare ca lume iluzorie, spune Spir că lumea exterioară ar fi o lume iluzorie, ci pentru că el crede că ar cuprinde nemijlocit în gândirea sa lumea adevărată, iar lumea exterioară nu concordă cu această gândire, de aceea spune el că ar fi aparenţă.

Ce stă de fapt la baza acestora? Poţi privi împrejur, dacă ai un simţ faţă de nuanţele subtile ale concepţiilor despre lume, dar nu găseşti aceste nuanţe printre cei mai diverşi gânditori ai secolului XIX, în mediul social ambiant, în care trăia Spir. Ce poate sta la baza unui astfel de fenomen?

Considerând întregul fenomen din punct de vedere spiritual-ştiinţific, trebuie să ne spunem: În timp ce avem în jurul nostru lumea sensibilă exterioară, şi lumea istoriei, în care trăieşte omul, şi lumea socială, suntem pe planul fizic. În gândire, adică atunci când trăim cu adevărat în gândire, nu mai suntem pe planul fizic. Numai atunci când gândim asupra a ceea ce este sensibil exterior, ne întoarcem înspre planul fizic şi ne renegăm propria natură. Dar dacă devenim conştienţi de ceea ce trăieşte propriu-zis în gândire, atunci trebuie să simţim că noi cu gândirea trăim înăuntrul vieţii spirituale. Aşadar, prinzând, aş spune, cel mai abstract lucru care îi este dat omului, simpla gândire, Spir simte graniţa decisivă dintre lumea fizică şi cea spirituală. Şi, în definitiv, el nu a constatat nimic altceva decât: Omul face parte din două lumi, cea fizică şi cea

spirituală, şi acestea două nu concordă între ele. Ca din ceva elementar, firesc, Spir ajunge la concluzia: Există o lume spirituală. El nu formulează aşa lucrurile, dar explicând că tot ceea ce se află în jurul nostru în viaţa naturii, istoriei şi în cea socială, este doar aparenţă, şi nu concordă cu lumea care ne este dată în gândire – chiar dacă ne este dată numai în gândirea abstractă, nu şi în contemplare –, el constată că aceste două lumi sunt despărţite una de cealaltă printr-o graniţă netă.

Dacă vrem să abordăm mai amănunţit modul în care expune Spir această concepţie despre lume, găsim, ce-i drept, că ea a devenit dificilă pentru omul secolului XIX. De aceea, desigur că el nu a fost înţeles. Aş spune că el a concentrat ca într-un punct, anume în gândire, întreaga lume spirituală, şi deşi nu ştia nimic despre restul lumii spirituale, a subliniat net că după felul în care trăieşte el gândirea, această lume spirituală este aici, şi că cealaltă lume nu concordă cu ea. Aceasta a avut drept consecinţă faptul că el a spus: Noi putem găsi Adevărul, dar niciodată în lumea exterioară. Lumea exterioară este de fapt neadevărată; lumea exterioară este nedesăvârşită. – Şi el a accentuat aceasta în mod puternic. El s-a simţit neînţeles în ciuda faptului că el credea – conform propriilor sale cuvinte – că această cunoaştere a sa este cel mai important eveniment din istorie, pentru că ea arată o dată pentru totdeauna că în lumea exterioară nu poate fi adevăr. El nu a găsit nicio înţelegere. El a căutat chiar un mijloc de ieşire din această situaţie: El a fixat chiar un premiu pentru cel care îl va combate. Şi nimeni nu s-a oferit să dobândească premiul. Nimeni nu a încercat să-l combată. El a trăit toate chinurile prin care poate trece un gânditor datorită aşa-numitei „tăceri de moarte". A fost înmormântat în 1890 la Geneva, după ce a trăit vreme îndelungată în Tübingen,

apoi în Stuttgart, şi datorită bolii sale – tuberculoză pulmonară – s-a mutat la Lausanne. Pe mormântul său se află ca piatră funerară Evanghelie, o carte din piatră, având cuvintele de început din Evanghelia după Ioan, anume: „Şi Lumina a luminat în întuneric, dar întunericul nu a cuprins-o". Şi de asemenea cuvintele „Fiat lux", care au fost ultimele cuvinte pe care le-a rostit el înainte de a muri.

S-ar putea spune: Întreaga filozofie a lui African Spir este ceva ca o presimţire. Şi tocmai atunci când te apropii de un asemenea gânditor, simţi cât de mulţi oameni au simţit, de fapt, în decursul secolului XIX, că ar trebui să vină aşa ceva ca ştiinţa spirituală, dar prin diversele condiţii ale secolului XIX au fost împiedicaţi să ajungă ei înşişi la această ştiinţă spirituală. Chiar African Spir este unul dintre aceştia. Vedeţi dumneavoastră, dacă citiţi doar lucrările acestui gânditor şi nu vă preocupaţi de viaţa lui, atunci staţi de fapt întru câtva în faţa unei enigme, a enigmei ce apare dacă vă întrebaţi: Oare cum ajunge cineva în mod atât de ciudat de inconştient, să afirme cu atâta hotărâre lumea spirituală din simpla gândire? Cum ajunge oare cineva să se ştie pe sine aşa spiritual, şi să se ştie pe sine stând în Adevăr, astfel încât să definească lumea exterioară ca fiind, pur şi simplu, neadevăr? Explicaţia se află în viaţa sa, ea constă pur şi simplu în aceea că el s-a născut în 1837 în Rusia, şi de fapt se numea African Alexandrovici, că era rus, dar un rus transplantat în Europa Centrală. Un rus care a lăsat să acţioneze asupra lui concepţii despre lume central-, dar şi vest-europeane, şi care reprezintă în personalitatea sa un minunat acord între natura personalităţii ruse şi concepţiile despre lume vest- şi central-europene. El a învăţat de fapt germana abia când a venit la Leipzig, pe la mijlocul anilor 60, dar după aceea şi-a scris lucrările în limba germană. Şi dacă ne gândim că

tabloul evoluţiei omenirii se prezintă în aşa fel încât în Europa de Vest trăiesc progresiv prin oamenii individuali: sufletul senzaţiei la popoarele sud-romanice, sufletul raţiunii sau al înţelegerii la popoarele vest-romanice, sufletul conştienţei la popoarele anglo-americane, Eul la popoarele Europei Centrale şi aşteptarea Sinei spirituale, aş spune, Sinea spirituală în stare embrionară, în germen, la popoarele ruseşti, la europenii estici, atunci putem spune: African Spir s-a născut din această natură care avea în sine aşteptarea îmbobocirii Sinei spirituale. Aceasta trăia deja în el, dar el a exprimat tot ceea ce trăia în el în aşa fel încât le-a îmbrăcat în formele modului de a vedea lumea al Europei Occidentale.

Atunci când omul est-european îşi va fi dezvoltat natura sa, va fi pentru el de-a dreptul un nonsens să numească Adevăr lumea fizică exterioară a faptelor, pentru că el nu se va afla pe sine doar ca aflându-se în interiorul gândirii sale, ci în spirit, cu Sinea spirituală. El se va şti pe sine ca cetăţean al lumii spirituale, şi lui îi va apărea drept nonsens să spună că omul ar fi ceea ce au considerat cândva popoarele vestice ca fiind om. Ceea ce popoarele vestice au considerat a fi om, ceea ce ei au asociat cu evoluţia din regnul animal, pe aceasta el o va vedea ca pe o coajă. La fel cum omul est-european plecând de la Sinea-spirituală, împreună cu lumea spirituală, cu Ierarhiile, parcurge calea în sus, spre Ierarhii, tot aşa îşi parcurge omul european occidental calea în jos, spre regnurile naturii. Acest lucru, faptul de a te afla în interiorul lumii spirituale, trăieşte deja ca instinct în African Spir. Dar această viaţă instinctivă în lumea spirituală, aşa cum există ea acum în Europa de Est, încă nu are posibilitatea să-şi exprime modul ei de a vedea lumea; ea îşi va putea exprima modul ei de a vedea lumea abia atunci când va

prelua acele reprezentări care pot fi dezvoltate în Europa Centrală în ştiinţa spirituală. Atunci ea cu trăirile sale interioare, se va putea înveşmânta în aceste lucruri.

African Spir încă nu le putea îmbrăca în reprezentările spirituale ştiinţifice, şi de aceea le-a îmbrăcat în reprezentările lui Spencer, Locke, Kant, Hegel, Taine, ceea ce înseamnă că le-a îmbrăcat cu acea lume a conceptelor abstracte care este în realitate doar o reflectare a lumii naturale, şi nu însăşi viaţa în gândire. Aş spune că ceea ce trăia embrionar în African Spir este ca mort în cultura occidentală, dar mort astfel încât în formele de moarte se mai recunoaşte încă ce anume a fost turnat în aceste forme, ce a murit în aceste forme. De aceea, el este o personalitate de tranziţie atât de interesantă. De aceea arată el atât de corect că este un adevăr interior profund ceea ce mereu şi mereu trebuie accentuat în ştiinţa spirituală, anume că de fapt populaţia europeană este ca un om sufletesc răsfirat în membrele sale aşezate separat una lângă alta. Popoarele occidentale sunt răsfirate în sufletul senzaţiei, sufletul raţiunii sau al înţelegerii şi sufletul conştienţei, popoarele Europei Centrale în sufletul-Eu, popoarele Europei Orientale în pregătirea pentru Sinea spirituală. Se poate spune că în ziua de azi omul poate prevedea modul în care va fi tratată în viitor lumea istoriei. Lumea istoriei este înfăţişată în prezent pe cât de insuficient este posibil. Faptele istoriei sunt mereu expuse, dar aceste fapte ca atare nu constituie esenţialul. Cel care abordează doar faptele prezentate de istorie se aseamănă unui om care îşi pune dinainte «Faust»-ul lui Goethe şi descrie literele care se află la fiecare pagină, dar pentru cineva care vrea să cunoască într-adevăr «Faust» nu se pune problema literelor, ci a ceea ce cunoaşte prin intermediul literelor. Tot aşa, va veni cândva o considerare

a istoriei la care va fi la fel de puţin vorba despre faptele exterioare, pe cât este vorba despre descrierea literelor la citirea unei cărţi, va fi o considerare care va citi în fapte ceea ce se află dincolo de faptele istoriei, aşa cum se citeşte «Faust» dincolo de literele care se află pe hârtie. Chiar dacă aceste lucruri sunt spuse în mod radical, ele indică, totuşi, înspre ceea ce este corect. Dar dacă istoria va fi considerată aşa, ea va fi înţeleasă ca istorie a simptomelor, şi atunci un om ca African Spir va fi văzut ca simptom al modului cum esenţa est şi central-europeană cresc una în alta în elementele sufletului.

Dar cât de departe este prezentul de o astfel de considerare a vieţii şi a istoriei! Însă observi corect ce se află în spatele faptelor, abia atunci când iei în considerare într-o privinţă mai profundă asemenea lucruri în legătură cu prezentul. Timpul nostru a prăpădit într-un grad fără precedent producţiile spirituale ale primei jumătăţi a secolului XIX şi o bună parte a producţiilor spirituale din a doua jumătate a secolului XIX. Se poate vorbi de un răsunet uitat din viaţa spirituală chiar şi într-un sens mult mai larg decât am făcut-o eu în cartea ***Despre enigmele sufletului***. Istoria secolului XIX va trebui să fie complet rescrisă cândva, în viitor. Acest lucru a fost deja presimţit de *Herman Grimm* [Nota 3] când a spus: Va veni un timp în care istoria ultimelor decenii va fi întru totul rescrisă, astfel încât cei Mari, cei care apar astăzi ca fiind aşa, vor deveni nişte micimi, şi vor ieşi la suprafaţă cu totul alţi oameni mari, care în ziua de azi sunt ca şi uitaţi. – Abia cel care porneşte să studieze adevărata istorie a secolului XIX observă ce *Fable convenue* este istoria curentă a secolului XIX. Şi acest lucru se observă în special atunci când poţi cuprinde cu privirea forţa esenţială reală a secolului XIX. Spuneam că timpul nostru a prăpădit producţiile spirituale

ale secolului XIX, pentru că au existat multe, multe spirite care au fost condamnate la izolare în acest timp, de care oamenilor nu le-a păsat, iar African Spir este un fenomen caracteristic în cadrul acestui secol al XIX-lea. Nu vreau să vorbesc despre publicul larg, dar nu le-a păsat de African Spir tocmai acelora a căror datorie profesională ar fi fost să se intereseze de el. Astfel de oameni mor apoi, adică ei merg cu sufletele lor în lumea spirituală. Dar lucrurile acestei lumi au efecte despre care oamenii, atunci când consideră doar existenţa obişnuită, de regulă nu prea bănuiesc nimic.

Credeţi că este într-adevăr aşa, că un gânditor ca African Spir care a murit, adică al cărui suflet a intrat prin poarta morţii în lumea spirituală, a dispărut pur şi simplu pentru lumea de aici? Să nu uitaţi că lumea spirituală nu este un castel în nori, că aşa cum trupul nostru este străbătut de spiritual-sufletesc, întreaga lume în care trăim este străbătută de spiritual-sufletesc. Acest spiritual-sufletesc este aici, trăieşte în jurul nostru ca şi aerul. Şi nu a dispărut ceea ce un gânditor într-o viaţă intensă de gânditor a produs aici în trupul fizic, atunci când el a pătruns prin poarta morţii în lumea spirituală. Acesta nu a dispărut. Căci există ceva foarte caracteristic: Un gânditor care găseşte multă aprobare, care are succes, este într-o altă situaţie decât un gânditor care rămâne singuratic ca African Spir. Un gânditor care a devenit la modă a terminat cumva cu gândurile sale atunci când a trecut prin poarta morţii. Un gânditor ca Spir nu a terminat cu gândurile sale ci intervine altceva: el îşi păzeşte gândurile. Şi cu aceasta vă spun ceva foarte plin de însemnătate. Aceste gânduri sunt aici în lumea fizică, în mod spiritual, şi el le păzeşte. Şi prin aceea că un astfel de gânditor îşi păzeşte gândurile, că el rămâne oarecum la ele un anume timp care se numără în

decenii, prin aceasta gândurile se sustrag de la oamenii care, în acel timp în care el îşi păzeşte gândurile, trăiesc în trup fizic.

Aşadar dacă un gânditor ca African Spir moare, gândurile sale sunt la el, şi pentru un altul nu este posibil să ajungă din sine cu uşurinţă la aceste gânduri pe care le-a nutrit respectivul gânditor. De aceea ia naştere un dor inconştient faţă de astfel de gânduri, care însă nu poate fi satisfăcut, o stare care poate fi descrisă în felul următor: Aici sunt oameni ai căror strămoşi au lăsat să moară singuratic un astfel de gânditor, de care lor nu le-a păsat. Acesta a avut gânduri care ar fi trebuit să se dezvolte mai departe, dar el le păzeşte, nu le lasă să ajungă printre oameni, oamenii le simt precum un dor nedeterminat, ei nu pot ajunge la ele; prin aceasta ia naştere multă insatisfacţie în astfel de oameni. În unele timpuri, şi în special în epoca noastră, trăiesc oameni, nenumăraţi oameni, într-un dor nesatisfăcut după gânduri la care nu pot ajunge, pentru că aceste gânduri sunt păzite de gânditori care au rămas neluaţi în considerare. Acum trăim tocmai într-o epocă în care este acest caz într-un mare grad şi de aceea este de înţeles că trebuie să fie multă insatisfacţie, pur şi simplu din motivul că în ultima treime a secolului XIX s-a făcut o asemenea prăpădenie, că a trăit un mare număr de gânditori de înaltă concepţie de care lumii nu i-a păsat.

Ce este de făcut în acest caz? Aceasta este, desigur, cea mai importantă întrebare. Da, vedeţi dumneavoastră, de făcut este tocmai să se vorbească despre asemenea răsunete uitate din viaţa spirituală. Şi atunci când schiţez în câteva trăsături în faţa sufletelor dumneavoastră un gânditor ca African Spir, aceasta nu se petrece dintr-un motiv pur teoretic, ca să vă povestesc ceva interesant, ci ca să vă atrag atenţia: Printre noi se află o lume spirituală de

gânduri adevărate, pe care le-a gândit şi un astfel de gânditor; dar gânditorul îşi păzeşte gândurile. Noi trebuie doar să dezvoltăm un anumit sentiment plin de pietate, o anumită privire spre gânditorul însuşi, pentru ca el să ni le dăruiască într-un anumit sens, iar noi să putem fi fertilizaţi prin ele. De aceea vă atrag cu dragă inimă atenţia, în decursul consideraţiilor, asupra unor astfel de gânditori uitaţi, deoarece în felul acesta se creează o legătură cu ei, care reprezintă o realitate. Desenând puţin imaginea lui African Spir în sufletele dumneavoastră, se produce ceva care, într-un anumit sens, ar trebui să fie spre corectarea situaţiei. Şi aceasta face parte dintre sarcinile ştiinţei spirituale.

Lumea spirituală nu este ceva pur abstract, cum consideră panteismul nebulos, ci ceva la fel de concret ca faptele fizic-sensibile exterioare. Nu vorbim despre lumea spirituală prin aceea că spunem spirit, spirit, spirit, ci prin aceea că indicăm faptele concrete ale lumii spirituale. Printre aceste realităţi este, pentru timpul nostru, în primul rând faptul că putem face să devină vie în noi legătura cu spiritele uitate, roadele gândirii lor putând astfel să vină în sufletele noastre. Pe de altă parte, aceste spirite sunt eliberate de a-şi păzi în continuare gândurile.

Astfel, înfăptuim o acţiune reală atunci când vorbim în acest mod şi cu această dispoziţie despre acele spirite la care s-a pricinuit chiar în ultima vreme o asemenea pagubă. Şi tocmai în felul acesta s-a dat ceva timpului nostru, sau cel puţin s-ar fi putea da ceva timpului nostru, care îi este atât de necesar. Căci toată gândirea care este doar o reflectare ulterioară, toată gândirea ce gândeşte în modul obişnuit despre natură, istorie, viaţa socială, toată această gândire este nerodnică, toată această gândire de fapt nu mai are nicio sarcină odată ce a priceput lumea

exterioară; ea este nerodnică. De aceea există în ziua de azi atâţi oameni care gândesc nerodnic, pentru că ei vor să gândească numai asupra realităţilor exterioare sau asupra realităţilor istorice. Rodnică este doar acea gândire care ia în sine drept conţinut lumea spirituală. Gândul este ca un cadavru, atât timp cât ia naştere doar prin reflectarea asupra naturii şi a istoriei; el devine viu şi creator abia atunci când este umplut de ceea ce se revarsă în el prin Ierarhii, din lumea spirituală.

Dar, vedeţi dumneavoastră, această unire în gândire cu lumea spirituală nu este la îndemâna timpului actual, acesta o evită de-a dreptul. Timpul nostru face infinit de mult bine în privinţa cultivării „adevăratei ştiinţe", care, în sfârşit, a venit, după ce omenirea a stat atât de mult pe o treaptă de copilărie. Cu această adevărată ştiinţă, în special acolo unde, pornind de la ştiinţele naturii, ştiinţa urmează să se configureze într-un mod de a vedea lumea, s-a ajuns la lucruri ciudate. Cu gândirea ca atare, această ştiinţă într-adevăr nu putea începe nimic corect, pentru că ea îl fragmentează pe om, ajungând până la minunatele concepţii despre alcătuirea creierului şi altele asemănătoare, asupra funcţiilor omeneşti ş.a.m.d., dar gândirea nu este înăuntrul în toate acestea. De aceea pentru această ştiinţă gândirea ca atare a devenit treptat – oh, s-ar putea spune chiar că este resimţită ca un fel de fantomă, de care oamenii se tem. Şi în special sunt urâţi de aceea de către noua ştiinţă astfel de gânditorii care au gândit mult, care au gânduri în conţinutul modului lor de a vedea lumea, ca Hegel, Schelling, Jakob Böhme şi alţi mistici. Da, oamenii au gândit – aşa îşi spune cercetătorul modern al naturii –, dar aici ne situăm pe un teren nesigur. El se simte aşa nesigur atunci când trebuie să iasă din lumea pe care African Spir o numeşte o lume aparentă, o

lume a iluziei. Când e vorba de gândire el se simte nesigur. Dar el nu poate întemeia o ştiinţă, dacă nu gândeşte totuşi. Aceasta este dilema. Aceasta a dus la faptul ca unul dintre domnii care se simţea în mod deosebit reprezentant al caracterului ştiinţific modern, să exprime la o adunare a cercetătorilor naturii în felul următor, o frază care, atunci când se scrie istoria acestei perioade, ar trebui să fie scrisă acolo ca un fel de deviză, ca ceva ce caracterizează mult cea de a doua jumătate a secolului XIX. Respectivul a spus atunci: Noi, medicii, vrem să mărturisim că nici ştiinţa riguros exactă, şi nici omul educat în general nu se pot lipsi întru totul de gândire. – Aşa s-a afirmat în secolul XIX la o adunare serioasă a cercetătorilor naturii! Cu regret s-a afirmat că oamenii nu se pot lipsi întru totul de gândire, nici ca medici, nici în general ca oameni educaţi. Aşadar această gândire este, de fapt, ceva de-a dreptul fatal. Ea îl transpune pe om în nesiguranţă de cum se apropie de ea, dar el nu se poate lipsi întru totul de ea!

Astfel de oameni simt ceva total deosebit faţă de pătrunderea lumii spirituale în lumea noastră. Ei se tem de gândire, şi numai din motivul că simt că lumea spirituală pătrunde în gândire. Dar ei nu vor acest lucru, căci lumea spirituală nu există! Dumneavoastră vă amintiţi foarte bine că eu v-am expus ce transformare se va petrece cu fiinţa unui geniu în decursul evoluţiei. În orice caz, acea considerare de atunci trebuie să vă fi atras atenţia că geniul este considerat în fiinţa sa adevărată numai atunci când se admite că prin geniu spiritul acţionează mai mult decât prin ne-geniu. Atunci când un geniu face inovaţii mecaniciste, oamenilor prezentului le place, dar în rest ei au tendinţa de a-şi transfera oarecum asupra geniului aversiunea lor faţă de spirit. Iar într-un tratat interesant al unui cercetător al naturii despre un om genial, găsiţi o

frază foarte ciudată. După ce acel cercetător al naturii a expus faptul că de fapt un om genial este pe jumătate bolnav, pe jumătate nebun, el a mers până acolo, încât să afirme: Să mulţumim cu toţii lui Dumnezeu, că noi nu suntem genii!

Da, aceste lucruri trebuie luate ca simptom al timpului nostru. Ele trebuie luate ca simptom, pentru că exprimă totuşi, foarte bine, caracterul timpului nostru. Oamenii s-au obişnuit să strâmbe din nas în privinţa acestor lucruri sau să privească cumva peste ele, cel mult să râdă de ele, pentru că nu le văd întreaga profunzime, pentru că nu văd că nenorocirea timpului nostru este legată de aceste lucruri, şi nu vor să vadă cât de puţin înclinaţi sunt oamenii din vremea noastră să promoveze ordinea în această lume printr-o legătură cu lumea spirituală. Ei lasă oarecum legătura cu lumea spirituală să moară, dar în felul acesta pierd şi legătura cu lumea exterioară, pentru că atunci nu pot considera decât coaja lumii exterioare. De aceea se ajunge ca în timpul nostru – şi cu aceasta vă atrag atenţia asupra unui fenomen interesant – să se manifeste ceva aşa teribil acolo unde at trebui ca gândurile omeneşti, atunci când ele sunt prezente, să se unească cu realitatea exterioară. Aceasta are drept consecinţă faptul că realitatea exterioară îşi urmează cursul, chiar şi în măsura în care oamenii fac această realitate exterioară, iar gândurile oamenilor pot fi foarte frumoase – desigur, ale unor oameni –, dar lumea exterioară, în măsura în care oamenii acţionează în ea, este în aşa fel formată încât nu vrea deloc să preia gândurile, nu este accesibilă gândurilor. Vedem astfel că s-a ajuns treptat la situaţia că oameni individuali pot avea gânduri frumoase, dar aceste gânduri frumoase duc o viaţă proprie a lor, şi realitatea exterioară duce şi ea o viaţă proprie a ei.

Există o discrepanţă cumplită între ceea ce se petrece în ziua de azi în capetele unor oameni şi ceea ce se petrece în realitatea aflată de jur-împrejurul lor, o dizarmonie atât de mare cum nu a mai fost în nici unul din timpurile de până acum.

Oamenii cred mereu că exagerăm atunci când prezentăm astfel de lucruri. Nu exagerăm, ci trebuie să spunem astfel de lucruri, pur şi simplu pentru că ele sunt adevărate, şi trebuie recunoscute ca adevăruri. Peste tot pe unde te uiţi, remarci acest lucru. Numai că oamenii nu pot simţi suficient greutatea a ceea ce se spune de fapt cu aceasta.

Luaţi următorul caz, şi acest caz ar putea fi multiplicat de mii de ori. Doi oameni vorbeau în 1909 în Rusia despre relaţiile dintre Rusia şi Europa Centrală, în 1909, imediat după anexarea de către Austria a Bosniei şi Herţegovinei [Nota 4]. Convorbirea a avut loc în acelaşi timp în care valurile din Rusia urcau extraordinar de sus, care de fapt căutau deja de atunci să producă acea stare cumplită care a survenit apoi în 1914. Căci atârna de un fir ca acel război care a izbucnit în 1914 să fi izbucnit deja în 1909. Că nu a izbucnit atunci nu a depins în mod real de anumite cercuri din Rusia. Aceste lucruri trebuie privite verde în faţă. Doi oameni, un croat şi un rus, au discutat aşadar în acel timp în special despre relaţia Rusiei cu Austria. Convorbirea s-a desfăşurat în direcţia că după ce cei doi au discutat toate posibilităţile de a rândui în mod raţional relaţia dintre Europa Centrală şi Europa de Est, iar rusul şi-a rezumat viziunea lui în cuvintele: Un război între Rusia şi Austria-Germania ar fi nu numai cel mai inuman lucru, ci şi cel mai lipsit de sens. Aceste cuvinte: Un război între Rusia şi Austria-Germania ar fi nu numai cel mai inuman lucru, ci şi cel mai lipsit de sens –, au fost

rezumatul gândurilor raţionale asupra structurii sociale din Europa Centrală şi Europa de Est. Aşadar acestea nu au fost cuvinte rostite doar dintr-o emoţie, din sentiment, ci, aş spune, dintr-o raţiune plină de înţelepciune. Este nevoie doar să menţionăm numele rusului care a rostit aceste cuvinte în 1909, pentru a avea confirmarea a ceea ce a fost expus mai înainte; pentru că acest rus, care a respins războiul în acest mod – care nu ar fi fost altfel în 1909 decât a fost în 1914 –, rusul este *Lwow* [Nota 5], cel care a devenit apoi primul prim-ministru al primului guvern revoluţionar rus, aşadar cel în jurul căruia s-au luat hotărârile, s-au petrecut toate aceste lucruri care au determinat nenorocirea Europei în prezent.

Gândiţi-vă în faţa cărui eveniment stăm acum! Vedem evenimentele exterioare desfăşurându-se şi vedem oamenii aflându-se în acţiune în mijlocul lor, oameni care gândesc cu totul altfel! În interiorul evenimentelor se află oamenii care gândesc absolut raţional, dar evenimentele îi depăşesc. De ce îi depăşesc evenimentele? Pentru că s-a omis unirea gândurilor cu elementul spiritual. Gândurile care nu sunt unite cu elementul spiritual nu produc efect în lume. Numai acele gânduri au efect în lume, care sunt unite cu spiritualul din lume. Şi oare nu este de-a dreptul o dogmă – chiar dacă nu este formulată într-o formă ca atare – că acela care este activ în viaţa exterioară, social-politică, nu poate face parte dintre gânditori!? Este o greşeală dacă el poate dezvolta gânduri! Căci un om care dezvoltă gânduri este considerat nepractic, om care nu înţelege nimic din realitate. În timp ce doar gândurile reale pot interveni în realitate, şi niciodată acele gânduri care vin de la aceia care sunt consideraţi în ziua de azi capabili să facă faţă realităţii. Sau să fie oare într-adevăr raţional, să fie văzut drept mare politician un om care se pricepe foarte

bine să pescuiască cu undiţa, mai mult decât unul care poate gândi? «Flyfisching» se numeşte cartea, pe care a scris-o *Sir Edward Grey* [Nota 6] despre pescuit, «Flyfisching», pescuitul cu muşte, şi acesta este în esenţă ceea umple întregul său suflet. Eu am menţionat deja cândva: un coleg al său din minister a spus odată, şi nu pe nedrept: Grey este atât de teribil de concentrat, pentru că el nu a avut niciodată vreun gând propriu, care să-l poată reţine de la concentrare, ci el a preluat întotdeauna ceea ce i-au sugerat alţii. – Acest coleg din minister a nimerit într-adevăr la ţintă. Aşadar conform concepţiilor timpului nostru, acei oameni care se pricep bine la Flyfishing, trebuie să se priceapă bine şi la politică; dar este o greşeală dacă cineva are propriile sale gânduri. Însă tocmai această concepţie este cea care a eşuat în zilele noastre, cea care s-a dovedit a fi imposibilă. Căci ea a dus la toate acestea, lucru pe care le-am expus în repetate rânduri şi de asemenea şi astăzi.

Să ne fie clar în această privinţă: Ceea ce este considerat în ziua de azi ca fiind capabil să clădească ştiinţele politice şi arta guvernării în stat, este incapabil să o facă. De ce? Când reflectăm asupra lumii, şi timpul nostru vrea doar să reflecteze, el vrea să aibă doar ceea ce am numit eu cu mulţi ani în urmă – puteţi citi despre aceasta în cartea mea ***Concepţia despre lume a lui Goethe*** – fanatismul faptelor [Nota 7]; iar cu un număr şi mai mare de ani în urmă, în introducerea la lucrările de Ştiinţe naturale ale lui Goethe din Literatura naţională a lui Kürschner, l-am numit „dogmatismul experienţei” [Nota 8]. Cei care dezvoltă o asemenea gândire, ce este simplă reflectare a evenimentelor naturale sau a celor istorice sau ale vieţii sociale exterioare, aceia dezvoltă gânduri care sunt exclusiv ahrimanice. Aceasta nu înseamnă implicit că

ele sunt incorecte, dar sunt ahrimanice. Ahrimanicul trebuie să fie în lume. Întregul conţinut al ştiinţelor naturii este ahrimanic. El va fi dezbrăcat de natura sa ahrimanică doar dacă va fi însufleţit, dacă gândirea se desprinde de simpla reflectare, dacă devine gândire creatoare, dacă va fi pătrunsă, străbătută de ceea ce trăieşte în lumile spirituale. Dacă oamenii vor să formeze legi sociale, să formeze legi juridice şi se sprijină doar pe simpla reflectare, atunci se sprijină doar pe ahrimanic. Ahrimanicul însă duce mereu, acolo unde el nu trebuie să fie, la uciderea celor în care trăieşte; la moarte, la dizolvare. Salvarea timpului nostru poate lua naştere numai prin aceea că tocmai în privinţa a ceea ce ar trebui să fertilizeze viaţa socială, viaţa juridică, viaţa statală, că în privinţa tuturor acestora intervin astfel de gânduri care se află în legătură vie cu lumea spirituală. Însă puţini oameni din ziua de azi vor să creadă acest lucru. Căci ce ar trebui să creadă atunci, aceşti oameni? Observi că atunci când le vorbeşti oamenilor în ziua de azi despre spirit, ei se apără. Ce au ei atunci în conştienţă nu spune mult, dar ceea trăieşte în subconştient, în inconştientul lor, spune foarte mult. Ceea ce trăieşte în subconştient este de fapt o conştiinţă vinovată inconştient, o conştiinţă cu adevărat încărcată. Oamenii nu vor să-şi mărturisească faptul că ei gândesc mort, că gândesc ahrimanic. Şi de aceea nu îl lasă să ajungă până la gânduri. Căci în clipa în care se avântă cu gândirea la cuprinderea vie a lumii spirituale, în acea clipă trebuie să-şi dea seama că gândesc ahrimanic. Dar de aceasta se tem oamenii. Teama este ceea ce îi reţine pe oameni în ziua de azi să se înalţe de la simpla reflectare la gândirea productivă, care poate fi doar atunci când omul este inspirat – el poate fi inspirat şi inconştient – din lumile spirituale.

De aici vedem că în vremea noastră, în dosul tuturor celorlalte nenorocirile obişnuite, mai trăieşte şi o cu totul alta. În vremea noastră nu trăieşte nici mai mult nici mai puţin, şi ea va voi mereu să trăiască, pornind din anumite cercuri, decât însăşi lupta împotriva spiritului. Această luptă împotriva spiritului este sprijinită în timpul nostru în modul cel mai eminent prin ceea ce s-ar putea numi Spiritul timpului. Trebuie să spun că este foarte dificil să vorbeşti despre lucruri cum sunt cele la care ne referim acum; dar pe de altă parte nici nu este suficient doar să indici asupra lucrurilor şi să nu le spui pe nume. Căci în lume nu se poate spune, de fapt că ceva este absolut bun sau absolut rău, ci pretutindeni se pune problema punctului de vedere din care se priveşte. Peste tot se pune problema de a se cunoaşte lucrurile în aşa fel încât să ne putem spune: La locul lor corect şi în contextul lor corect, ele sunt bune. Dacă sunt deplasate din contextul potrivit, atunci nu mai sunt bune. Şi pentru că în ziua de azi se dogmatizează şi absolutizează atât de uşor lucrurile, eşti foarte uşor greşit înţeles la o astfel de expunere ca aceea pe care o am eu acum în vedere; eşti foarte uşor înţeles că ai vrea să fii un critic al timpului, un om ce critică epoca ca atare. Eu nu vreau absolut de loc acest lucru, eu vreau doar să indic realităţile.

O tendinţă de îndepărtare de spirit, înspre ahrimanic – aşadar, de fapt, tot spre un spirit, dar un spirit care este mort, în care omului i se revelează doar materia –, o astfel de strădanie trăieşte în timpul nostru. Viaţa însă este extrem de diferenţiată şi va deveni tot mai diferenţiată. Şi în prezent am putea expune multe care ne-ar atrage atenţia ce fel de impulsuri trăiesc de fapt în prezent în diferenţierea circumstanţelor sociale individuale, în

mijlocul cărora ne aflăm. Vreau să menţionez pentru început două impulsuri.

Unul dintre impulsuri este acela ce trăieşte în oamenii care sunt legaţi în principal de pământ. E nevoie să mergem doar spre est, şi găsim tot mai mult că oamenii acolo sunt legaţi de pământ. Dacă mergem mai spre vest, găsim dezvoltate mai mult acele raporturi – omul din Europa Centrală a parcurs tocmai în această direcţie ultimele decenii o evoluţie rapidă de la dependenţa de pământ la emanciparea de pământ – ajungem tot mai mult în raporturile de emancipare faţă de pământ. Oamenii de la ţară trăiesc împreună cu pământul, orăşenii se emancipează de pământ, oamenii de la ţară devin agricultori, orăşenii devin industriaşi. Agrarul şi industrialul [Nota 9] au dobândit o cu totul altă semnificaţie în deceniul nostru decât în timpurile anterioare. Da, este deja dificil să expui astfel de lucruri, pentru că există tendinţa de a fi luate în sens absolut. Dar eu nu în acest sens le spun, ci expun doar o caracteristică a lucrurilor. Ambele curente sunt în evoluţia omenirii şi noi ne aflăm cu toţii în mijlocul lor. Căci, indiferent că facem una sau alta: suntem conectaţi într-o direcţie sau alta cu unul din aceste curente ale omenirii. Desigur că ambele curente din evoluţia omenirii sunt bune în sine, dar sub influenţa impulsurilor pe care le avem în prezent, degenerează. Cel agrar degenerează în sensul de a nu voi să ajungă până sus la spirit, de a rămâne jos, sub spirit, de a concreşte cu ceea ce încă nu este spirit, de a nu lăsa spiritul să se dezvolte. Omul industrial degenerează în cealaltă direcţie; el pierde legătura cu mânuirea naturală a spiritului. El se deprinde cu pura abstracţie, cu conceptele pur abstracte, cu conceptele diluate. Omul agrar este în zilele noastre în pericolul de a se sufoca, deoarece lumea cu

care se deprinde are prea puţin spirit. Industriaşul se află în celălalt pericol: el trăieşte oarecum, dacă îmi este îngăduită această comparaţie fizică, precum cineva care trăieşte în aer rarefiat. Aşa trăieşte el în spirit rarefiat, în spirit abstractizat, în concepte care nu mai sunt deloc legate de vreo realitate.

Acestea sunt părţile umbrite din timpul nostru, pe de o parte ale esenţei agrare, pe de altă parte ale esenţei industriale. De aceea vedem că omul agrar ajunge foarte uşor în ziua de azi să urască spiritul. Pentru că oamenii nu pot rămâne pe loc, fără să participe la evoluţie, ei fug de spirit, rămân în interiorul naturii, coboară sub nivelul naturii. Ajung atunci în relaţie cu acei demoni care cu adevărat îl fac pe om să urască spiritul, şi ajung în legătură cu demonii ahrimanici autentici şi dezvoltă atunci concepte ale unui mod de a vedea lumea care sunt întru totul străbătute de demonologia ahrimanică.

Dacă cineva se dezvoltă ca om total implicat în viaţa industrială, în abstractismul conceptelor care rezultă în acest caz, atunci el ajunge la un fel de suprauman – dar nu în sensul lui Nietzsche –, adică ajunge în lumea luciferică. Ahriman îl predă pe om puterilor luciferice, şi omul îşi îmbibă forţa şi conceptele sale cu emoţii luciferice. Omul conceptelor agrare dobândeşte foarte uşor ceva brutal; conceptele industriale dobândesc foarte uşor ceva temerar nechibzuit, în mod abstract. Acestea sunt fenomene întru totul reale, concrete ale timpului nostru.

Toate aceste lucruri sunt grave şi ele ne arată că de fapt prezentul poate fi înţeles numai dacă luăm în ajutor concepte care vin din ştiinţa spirituală. Oamenii trebuie să trăiască laolaltă, dar ei pot trăi laolaltă numai dacă îşi tocesc reciproc unul de altul unilateralităţile, dacă ei găsesc o legătură. Desigur că trebuie să existe şi agrar, şi

industrial, dar pentru că în timpul în care au fost scrise Evangheliile s-a prevăzut acest lucru, că oamenii se vor diferenţia, Evanghelia după Luca a fost scrisă mai mult cu privire la oamenii agrari, iar Evanghelia după Matei mai mult cu privire la cei industriali. Dar noi nu trebuie să lăsăm să acţioneze asupra noastră doar Evanghelia după Luca sau doar Evanghelia după Matei, ci trebuie să le lăsăm pe toate să acţioneze asupra noastră. Oamenii deştepţi – la care „deştept" îl pun în ghilimele –, „oamenii deştepţi" găsesc contradicţii între Evanghelii, pentru că ei nu iau în seamă din ce punct de vedere au fost scrise Evangheliile, că de exemplu cel care a scris Evanghelia după Luca a scris simţind în sufletul său ceea ce se manifestă tocmai în viaţa agrară, iar cel care a scris Evanghelia după Matei a scris simţind în sufletul său ceea ce se manifestă tocmai în sufletul ce ţine de viaţa industrială. Că lucrurile în realitate se contrazic, dar în contrazicerea lor se completează, şi că noi trebuie să căutăm completarea, despre asta este vorba. Dar această căutare a completării reciproce nu este posibilă dacă omul rămâne în unilateralitate. Omul devine foarte curând asemănător celor ce îl înconjoară, în mijlocul cărora trăieşte, dacă nu încearcă să se unească cu acela care nu trăieşte în niciun element individual, particular, şi acesta este spiritualul comun, care pătrunde totul, dar poate fi găsit cu adevărat în ziua de azi doar în ştiinţa spirituală. Nu numai că este adevărat ceea ce a spus cândva *Hartmann* [Nota 10] drept un aperçu foarte drăguţ: „Dacă ajungi în ţinuturile Alpilor şi priveşti un bou şi pe ţăranul de alături, nu este aşa mare deosebire în fizionomie" – este ceva radical exprimat şi de-a dreptul jignitor, dar se ştie ce anume a vrut el să spună prin asta. Pe de altă parte, prin aceea că în timpul nostru oamenii fug atât de mult de spirit, apare o strânsă înrudire între configuraţia sufletească a

omului individual şi cele în mijlocul cărora trăieşte omul. Cel care poate observa viaţa, ştie cu precizie cum sunt obținute conceptele unui om agrar din raportul său cu suprafaţa pământului şi munca pământului, iar conceptele omului industrial au luat rezultat din raportul cu munca industrială. Oricum ar gândi omul agrar sau cel industrial despre politică sau religie, conceptele sunt agrare sau industriale. Conceptele oamenilor, care sunt în ziua de azi atât de îngrozitor de dependente de mediul fizic înconjurător, trebuie să fie dizolvate prin ceea ce poate revărsa ştiinţa spirituală în omenire.

Aşa ceva simţea în mod deosebit un gânditor ca African Spir. Căci atunci când el spune: Tot ceea ce este exterior este aparenţă, este iluzie – aceasta este corelată cu faptul că el simţea din percepţia propriului său interior cum oamenii înşişi devin iluzie în trăirile lor sufleteşti lăuntrice, cum ei nu mai sunt deloc Adevăr, deoarece concresc cu ceea ce este aparenţă exterioară. Cum ar putea ca din aparenţa în care trăieşte sufletul să iasă ceva care să se poată dezvolta spre mântuirea omenirii? Cum să nu se izbească oamenii unii de alţii în exterior într-un mod atât de cumplit cum este cazul în prezent, dacă ei sunt întru totul încâlciţi în lucruri care se izbesc între ele?

Dacă nu vrem să fim oameni de ştiinţă spirituală doar cu numele sau din câteva sentimente nedefinite, ci în sensul cel mai profund al cuvântului, trebuie ca exact viaţa să o observăm cu mijloacele pe care ni le oferă în ziua de azi ştiinţa spirituală. Nu-i vedem nicăieri pe oameni observând viaţa în înfăţişarea ei adevărată, pentru că ei fug pretutindeni de spirit şi vor să aducă viaţa la dezvoltare din ne-spiritual. La ce foloseşte dacă omul poartă în sine aşa, în general, ca pe un adevăr abstract, ceea ce spune ştiinţa spirituală, şi apoi, când consideră viaţa exterioară,

este cu totul alt om, şi nu aplică ceea ce îi oferă ştiinţa spirituală? Nu se pune problema să ştim că omul constă din trup fizic, trup eteric, trup astral şi Eu şi că există Ahriman şi Lucifer, ci se pune problema ca noi să putem folosi în sens ştiinţific veritabil aceste concepte de ahrimanic şi luciferic, aşa cum poate folosi fizicianul electricitatea pozitivă şi negativă atunci când verifică aceste fenomene.

Noi privim viaţa, şi pentru noi conceptele de agrar şi industrial nu rămân simple concepte abstracte, ci ele se însufleţesc din lăuntrul gândirii prin faptul că le impregnăm cu conceptele de luciferic şi ahrimanic, aşa cum tocmai am făcut-o. Desigur, cu astfel de caracterizări păşeşti pe gheaţă subţire, şi oamenilor în ziua de azi nu le place să audă astfel de lucruri, dar oamenii trebuie să se obişnuiască să audă adevărul. Şi înainte ca ei să se obişnuiască să audă adevărul nu va veni nici o mântuire în timpul nostru confuz. Înţelegerea vieţii omeneşti este strâns legată de ceea ce poate aduce salvare şi tămăduirea răului din timpul nostru.

CONFERINŢA a II-a

Berlin, 7 august 1917

Spuneam că aş vrea să aduc completări concise la unele lucruri care au fost considerate în ultima vreme. Aceste consideraţii au urmărit în special să arate ce este necesar cu privire la curenţii timpului actual, cu privire la caracterul fundamental al curenţilor spirituali ai timpului actual. Ele urmăresc să arate cum din ştiinţa spirituală, aşa cum o avem noi aici în vedere, poate veni ceea ce trebuie să fie încorporat în gândirea, simţirea şi voinţa timpului. Faptul că acestea trebuie să intre, poate fi clar deja în ziua

de azi dintr-o considerare superficială, exterioară a evenimentelor timpului.

Aş vrea să încep prin a arăta cum, aş spune, la fiecare pas ne întâmpină ceea ce poate fi vindecat doar prin ştiinţa spirituală. Pentru a arăta aceasta, pentru a o arăta în legătură cu unele lucruri spuse în ultima vreme, aş putea bineînţeles să aleg şi altceva, dar eu vreau să aleg un articol apărut în ultimele zile aici, într-un ziar berlinez, şi care este intitlulat *Fiziologia statului*. Atunci când se efectuează o astfel de examinare a timpului actual, este într-adevăr necesar să se dea atenţie unor astfel de simptome, pentru că în ele se exprimă modul în care contemporanii noştri gândesc, simt, ce doresc ei ş.a.m.d. Dacă nu doar ne avântăm în mod unilateral într-o polemică sau aşa ceva asupra unui asemenea articol, ci îl considerăm ca izvorând din întreaga natură şi întreaga fiinţă a simţirii şi gândirii noastre, atunci dintr-un asemenea fenomen se pot arăta chiar multe lucruri. Articolul îl are drept autor pe *Max Verworn* [Nota 1], pe care l-am menţionat adesea aici, Max Verworn care contează ca cea mai înaltă autoritate în specialitatea sa. Şi Verworn, acest celebru profesor de fiziologie, îşi propune ca sarcină să arate cum ar trebui influenţată politica prin acea gândire cu care este el obişnuit. Putem desigur înţelege acest lucru, este aproape de la sine înţeles, căci cum să nu creadă fiecare că gândirea sa este cea mai bună, şi prin urmare să recomande tocmai gândirea sa ca fiind cea în conformitate cu care să fie abordate cele mai importante probleme ale timpului. Acum, dacă citeşti acest articol *Fiziologia statului*, dobândeşti un sentiment straniu. Mai întâi, acest articol îţi aminteşte încă o dată câtă nedreptate au aceia care cred că în ziua de azi materialismul cel mai cras ar fi fost deja eradicat din ştiinţă. Mulţi spun acest lucru, mulţi care

tocmai că sunt complet în ghearele acestui materialism şi doar pentru că şi-au format câteva concepte pe care le văd ca filozofie, ei cred că ar fi învins materialismul. Cât de puţin au învins ei materialismul o arată câteva fraze ale acestui articol al unei autorităţi a prezentului în domeniul ştiinţelor naturii. Nu este nevoie decât să aducem asemenea fraze în faţa sufletelor noastre: „Lumea animală reprezintă conceptul mai general care include şi cazul special al omului, aşa cum însăşi lumea animală reprezintă la rândul ei un caz special al conceptului şi mai cuprinzător al lumii organismelor". Aceasta înseamnă: Dacă vrei să ştii ceva despre om, te îndrepţi spre lumea animală; dacă vrei să ştii ceva despre animale te îndrepţi spre conceptul general de organism. În orice caz, această importantă autoritate găseşte că raporturile din viaţa politică trebuie studiate după modelul în care studiem, adică după cum studiază el, profesorul Max Verworn, relaţiile din cadrul lumii animale. Căci el descoperă ceea ce este semnificativ:

„Această realitate" – anume că omul este acest caz special al lumii animale – „nu o poate contesta nimeni care nu este complet ingnorant în privinţa întregii evoluţii biologice. Omul este opus restului lumii animale numai în măsura în care el se deosebeşte de ea prin anumite caracteristici, ca de exemplu prin producţiile culturale, dar el este şi rămâne totuşi un organism animal, care în comportamentul său de ansamblu este supus legilor generale ce guvernează orice organism animal". – Se poate spune: totuşi, aceasta este, mai mult sau mai puţin pronunţată – în ciuda tuturor declaraţiilor contrare – convingerea de bază a ştiinţei oficiale actuale. Şi chiar dacă, teoretic, printr-o remarcă sau alta se trece adesea dincolo de această atitudine, trebuie totuşi să ne fie clar că întreg modul de gândire, întregul mod de a practica ştiinţa stă în

ziua de azi în lumina unui asemenea mod de a privi lucrurile. Şi consecinţa este că Verworn ajunge să spună „am putea să ne considerăm convinşi că întreaga noastră evoluţie culturală nu este nimic mai mult decât un caz special al evoluţiei organice". – Aşadar tot ceea ce include evoluţia noastră culturală este un caz special al evoluţiei organice în general. Aceasta înseamnă: dacă studiem cum mănâncă animalul, cum digeră el, cum se dezvoltă el treptat, cum conlucrează celulele individuale în organismul animal şi transferăm apoi aceste concepte asupra vieţii de familie, asociaţiilor, corporaţiilor, celorlalte organisme mici din marele organism stat, atunci avem o bază corectă pentru o politică teoretică în sensul lui Verworn. „Vom gândi sănătos în acest domeniu", este el de părere, „doar dacă încercăm să gândim ‹statul politic›" – cum îl numeşte el – „ca un mare organism". – Căci el găseşte că dacă se consideră celulele şi formaţiunile celulare care se află într-un organism animal – şi în conformitate cu părerea sa, organismul omenesc nu este altfel decât organismul animal –, acestea se află într-o asemenea interdependenţă, depind reciproc unele de altele, ş.a.m.d., la fel ca şi corporaţiile individuale din cadrul unui stat politic. Acum, Verworn este de părere că organizaţia animală este în primul rând supusă evoluţiei. Ce-i drept, el îşi imaginează evoluţia într-un mod ciudat. El spune: „O caracteristică generală a tot ceea ce este viu, este faptul că evoluează". Dar în ce constă evoluţia pentru el? Pentru el, evoluţia constă în aceea că ceea ce numeşte el organism se adaptează la condiţiile de viaţă. Evoluţia este aşadar ceea ce ia naştere prin aceea că organismul, fiinţa, se adaptează la condiţiile de viaţă. Numai că apoi se împiedică chiar la primele rânduri, căci acolo spune: „Unul dintre organismele inferioare, de exemplu amiba, este fără îndoială deja adaptată la

condiţiile ei de viaţă, căci altfel nu ar fi capabilă să trăiască, şi s-ar distruge". – Aici este clenciul: Organismul cel mai simplu este deja adaptat la condiţiile de viaţă; de ce evoluează el atunci în continuare, dacă evoluţia înseamnă adaptarea la condiţiile de viaţă, iar el este deja adaptat? Vedeţi dumneavoastră, în privinţa utilizării conceptelor şi a reprezentărilor, ceea ce este astăzi ştiinţă nu cunoaşte nici măcar cel dintâi impuls de început, care trebuie să fie în noi, căci întregul concept de evoluţie s-ar prăbuşi imediat ce s-ar lua în serios o asemenea frază ca aceea pe care o formulează Verworn însuşi aici. Dar asta nu îl împiedică deloc ca după ce a rostit-o, să clădească o alta pe ea: „O comparare a diverselor trepte de organizare, pe care le găsim în lumea organismelor, ne arată că desăvârşirea tot mai mare constă în configurarea tot mai bogată şi mai bună a mijloacelor fiziologice de menţinere a vieţii la cele mai variate modificări ale condiţiilor de viaţă". Aha! În timp ce amiba, organismul inferior, este deja adaptată la condiţiile de viaţă şi aşadar nu are nevoie să evolueze, Verworn construieşte un concept până acolo încât el spune: „Ea trebuie însă mereu să devină tot mai bine adaptată". De unde vine aşadar un asemenea impuls al mai bunei adaptări? Nu este prezent niciun motiv în amibă, căci „dacă nu ar fi adaptată, ar trebui să se distrugă", spune el însuşi. Aceasta înseamnă: Oamenii sunt gata în orice clipă să rostească astfel de chestii şi întregul public este dresat – da, chipurile, oamenii nu cred deloc în autoritate – să preia cu toată răbdarea astfel de ganduri care sar peste cal şi să le considere emanaţia marii ştiinţe, şi peste ele să clădească tot felul de alte chestii. Cu asemenea concepte se lucrează acum în domeniul fiziologiei. În elemente izolate nu dăunează prea mult, căci ceea ce are de prelucrat fiziologia este avut sub microscop. Când se relatează

faptele se mai pot clădi aşa concepte incorecte, deşi se pot face descoperirile cele mai frumoase, pentru că ceea ce este avut sub microscop arată, demonstrează descoperirile; un om poate fi un mare fiziolog şi totodată un prostănac în privinţa prelucrării unor concepte. Dar daunele devin imense atunci când omul are pretenţia să creadă că asemenea concepte – a căror nechibzuinţă nu iese la iveală atunci când omul are doar obiecte în faţa sa –, ar putea fi introduse în viaţa social-politică, unde conceptele înseşi ar trebui să fie cele care dau direcţia, unde aceste concepte, dacă s-ar înfăptui, ar deveni nechibzuinţă înfăptuită. Acesta este un lucru care trebuie avut în vedere – unde începe marele tragism al vieţii.

Cel care ştie ceva despre evoluţia spirituală a prezentului trebuie să fie, desigur, uluit de ignoranţa, de neştiinţa care domneşte în ziua de azi tocmai la cercetătorii însemnaţi. Lipsă de gânduri pe de o parte, neştiinţă pe de altă parte. Căci de la o autoritate celebră apare o astfel de cerinţă, aşa cum am caracterizat-o. Te întrebi zadarnic: Oare nu ştie un astfel de domn că încercarea, pornind de la concepte la fel de neclare, a fost făcută nu cu mult timp în urmă? Luaţi cele trei volume ale lui *Schäffle* [Nota 2], fostul ministru al Austriei: *Structura şi viaţa corpului social*. Acolo s-a încercat să se gândească statul după modelul organismului celular. Aşadar încercarea s-a făcut deja şi a suferit un fiasco. Este acelaşi Schäffle care a scris apoi o carte intitulată *Lipsa de perspectivă a democraţiei sociale*, la care *Hermann Bahr* [Nota 3], ca om foarte tânăr, a scris o replică: *Lipsa de judecată a domnului Schäffle*.

Aceasta este neştiinţa: că se reîncepe în ziua de azi mereu şi mereu din acelaşi loc, fără ca oamenii să aibă vreo bănuială că lucruri de acest fel au suferit de mult un fiasco. Dacă nu s-ar arunca aşa pur şi simplu la o toană să scrie

imediat ce-i trece prin minte, atunci cineva ca Verworn, înainte de a avea un astfel de gând, s-ar preocupa cu aşa ceva ca lucrarea lui Schäffle *Structura şi viaţa corpului social*. Se poate pune întrebarea: Cum ajunge Verworn de fapt să aibă acest gând? Aceasta este deosebit de interesant. Căci, vedeţi dumneavoastră, cândva, nu cu mult timp în urmă, acum câteva decenii, *Virchow* [Nota 4] a vrut să vorbească despre alcătuirea organismului omenesc, şi în general a organismului animal. În organismul animal se află diferite sisteme de celule, care formează un tot, care lucrează împreună. Ce a făcut el, ca să aibă un concept, o reprezentare care să reunească aceste sisteme izolate de celule? Păi Virchow, ca să obţină o noţiune, un cuvânt pentru aceasta, a numit organismul animal „stat al celulelor". Ceea ce înseamnă că el a preluat noţiunea de stat, aşa cum se află el în jurul nostru şi a comparat organismul animal cu statul. Ce face Verworn? Deoarece Virchow a preluat conceptul de stat pentru a caracteriza organismul animal, Verworn se apucă în schimb – acum, după ce noţiunea de stat a fost implicată –, să extragă din nou acest stat şi pornind de la organismul animal, să aplice întreaga poveste asupra statului. Nu este aceasta ca una din poveştile celebrului baron Münchhausen care se ridică în sus, trăgându-se de propriul său păr?

Aceasta este nechibzuinţă, doar *un* exemplu de nechibzuinţă, pe care o găsim în ziua de azi la tot pasul. Unul se apucă să ia statul şi îl duce înăuntrul organismului, altul duce în schimb organismul în stat. Pentru acei oameni care mereu iau parte doar la una dintre acestea, şi nu au nicio noţiune despre faptul că a fost odată dus de cineva înăuntru acel lucru pe care altul îl extrage din nou de acolo, pentru acei oameni lucrurile devin, fără îndoială, netransparente. Dar aşa stau lucrurile. În ziua de azi

oamenii sub influenţa tuturor instruirilor populare, care se răspândesc din această „mare ştiinţă", caută un sprijin sigur în viaţă şi nu îl pot găsi. Sufletele se pierd. De ce se pierd aceste suflete? Pentru că ştiinţa le oferă asemenea eroi de tipul Münchhausen, care bineînţeles nu pot sta în picioare. Asemenea concepte sunt pur şi simplu toane, idei aruncate pe negândite. Dacă ar intra în detalii în aceste lucruri şi şi-ar da osteneala să se întoarcă din nou la proprii lor termeni şi să îi examineze, atunci ar găsi ce prostii spun câteodată. Astfel de exemplu: „Există o relaţie de dependenţă între o organizare celulară şi alta. Aceasta nu constă într-o exercitare a puterii unui tip de celule în vederea subjugării altora, ci într-o sprijinire a particularităţii specifice lor în interesul întregului social şi prin aceasta şi al fiecărui individ în parte." El are acum în vedere organismul. La formaţiunile celulare este considerat că sunt astfel încât ele sunt reciproc dependente, astfel încât ficare o sprijină în mod cu totul deosebit pe cealaltă. Şi aşa cum sistemele de celule din organism se sprijină reciproc, aceasta trebuie acum să o luăm ca model pentru un gând care urmează să dea o structură a statului. De exemplu, ar trebui să luăm ideea că celulele creierului, aşadar o formaţiune de celule, pentru a putea fi active au nevoie de celulele sanguine, dar totodată ele se pun întru totul în slujba celulelor sanguine. Dar ce ar rezulta dacă s-ar vrea crearea într-un organism statal a ceva asemănător întrebuinţării celulelor sanguine prin intermediul celulele cerebrale, ş.a.m.d? Aşadar treaba este atât de negândită încât este suficient să abordezi un amănunt de pe undeva şi vezi imediat că ai de a face cu o toană întru totul extravagantă, cu o fantezie aberantă, respectiv nebună. Dar lucrul cel mai grozav este probabil acela că domnul Verworn găseşte că aşa cum se raportează

unele la altele formaţiunile de celule, trebuie să se raporteze între ele şi părţile componente ale statului, căci atunci ar rezulta aspectul corect a ceea ce numeşte el conceptul de libertate.

„Acesta este un principiu extem de important, iar un studiu amănunţit al căilor speciale pe care le-a abordat în această direcţie evoluţia statului de celule animal, ne poate da o direcţie pentru problemele de organizare corespunzătoare în organismul social al statului politic. Mai presus de toate este adus aici *conceptul libertăţii individuale* în singura sa versiune naturală şi firească şi eliberat de accesoriile prosteşti care sunt căţărate pe el aşa abundent." Aşadar conceptul de libertate urmează să fie găsit prin aceea că se studiază, de exemplu, cum au nevoie celulele cerebrale de celulele sanguine – va să zică, celulele sanguine îşi au libertatea lor faţă de celulele cerebrale! El ar vrea acum să implementeze lucrurile. Priveşte sistemul nervos ca fiind ceea ce este în organism aparatul administrativ în stat. Este comparaţia cea mai superficială care ni se poate oferi. Nervii se duc la organele de simţ. Dacă ar fi să comparăm acum cu adevărat, s-ar pune întrebarea: Unde sunt ochii, unde sunt urechile statului?

Dacă practicăm ştiinţa spirituală, ajungem la concepte de prim rang, supraordonate; ele sunt apoi aplicabile la ceea ce se petrece în contextele spirituale şi, de asemenea, la ceea ce este într-un astfel de context cum este organismul animal-uman. Dar dacă conceptele – şi, pe lângă aceasta, într-un astfel de mod cum am descris aici – sunt luate în mod unilateral numai din organismul omenesc, atunci de fapt nu se poate ajunge niciodată la ceva.

Însă cel mai frumos este că lipsa de gândire devine în continuare de-a dreptul strigătoare la cer. Aceasta se vede,

de exemplu, dintr-o astfel de frază: „Însă această stare se atinge în mod desăvârşit în evoluţia organică a statului de celule animale abia într-o etapă ulterioară, prin principiul centralizării. Acesta este posibil numai atunci când munca celulelor individuale şi a grupelor de celule este condusă în mod regulator, corespunzător necesităţilor momentane, dintr-un loc central, care este capabil să judece necesităţile pe baza informaţiilor lor." Adică este vorba despre creierul care se informează de la celelalte grupe de celule. Şi Verworn introduce cele mai puerile concepte: ca şi cum creierul ar trimite mesageri către stomac, ş.a.m.d. Aşadar aici lipsa de gândire devine un fapt strigător la cer.

Ce este cultura, după Verworn? Omul îşi poate astupa urechile ca să nu mai audă; la ochi se poate lega, ca să nu mai vadă; gândiţi-vă, ipotetic, că cineva ar putea să-şi astupe raţiunea şi atunci ar putea da aproximativ o astfel de definiţie a culturii: „Mijloacele pe care şi le-a creat omul însuşi pentru această luare de poziţie pe deplin conştientă faţă de procesele din mediul său înconjurător, şi pe care le foloseşte ca mijloace ale adaptării sale la tot ceea ce se întâmplă în viaţa sa, formează în totalitatea lor cultura: deoarece cultura nu este nimic altceva decât totalitatea valorilor create de omul însuşi pentru menţinerea şi promovarea vieţii sale." Aşadar cultura este totalitatea valorilor create de om pentru menţinerea şi promovarea vieţii. Priveşte întregul proces în care se desfăşoară cultura şi defineşte că totul a fost creat de om pentru menţinerea şi promovarea vieţii. Trebuie că are raţiunea astupată, căci fără îndoială ţine tot de cultură faptul că în ziua de azi există nişte instrumente de distrugere aşa excelente. Dacă cineva ar ilustra această parte a culturii aşa cumva că ea a fost creată pentru năpăstuirea şi nimicirea vieţii, atunci cel puţin ar spune ceea ce este corect despre o parte a culturii.

Aşadar el trebuie să-şi fi pierdut raţiunea pentru a putea asocia astfel de termeni. Însă aşa ceva poate fi găsit la tot pasul în ceea ce se numeşte în ziua de azi ştiinţă. Şi apoi vine o astfel de ştiinţă şi găseşte: „Dar producerea valorilor culturale nu este câtuşi de puţin doar o funcţie fiziologică a individului izolat, ci ea este în cea mai mare parte o funcţie specifică a statului politic, anume în măsura în care multe valori culturale nu pot fi nicidecum produse de către un singur individ, ci rezultă ca realizare socială prin colaborarea a nenumăraţi indivizi. Statul politic ca întreg este aşadar un organism cultural la fel ca şi omul individual.

După toate acestea, legăturile strânse dintre politică şi fiziologie sunt evidente, şi este timpul ca de aici să tragem consecinţele practice, prin aceea că în politică luăm în calcul bazele fiziologice ale statului omenesc şi pentru toate problemele organizatorice ale vieţii statale căutăm sfat în organismul viu." Mai bine spus, Verworn este desigur de părere că sfatul trebuie căutat la Verworn, în ceea ce ştie el despre organismul omenesc.

Da, uneori trebuie să evidenţiezi asemenea simptome, pentru că ele sunt cele cărora le este expus sufletul omenesc actual. Acest nefericit suflet omenesc al prezentului, care ar dori să ştie câte ceva despre modul în care este el însuşi încadrat în acest mare organism universal, şi căruia, despre modul în care este el încadrat în marele organism universal, i se povestesc astfel de lucruri. De aceea este extraordinar de dificil să ajungi la vreun fel de înţelegere cu un mare număr de oameni, care sunt chiar cei dătători de ton în domeniul ştiinţific, căci poţi oare să-ţi faci iluzii că cineva ca Verworn poate înţelege cumva chiar şi cele mai neînsemnate lucruri elementare din ştiinţa spirituală? Nici nu te poţi gândi la aşa ceva. Te poţi gândi

numai la faptul că ştiinţa spirituală, prin propria ei forţă, trebuie să poarte tot mai mult sufletele omeneşti şi atunci, prin aceasta, vor fi învinse astfel de aberaţii ştiinţifice cu pretenţiile lor imense. Să combaţi sau să ajungi la înţelegere în astfel de cazuri este fără speranţe. Aici poate fi vorba numai de învingere prin aceea că un număr suficient de mare de oameni învaţă să înţeleagă încotro este condusă omenirea dacă va rămâne mai departe dătătoare de ton ceea ce se numeşte în ziua de azi ştiinţă, şi dacă ei îi va fi îngăduit să se cuibărească în acele impulsuri de viaţă în care conceptele înseşi dobândesc formă şi devin fapte. Este o problemă foarte serioasă care trebuie avută în vedere cu toată seriozitatea. Lipsa de gândire, de exemplu, se află acum deja la primele ei începuturi. Oriîncotro priveşti, peste tot te întâmpină acest lucru. Şi ai dori aşa tare să se ajungă să fie un număr suficient de mare de oameni care să observe acestea în spiritul în care este acum caracterizat întru câtva.

Exact de aprecierea corectă a acestor lucruri depind imens de multe. Dar cum se procedează în ziua de azi? Oamenii citesc un discurs vestit al lui Virchow. Virchow este un om celebru, un om extrem de important. Oamenii se situează din capul locului – chipurile, ei nu au în ziua de azi credinţa în autoritate – în punctul de vedere: Da, ceea ce spune un om atât de celebru este de la sine înţeles că este o dogmă; trebuie să fie absolut corect. Dar să spunem că o dată este corect. Apoi omul poate face de asemenea ceva nechibzuit dacă acest lucru care este exact nu este condus mai departe în modul corect în concluziile ideii lui. A existat odată, la o întrunire a cercetătorilor naturii de la München, convocată de Haeckel şi Virchow, un discurs despre libertatea ştiinţei şi teoriile ei [Nota 5]. Virchow a vorbit despre faptul că nu ar trebui trase mai departe

concluzii din teoria evoluţiei. El a spus nişte lucruri justificate împotriva lui Haeckel, împotrivindu-se în primul rând ca darwinismul să fie introdus imediat în şcoli, unde ar putea servi numai la a sădi gărgăuni în sufletele oamenilor. În acest discurs se poate citi următoarea frază:

„Ceea ce îmi oferă un plus este cunoaşterea necunoaşterii mele. Acesta este lucru important, că eu ştiu exact ce nu înţeleg din chimie. Dacă nu aş şti acest lucru, aş oscila mereu încoace şi încolo". Păi, e frumos, dacă Virchow mărturiseşte că el ştie că nu înţelege deloc chimie. Dar cei care sunt Virchowieni vor refuza, ce-i drept, să se implice în probleme de chimie, pentru că spun că nu înţeleg nimic din ele, dar vor considera drept nebun sau fantast pe oricine aderă la ştiinţa spirituală. Dar dacă ei ar extinde asupra ştiinţei spirituale ceea ce Virchow însuşi a spus în privinţa chimiei, ar trebui să spună: Cel mai important lucru este că eu ştiu exact ce nu înţeleg din ştiinţa spirituală. Dar în acest caz ei nu procedează aşa. În acest caz, mai presus de toate nu este prezentă aceeaşi atitudine. Aşadar şi la lucrurile care se spun, se pune problema ca oamenii să fie capabili să tragă concluziile corecte.

Secolul XIX a fost cu toate acestea mare în multe privinţe, dar trebuie să înţelegem în mod corect ceea ce era mare în el. Şi multe din cele ce constituie acum destin general al omenirii, trebuie să le corelăm cu evoluţia secolului XIX. Suflete fără reazem, suflete care nu-şi găsesc drumul în lume, sunt acum nenumărate. Sunt în majoritate suflete care, dintr-o nevoie instinctivă, însetează după altceva decât ce le aduce ceea ce se transmite ca tradiţie; suflete care s-au uitat la multe în jurul lor, dar care nu pot găsi acel ceva, despre care ar simţi că le oferă un sprijin sigur. De ce anume are omul nevoie – nu vreau să spun, ca să obţină un sprijin sigur într-o clipă, căci noi am respins

aceasta suficient în ultimele consideraţii de aici, acest lucru nu este posibil, aşa cum nu te poţi hrăni pentru întreaga viaţă cu o singură masă –, de ce anume are omul nevoie ca să meargă pe o cale sigură? – poate că aşa e mai bine formulat. Lucrul de care are el nevoie mai presus de toate, este conştienţa faptului că se află înăuntrul Universului. Toate slăbiciunile sufletului, toate nemulţumirile sufletului vin din faptul că omul se simte singur sufleteşte, că nu se simte ca stând înăuntrul lumii. Este oarecum marea întrebare a vieţii: Cum mă încadrez eu în Univers? – La început, este formulat foarte abstract, dar în această frază abstractă se află ceva enorm de important, se află enorm de mult, se află destinul omenesc cel mai profund.

Dar dacă omul întreabă în ziua de azi reprezentările natural-ştiinţifice, pentru a obţine un răspuns satisfăcător la întrebarea: Cum mă încadrez eu în Univers? – atunci, în cel mai bun caz, concepţia natural-ştiinţifică despre lume îi dă posibilitatea să primească un răspuns la întrebarea cum se încadrează trupul fizic în întreaga evoluţie, în întregul Univers. Aceasta se poate şti într-o anumită măsură în ziua de azi, cum se încadrează trupul fizic în Univers. Dar această concepţie natural-ştiinţifică despre lume nu spune nimic, absolut nimic despre încadrarea sufletului sau chiar a spiritului în Univers. Comparaţi teoria evoluţionistă spiritual-ştiinţifică cu teoria evoluţionistă natural-ştiinţifică din ziua de azi. Teoria evoluţionistă natural-ştiinţifică conduce în sfera animală – modul în care oamenii îşi reprezintă aceasta, poate fi secundar –, ştiinţa spirituală încadrează trupul omenesc în întregul Univers. Ştiinţa spirituală ne duce înapoi, prin diversele faze ale dezvoltării Pământului, prin evoluţia lunară, solară, până la cea saturniană, şi ne arată că ceea ce trăieşte spiritual-sufletesc în noi ca oameni exista ca predispoziţie deja din timpul

evoluţiei saturniene. Din tot ceea ce este fizic, pe atunci nu exista nimic decât stările calorice. Suntem aduşi în legătură cu stările de căldură ale timpului primordial, care erau străbătute şi tălăzuite de entităţile individuale ale Ierarhiilor, care trăiesc şi astăzi în jurul nostru. Suntem încadraţi într-un univers în care se află suflet şi spirit. Aceasta este marea diferenţă. Ştiinţa spirituală ne încadrează sufletul şi spiritul într-un mare Tot, pe care îl poate descrie amănunţit. De aceea, ea este singura care poate da sufletului acel lucru, fără de care sufletul trebuie să se închipuie nimicit. Iar nemulţumirile, lipsa de sprijin a sufletelor actuale sunt doar reflexe ale gândirii actuale. Gândirea explică doar trupul fizic ca fiind încadrat în Univers. Ea trece sufletul cu vederea. Acesta este un aspect. Celălalt este că sufletul în ziua de azi nici nu se simte pe sine, nu are nimic în el însuşi pe care să se poată sprijini singur. Asta împiedică însă ca sufletele să poată găsi puterea inimii în sine; aceasta nu poate veni fără ca noi să ajungem la reprezentări despre Univers, care conţin omul în spiritual-sufletescul său, aşa cum reprezentările ştiinţelor naturii îl conţin pe om ca parte a Universului fizic în evoluţia sa fizică.

Pentru aceasta este necesar ca acel curaj, care se arată în ziua de azi în lucrurile exterioare într-un mod atât de glorios, să apară acum într-adevăr şi în privinţa interiorului omenesc. Căci în faţa urmăririi vieţii interioare sufletul actual al omului nu se dovedeşte deloc a fi curajos. Peste tot are loc o retragere în faţa conţinuturilor spirituale ale lumii. Şi aceasta duce apoi la nenumărate exemple de lipsă de reazem sufletesc, care ne întâmpină astăzi de peste tot. Fără îndoială, sunt necesare multe dacă e ca reprezentările încâlcite ale prezentului să cedeze cândva în faţa reprezentărilor sănătoase. În ziua de azi

există pe de o parte, să spunem, reprezentările atomiste, chiar dacă s-a trecut de la vechiul atomistm nediferenţiat la actualul atomistm al ionilor şi electronilor. Din atomi este compus ceea ce avem în jurul nostru. Aceasta este viziunea actuală asupra lumii. Şi mulţi îşi imaginează că ar trebui să reducă totul la cele mai mici structuri atomice. Da, aşa îşi reprezintă oamenii ceea ce numesc ei substanţă: ca fiind alcătuită din părticele foarte mici, din atomi. Unii, ba chiar majoritatea oamenilor, mai adaugă apoi la substanţă şi forţa, că părticelele de substanţă se atrag şi se resping; dar după acesta consideră că au făcut suficient. Şi noi am văzut în secolul XIX trecând prin evoluţia omenirii întreaga perioadă plină de însemnătate, care şi-a găsit expresia clasică în toate operele care au explicat Universul pornind de la strucrura de forţă şi substanţă.

Acum vrem să ne clarificăm pe acest exemplu, cum trebuie să ne reeducăm, pentru a cumpăni ce anume este de trebuinţă astăzi. Să reţinem: Adepţii substanţei, substanţialiştii – să-i numi pur şi simplu aşa – îşi reprezintă că lumea constă din atomi. Ce ne arată ştiinţa spirituală? Desigur că fenomenele naturii ne conduc înapoi la astfel de atomi, dar ce sunt aceşti atomi? De îndată ce vine prima treaptă a cunoaşterii văzătoare, chiar cea dintâi treaptă, treapta imaginativă, atunci atomii se dovedesc ce sunt ei. Eu am indicat deja cu mulţi ani în urmă în diverse contexte în conferinţele publice [Nota 6] ce se dovedesc ei a fi. Anume, ei se dezvăluie într-un mod foarte curios, aceşti atomi. După substanţialişti, spaţiul este gol, şi acolo înăuntru se mişcă împrejur atomii. Aşadar ei sunt partea cea mai solidă. Dar nu este aşa, toată explicaţia se bazează pe o iluzie. Anume, în faţa cunoaşterii imaginative, atomii sunt ca nişte bule, iar acolo unde este spaţiu gol, acolo este realitatea; şi atomii sunt formaţi exact din aceea că ei sunt

umflaţi până devin bule. Ei sunt bule. Tocmai acolo nu este nimic, în comparaţie cu mediul lor înconjurător. Ştiţi, aşa cum sunt perlele într-o sticlă cu apă carbogazoasă; în apă nu este nimic acolo unde sunt perlele; dar ele se văd acolo. Tot aşa sunt atomii bule. Acolo spaţiul este gol, acolo nu este nimic înăuntru. Dar, totuşi, te poţi lovi de ei! Impactul constă exact în aceea că te izbeşti de un gol, şi că golul de care te izbeşti determină un efect. Da, dar oare nimicul trebuie să determine un efect? Consideraţi spaţiul aproape vid din recipientele pompelor de aer, acolo puteţi vedea cum aerul se revarsă înăuntru în nimic. Dacă vreţi să interpretaţi fals lucrurile, puteţi considera că golul din recipientul pompei de aer este o substanţă şi să spuneţi că ea forţează aerul înăuntru.

Exact aceeaşi iluzie există în privinţa atomilor. Exact contrariul este adevărat. Ei sunt goi – şi totuşi, nu sunt goi. Este totuşi ceva înăuntru, în aceste bule. Ce este înăuntru, în aceste bule? Păi şi asupra a ceea ce se află în aceste bule, am expus deja consideraţii [Nota 7], anume aceasta este substanţa lui Ahriman, acolo înăuntru este vârât el, acolo înăuntru este propriu-zis Ahriman în părţile sale individuale. Întregul sistem atomic este substanţialitate ahrimanică [Nota 8], este Ahriman. Gândiţi-vă la ce metamorfoză ciudată a ideii substanţialiştilor ajungem astfel. Trebuie ca în acele locuri ale spaţiului în care substanţialiştii aşează substanţa, să-l punem pe Ahriman. Acolo se află pretutindeni Ahriman.

Forţa este celălalt concept, căci adepţii forţei, forţiştii, cum au şi fost denumiţi, fac apel la aceasta pentru constituirea imaginii Universului lor. Din nou prima treaptă de cunoaştere văzătoare arată că la ceea ce acţionează ca forţă nu avem deloc de a face cu ceva, ci acolo unde nu se află forţa, în afara forţei, acolo acţionează ceva.

Este exact ca şi cum ar merge doi oameni şi cineva îi observă: Iată doi oameni care merg încolo. El se uită lung şi se uită lung acum între ei. Cei doi merg puţin depărtaţi unul de altul; el priveşte aceasta şi schiţează, nu pe unul din oameni sau pe celălalt, ci graniţele spaţiului care se află între cei doi; el se uită la ceea ce se află între cei doi. Tot aşa privesc forţiştii la ceea ce este între realităţi. Acolo unde ei spun: Aici este forţă de atracţie – acolo în realitate nu se află chiar nimic. Dar la stânga şi la dreapta este ceea ce există cu adevărat. Ar trebui să expun foarte multe dacă ar fi să prezint în amănunte ceea ce pun înaintea dumneavoastră doar ca fapte. Dar astăzi a venit deja timpul să se vorbească şi despre astfel de lucruri. Căci tot acel nonsens strălucitor, care se debitează în ziua de azi, de exemplu ca teorie a relativităţii, prin care *Einstein* [Nota 9] a devenit un om mare, nu va putea fi respins decât dacă vom avea asupra acestor lucruri concepte clare, care corespund realităţilor. Ştiţi dumneavoastră, teoria relativităţii este atât de evidentă. Nu-i aşa?, este nevoie doar să ne reprezentăm că dacă la o oarecare distanţă se trage cu tunul, sunetul se aude abia după un timp. Dacă însă ne îndreptăm spre tun atunci, nu-i aşa?, îl auzim mai repede, pentru că ne apropiem de el. Şi, cel care a formulat teoria relativităţii, conchide: Dacă ne deplasăm la fel de repede ca sunetul, atunci mergem împreună cu sunetul şi nu îl auzim. – Şi dacă mergem mai repede decât sunetul, atunci auzim ceva care a fost detunat mai târziu, mai devreme decât ceea ce a fost detunat anterior. Aceasta este o reprezentare general acceptată astăzi, numai că ea nu se află nici în cea mai mică legătură cu realitatea. Căci dacă te mişti la fel de repede ca şi sunetul, atunci poţi fi tu însuţi sunet, dar nu poţi auzi nici un sunet. Însă toate aceste

reprezentări nesănătoase trăiesc astăzi drept teorie a relativităţii şi beneficiază de cea mai înaltă consideraţie.

Acum, după cum am spus, acolo unde sunt liniile de forţă care se desenează în ziua de azi în fizică, acolo nu este nimic; dar de jur-împrejur ce este? Elementul luciferic, Lucifer. Deci dacă vrem să reprezentăm ceva conform realităţii în locurile unde adepţii forţelor şi substanţei pun forţa, atunci trebuie să ne reprezentăm acolo lucifericul. Bun, acum avem ceea ce trebuie să treacă în locul celorlalte. Aşadar, dacă în secolul XIX s-a scris o carte *Forţă şi substanţă* [Nota 10], în care forţa şi substanţa sunt prezentate drept elementele constitutive ale Universului, atunci secolul XX ar trebui să pună în locul lor: Lucifer şi Ahriman. Pentru că forţa şi substanţa se suprapun în întregime cu Lucifer şi Ahriman. Şi ceea ce poate fi explicat ca fiind forţă şi substanţă, se explică în realitate ca fiind Lucifer şi Ahriman. Veţi spune: Înspăimântător! Nu este nimic înspăimântător; căci Lucifer şi Ahriman, am accentuat-o adesea, sunt înspăimântători numai atunci când sunt consideraţi într-o bătaie unilaterală a pendulului. În raportul lor reciproc, ei sunt folosiţi tocmai pentru conducerea lumii în mod înţelept, prin faptul că aceasta îl pune pe unul pe un taler al balanţei, pe celălalt pe celălalt taler; numai că trebuie să aibă loc un echilibru între cei doi. Spre această echilibrare suntem noi îndreptaţi, în permanenţă suntem trimişi către această echilibrare. Noi purtăm această echilibrare în noi într-un anumit mod, într-un mod remarcabil purtăm această echilibrare în noi. Amintiţi-vă consideraţiile [Nota 11] în care v-am spus în ce mod remarcabil ne încadrăm noi cu procesul nostru respiratoriu în întregul Univers. Într-un minut, noi facem un anumit număr de respiraţii. Dacă vom calcula numărul de respiraţii pe timpul unei zile, ajungem, după cum vă

spuneam, la aceeaşi cifră care se găseşte dacă se calculează numărul zilelor pe care le trăieşte un om până la vârsta de 70 de ani. Este ceva remarcabil! Noi trăim atâtea zile, câte respiraţii facem pe zi. Însă aceasta e numai o parte dintr-un acord covârşitor al armoniilor din Univers. O respiraţie a noastră se raportează la o zi a vieţii noastre aşa cum se raportează o zi din viaţă la întreaga noastră viaţă pământească; şi întreaga noastră viaţă pământească, la rândul ei, se raportează la un mare an solar, la aşa-numitul an platonic, exact aşa precum o zi din viaţa noastre la întreaga noastră viaţă omenească şi precum o respiraţie la o zi. Respiraţia noastră, va să zică, se află într-o minunată relaţie interioară cu întregul Cosmos. Dacă noi am putea intra cu procesul nostru cognitiv într-un asemenea tempo, pe care îl dezvoltă respiraţia noastră, atunci am sta într-o armonie cu Cosmosul adecvată omului. Orientalul încearcă să o facă, prin exerciţiile sale de respiraţii, în diferite moduri [Nota 12], care însă nu corespund occidentalului; acesta trebuie să o caute în mod spiritual.

Dar practic toate exerciţiile care sunt descrise în cartea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** sunt corelatul spiritual al Occidentului pentru cele cărora le duce dorul Orientul: faptul de a ajunge cu procesul cognitiv în tempoul procesului respirator. Căci dacă am fi înăuntrul lui, dacă am fi cu procesul nostru cognitiv în tempoul procesului respirator, atunci Cosmosul ne-ar putea dezvălui multe din tainele sale; el ni le dezvăluie şi aşa, dar din păcate nu le dezvăluie cunoaşterii noastre – dacă în acest caz se poate spune „din păcate” –, ci prin sentimente întunecate, care în plus sunt şi supuse multor iluzii. Cunoaşterea noastră, care se desfăşoară în reprezentări, gândirea noastră, este, comparativ cu ritmul în care este încadrată respiraţia noastră, prea scurtă; cum

s-ar spune, gândirea noastră bate cu o bătaie prea mică a pendulului. Nu ne putem încadra cu gândirea noastră din viaţa normală exterioară obişnuită în marele ritm cosmic; gândirea este prea mică. Altceva dimpotrivă, este prea mare; ceva pe care îl avem de asemenea şi aceasta este voinţa noastră. Aceasta bate prea puternic, are o amplitudine prea mare. Aşa stăm între gândire şi voinţă. Gândirea este prea mică în amplitudinea pendulării sale; voinţa este prea mare. De aceea gândirea poate dezvolta întotdeauna numai astfel de reprezentări care trebuie corectate în raport cu altceva. Prin diversele puncte de vedere pe care le abordăm, putem să ne apropiem treptat de o înţelegere. Voinţa poate ajunge la ceea ce este ea predestinată, la cele pentru care este prefigurată numai prin asociere cu o alta – pentru că ea are o pendulare prea mare, noi nu putem capta decât părţi prea mici din ea. Adică: o voinţă poate numai împreună cu o altă voinţă să ajungă la ceva; o voinţa dintr-o încarnare împreună cu o voinţa din altă încarnare, ş.a.m.d.

Eu expun pentru început aceste lucruri aici, aş spune, trasând un fir; ele necesită toate, desigur, o explicare mai pe larg, dar prin această expunere vreau să fac inteligibil mai întâi după care concepte trebuie să-l conducă pe om ştiinţa spirituală, pentru a-l gândi încadrat în Univers aşa cum are el nevoie acum şi în viitor. Desigur că tot ceea ce este întreaga noastră cunoaştere obişnuită, este prea scurtă. Ea are oscilaţii prea mici faţă de oscilaţiile mai mari pe care le are respiraţia noastră. Dar despre această gândire noi ştim că nu este un ţel; ea este doar o cale. Dumneavoastră gândiţi cu toţii. Oamenii gândesc, dar ei nu gândesc tot ceea ce se petrece în sufletul lor. Un gând nu şi-a atins ţelul prin aceea că este gândit, ci abia atunci când s-a unit cu noi. Gândurile conştiente sunt împărtăşite

capacităţii de amintire, dar noi asimilăm şi multe care nu ajung deloc în conştienţă, dar intră totuşi în noi. Gândiţi-vă la întregul ansamblu al celor pe care le-aţi gândit şi pe care nu le-aţi gândit şi care este în dumneavoastră. Unde este? Se află în dumneavoastră. Puteţi să vă aminţi din acestea. Uneori apar la suprafaţă amintirile, alteori nu apar, dar ele sunt în dumneavoastră. Anume ele sunt în trupul eteric. După moarte se separă, trec în Universul general. Acolo ele sunt apoi ceea ce privim noi în timpul dintre moarte şi o nouă naştere, ceea ce face ca noi să vedem de fapt realitatea; aceasta se separă de noi. Ceea ce gândim, merge împreună cu lumea exterioară. Avem nevoie de aceasta în lumea exterioară. Aşa cum aici în lumea fizică avem nevoie de lumină, tot aşa avem nevoie acolo, în lumea exterioară, de ceea ce se separă de noi. Am descris adesea că acestea trec în lumea exterioară; aceasta face ca noi să avem atunci o lume exterioară.

Ceea ce voim, face ca atunci noi să avem lume interioară. Nu pur şi simplu ceea ce ne dorim, ci ceea ce voim, adică ceea ce devine într-adevăr faptă, aceasta face ca apoi să avem o lume interioară. Iar ceea ce am voit noi aici, ceea ce am împărtăşit aici lumii exterioare, ceea ce am făcut noi, aceasta devine, în răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere, lumea noastră interioară. Ceea ce am gândit, ceea ce a coborât în noi, ne luminează lumea exterioară; exteriorul devine interior, interiorul devine exterior. Reţineţi această frază importantă: *exteriorul devine interior, interiorul devine exterior*.

Va mai curge încă multă apă pe Spree în jos – se poate spune, pentru a folosi un proverb îndrăgit –, până să se trezească, în ceea ce se numeşte cerc ştiinţific oficial, înţelegerea că forţa şi substanţa ar trebui să se numească: Lucifer şi Ahriman, până să se trezească înţelegerea că

procesul se dezvoltă după două unilateralităţi: către unilateralitatea luciferică, în timp ce gândim, se dezvoltă procesul respirator, iar procesele metabolice, conform procesului voliţional, se dezvoltă către cealaltă unilateralitate, către partea lui Ahriman. Noi pendulăm încoace şi încolo între Lucifer şi Ahriman, iar starea de echilibru, de mijloc, este procesul respirator, prin care ne situăm în interiorul marii armonii. Aceasta este ştiinţă adevărată, ştiinţa văzută!

Acum mergeţi de la această ştiinţă înapoi, la Vechiul Testament, şi comparaţi această ştiinţă cu afirmaţia din Vechiul Testament [Nota 13]: „Şi a suflat asupra lui suflare de viaţă, şi s-a făcut omul întru suflet viu". Nu se spune că i-ar fi împărtăşit voinţa, că i-ar fi împărtăşit gândirea, ci respiraţia este indicată. Şi atunci veţi simţi ceva – dacă simţiţi astfel de lucruri! – din acea revelaţie străveche, din ceea ce era în vremurile vechi o ştiinţă de alt gen decât este cea la care s-a ajuns astăzi. Dar ajungeţi la simţirea unei minunate reuniri a celor văzute în ziua de azi cu acest cel mai mare document al omenirii, Vechiul Testament, şi de asemenea cu alte documente ale evoluţiei omenirii. Bineînţeles, nu se afirmă nicăieri că în acel timp s-a ajuns la lucrurile revelate în Vechiul Testament, în acelaşi mod precum ştiinţa văzătoare actuală, dar cu atât mai grandioasă este concordanţa, acordul. Modul în care poate fi considerată din acest punct de vedere această concordanţă cu celelalte documente, anume cu Noul Testament şi cu apariţia Misteriului de pe Golgota, îl vom putea aduce înaintea sufletelor data viitoare.

Aş dori ca prin aceste consideraţii să trezesc în dumneavoastră reprezentarea a ceea ce este necesar pentru timpul nostru, dar şi cât de greu este chiar şi numai să te înţelegi cu cei care se numesc în ziua de azi oameni de

ştiinţă. Găseşti cu greu posibilitatea să te înţelegi cu acela care a ruginit într-un anumit tip de concepte, despre care crede că sunt infailibile. Eu am spus odată: Dogma infailibilităţii papei [Nota 14], este pusă la îndoială, dar infailibilitatea multora este acceptată cu multă plăcere de acest timp al nostru care îşi închipuie că nu se supune autorităţii, că se află deasupra oricărei autorităţi.

CONFERINŢA a III-a

Berlin, 14 august 1917

Ultima oară am indicat cum omul, aşa cum trăieşte el ca om pământean, practic s-a abătut de la, aş spune, poziţia sa cosmică corespunzătoare cursului normal al evoluţiei. Faptul că aşa stau lucrurile ne este suficient de cunoscut, şi el este exprimat simbolic, imaginativ, în diversele religii, în simbolul dominant al căderii în păcat sau ceva asemănător. Pentru noi, considerând lucrurile spiritual-ştiinţific, aceasta este legată de faptul că la baza naturii propriu-zise a omului, ca oameni pământeni, dacă putem spune aşa, sunt înfăptuiri respiratorii. De aceea am indicat ultima oară că, de fapt, ritmul respirator poate fi privit în sensul că în timpul traiectului său pământean, omul era destinat să aibă cea mai importantă experienţă a sa – şi cu aceasta, totodată, experienţa cunoaşterii – în ritmul respirator. Am indicat mai înainte şi am repetat succint ultima oară, că tocmai ritmul respirator se află într-o minunată armonie cu întregul Cosmos. Am indicat cum numărul zilelor unei vieţi obişnuite a unui om este egal cu numărul respiraţiilor dintr-o zi, şi am indicat de asemenea şi alte raporturi numerice, care pot arăta întru câtva acordul armonios al

procesului nostru respirator microcosmic cu marile procese cosmice în care este încadrată viaţa noastră.

Se poate arăta nu numai prin rezultatele vizibile spiritual-ştiinţific, ci chiar şi în mod exterior cum în ritmul respirator omenesc este ceva prin care omul este mai mult decât prin orice altceva un microcosmos, o mică lume. Exact în respiraţie imită omul procesele marelui Univers, ca şi ceea ce intenţionează acest mare Univers cu noi. Şi este întru totul adevărat: La procesele care prezintă diferenţe mici, diferenţele nu sunt observate foarte precis, nu sunt individualizate; dar în realitate nu există doi oameni la care procesul respirator să se desfăşoare cu totul la fel. Toţi oamenii sunt diferiţi în privinţa procesului lor respirator, pentru că fiecare om este o coardă altfel acordată a Universului. Dar ceea ce se desfăşoară în ritmul respirator rămâne inconştient pentru om în actuala sa stare pământească; sau cel puţin devine conştient numai în stări anormale, şi atunci ia cele mai diverse forme de manifestări psihopatologice. Conştienţa noastră obişnuită, aşa cum ştim, se desfăşoară oarecum deasupra procesului respirator; ea este mai mult înălţată afară din macrocosmos. Dacă noi în locul procesului nostru cerebral, am avea procesul respirator pentru procesul nostru de cunoaştere, atunci în procesul nostru de cunoaştere ne-am încadra cu totul altfel în Univers. Faptul că procesul nostru de cunoaştere este legat de creier, ne presează, ne stoarce oarecum în afara contextului în care ne-am situa în mod normal în macrocosmos. Faptul că misterul respirator pentru om este de acest gen, după cum am menţionat deja, a fost indicat de documentele religioase prin aceea că, de exemplu Vechiul Testament spune: Acea fiinţă divin-spirituală care are de a face cu conducerea, cu îndrumarea oamenilor, i-a insuflat omului suflarea, şi el a devenit un

suflet viu. Această afirmaţie din Vechiul Testament este, în sensul clarvederii vechi, atavice, întru totul redarea unei realităţi. Prin faptul că acum nu procesul nostru respirator constituie baza corporală a cunoaşterii noastre, ci procesul nostru cerebral, prin aceasta era omul, în privinţa intelectului său, cu totul altfel încadrat în Univers în toate timpurile care au precedat Misteriul de pe Golgota, decât este el încadrat după ce a avut loc Misteriul de pe Golgota. Aş spune: pe lângă celelalte porţi care ni s-au deschis deja înspre cunoaşterea Misteriului de pe Golgota, urmează să mai considerăm astăzi încă o alta.

Putem spune: De fapt, procesul de cunoaştere al omului, întreaga poziţie a omului în lume nu este cea care îi era destinată înaintea influenţei luciferice. Căci lui îi fusese destinat un proces de cunoaştere care era bazat pe ritmul respirator. Prin aceasta s-a dezvoltat – luăm acum lucrurile pur corporal, dar corporalul are aici o însemnătate mai profundă – la omul de dinaintea Misteriului de pe Golgota, oarecum în loc de cunoaşterea legată de piept şi respiraţie, cunoaşterea legată mai sus în organismul său, de cap şi de simţuri.

Considerând lucrurile aşa, din punct de vedere exterior, ştiinţele naturii exterioare nu vor vedea şi recunoaşte prea uşor deosebirea dintre omul de dinainte de Misteriul de pe Golgota şi cel de după el. Dar această deosebire, chiar dacă ea poate fi recunoscută numai cu mijloace mai subtile, este extraordinar de mare.

În timpul de dinaintea Misteriului de pe Golgota omul era, fără îndoială, în relaţie cu fiinţele spirituale ale Universului, cu entităţile ierarhiilor superioare. Dar cum? Dintre entităţile ierarhiilor superioare, noi îi distingem în primul rând, în imediata vecinătate a regnului oamenilor, pe Îngeri, Arhangheli, ş.a.m.d. Deci primele entităţi pe care

le admirăm când ne ridicăm privirea în lumea spirituală, sunt Îngerii. Noi, ca oameni, suntem în relaţie cu Îngerii, şi Îngerii la rândul lor simt relaţia lor cu noi, oamenii. Nici pentru ei nu este indiferent ce relaţie au cu oamenii. Şi deosebirea dintre omul de dinainte de Misteriul de pe Golgota şi cel de după, putem să ne-o aducem înaintea sufletului, tocmai luând în vedere legătura omului cu entitatea Îngerului.

Este cu totul remarcabil faptul că înainte de Misteriul de pe Golgota exista o relaţie intimă între Îngeri în întreaga lor acivitate, în întreaga lor entitate, şi intelectul omenesc. S-ar putea spune literal: reşedinţa principală a Îngerilor era pentru oamenii de dinaintea Misteriului de pe Golgota intelectul omenesc. Oamenii habar nu aveau că Îngerii locuiau în intelectul lor; dar consecinţa faptului că ei locuiau acolo, era că oamenii aveau, ce-i drept, de o tărie în descreştere, dar avea totuşi o clarvedere atavică, imaginativă. Ceea ce tocmai am spus, că Îngerii locuiau în intelectul oamenilor înainte de Misteriul de pe Golgota, era valabil pentru viaţa omului dintre naştere şi moarte. Alta era situaţia în viaţa omului dintre moarte şi o nouă naştere. Atunci, Îngerii, de asemenea şi acel Înger individual, Înger personal care era repartizat unui om, locuiau în amintirile senzaţiilor, impresiilor senzoriale; ei locuiau în imaginile a ceea ce îl înconjurase senzorial pe om pe Pământ. De aceea exista la omul de dinaintea Misteriului de pe Golgota în răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere, o cunoaştere vie a proceselor de pe Pământ. Oarecum s-ar putea spune: Îngerii purtau în sus, la oameni, ceea ce se petrecea pe Pământ. Oamenii de dinaintea Misteriului de pe Golgota dezvoltau o cunoaştere de-a dreptul intuitivă, clară a ceea ce se întâmpla pe Pământ.

Astfel vedem legătura dintre Înger şi fiinţa omenească în timpul de dinaintea Misteriului de pe Golgota. După Misteriul de pe Golgota situaţia a fost altfel; altfel, înţelegând, firește, acest altfel ca fiind în dezvoltare. Cum este însă acum la noi, la oamenii de după Misteriul de pe Golgota? Cum este acum relaţia omului cu fiinţele ierarhiei Îngerilor?

La noi este aşa acum, că Îngerii locuiesc – ce-i drept, inconştient pentru noi – în percepţiile noastre senzoriale în viaţa dintre naştere şi moarte. Da, atunci când ne deschidem ochii şi privim afară, în lumea care ne înconjoară şi acţionează asupra simţurilor noastre, noi nu ştim deloc că în timp ce raza Soarelui pătrunde în ochii noştri şi face lucrurile să devină vizibile, pe raza Soarelui este de găsit locul unde domiciliază Îngerul nostru. Dar aşa este: În vibraţiile sunetului, în radiaţiile luminii şi culorilor, în celelalte percepţii senzoriale trăieşte fiinţa Îngerului. Numai că în timp ce omul trebuie să transforme percepţiile senzoriale în reprezentări, Îngerul nu penetrează în domeniul reprezentărilor, şi omul nu ştie că este înconjurat de fiinţa îngerului. În general, în conferinţele de ştiinţă spirituală spunem adesea că nu trebuie să ne imaginăm lumea spirituală într-un castel în nori, ci că trebuie să ne reprezentăm că lumea spirituală ne înconjură peste tot. Ea ne înconjoară realmente peste tot. Putem indica chiar concret cum ne înconjoară. – Aici avem cazul cu Îngerii. Totuşi, în intelectul nostru nu ajunge în viaţa dintre naştere şi moarte conştienţa despre Înger. În schimb însă, omul actual dezvoltă o conştienţă puternică despre legătura sa cu entitatea Îngerului în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere; căci atunci Îngerii locuiesc oarecum în intelectul său.

Ceea ce tocmai am explicat acum are o consecinţă importantă pentru viaţa omenească. Să considerăm încă o dată omul de dinaintea Misteriului de pe Golgota; în intelectul său locuiau Îngerii, în special Îngerul său. Prin aceasta, viaţa sa senzorială era în mod deosebit accesibilă puterilor luciferice. Întreaga viaţă a conştienţei omului în vremurile vechi era de fapt accesibilă puterilor luciferice. Lucrurile s-au schimbat începând de la Misteriul de pe Golgota. În intelectul nostru nu pătrund, cum am descris, entităţile din ierarhia Îngerilor care merg pe vibraţiile luminii şi ale culorilor, pe aripile vibraţiilor sunetelor ş.a.m.d. Prin aceasta, în răstimpul dintre naştere şi moarte suntem împânziţi în intelectul nostru de atacurile puterilor ahrimanice. În timp ce, din acest punct de vedere, înaintea Misteriului de pe Golgota omul se vedea esenţialmente expus atacurilor lui Lucifer, după Misteriul de pe Golgota intelectul său este expus în mod deosebit influenţei puterilor ahrimanice. Acestea se străduiesc mai presus de toate să zdrobească în om conştienţa legăturii sale cu lumea spirituală. Toate înclinaţiile pe care le dezvoltă omul spre materialism, pe care le dezvoltă în gândurile sale, vin în această relaţie directă cu intelectul, de la atacurile puterilor ahrimanice. Şi dacă tendinţele materialiste ale timpului – suficient descrise în aceste consideraţii – au supremaţia în ziua de azi, nu ne este îngăduit să uităm că aceste tendinţe materialiste ale timpului se trag din confuziile pe care se străduieşte Ahriman să le producă în intelectul omenesc.

Lucrurile despre care vorbesc eu acum, ce sunt ele? Am spus mai devreme: procesul respirator este subconştient. Dar ceea ce am acum în vedere, această legătură a omului cu entitatea Îngerului, nu este nici ea în conştient; ea se află *deasupra* conştientului. Ceea ce se

desfăşoară în respiraţia noastră se află *dedesubtul* conştientului nostru; ceea ce se desfăşoară în noi prin această colaborare a lumilor spirituale, colaborarea celei mai apropiate trepte a lumilor spirituale în modul pe care l-am descris eu acum, este supraconştient. În acest proces supraconştient acţionează şi lucrează forţa care prin Misteriul de pe Golgota a intrat în lume, aşa cum cum înainte de Misteriul de pe Golgota a acţionat în om forţa lui Jehova. Dacă ne adâncim în spiritul – dar chiar în spiritul – unei lucrări, cum este de exemplu Cartea lui Iov, şi ne dăm seama acolo cum ar trebui înfăţişată domnia forţei lui Iehova în evoluţia omenirii – care iese la iveală deosebit de intens exact în Cartea lui Iov –, atunci dobândim o reprezentare a modului în care a acţionat această forţă a lui Iehova care, după cum am spus, a dat omului viaţa prin procesul respirator. Ea a acţionat în procesul ereditar, a acţionat în acesta aşa cum am descris, până la cea de-a treia şi cea de-a patra verigă în jos. Dacă vrem să avem ceva analog pentru timpul de după Misteriul de pe Golgota, atunci trebuie să luăm puterea lui Christos. Aşa cum forţa lui Iehova îşi are legătura sa cu procesul respirator omenesc, tot aşa are forţa lui Christos, şi de fapt întregul Misteriu de pe Golgota, o legătură cu ceea ce tocmai am descris drept un proces supraconştient.

Dacă vrem să avem oarecum o definiţie a lucrurilor pe care le-am discutat în privinţa respiraţiei, am putea spune: procesul respirator a fost dezbrăcat de conştienţă pentru omul pământean; conştienţa s-a stins pentru omul pământean prin influenţa luciferică. În schimb urmează să i se dea posibilitatea unei trăiri în supraconştient, în acel supraconştient pe care tocmai l-am indicat: faptul de a fi împreună cu entităţile Îngerilor prin activitatea senzorială sau intelect. Oarecum ca o compensare pentru ceea ce i-a

fost luat omului, adică procesul cognitiv al respiraţiei, urmează să i se dea procesul cognitiv al supraconştientului prin impulsul Misteriului de pe Golgota. Naturi religioase puternice ale Orientului au vrut în ţinuturile lor, înaintea Misteriului de pe Golgota, să introducă conştienţa în respiraţie. Acest lucru nu se mai poate face în ziua de azi, căci ar fi extrem de nefast. Dar tot ce găsim în scrierile orientale din timpurile vechi, privind efectuarea de exerciţii de respiraţie avea drept scop ca procesul respirator să fie iradiat de conştienţă. Dar pentru anumite lucruri mai înalte, conştienţa omului pământean este totuşi condamnată la neputinţă, şi dacă în ziua de azi se mai imită anumite practici ale timpurilor vechi, oamenii o fac pentru că nu sunt conştienţi că prin Lucifer omului i-a fost luat toată iradierea cu cunoaştere a procesului respirator. În schimb însă, de la Misteriul de pe Golgota încoace, omul trebuie să obţină tot mai mult procesul supraconştient al legăturii cu lumea spirituală. Dacă ar fi să cunoaştem respirând, dacă am avea procesul de cunoaştere în respiraţie, atunci la fiecare inspiraţie am deveni tot mai conştienţi că nu inspirăm aer, ci că luăm înăuntru în noi forţa lui Iahve; şi la fiecare expiraţie am şti că îl expirăm pe Iahve. În mod asemănător, omul trebuie să devină conştient că entităţile ierarhiei Îngerilor oarecum coboară la el şi se înalţă de la el în mod ritmic, că oarecum lumea spirituală tălăzuieşte în sus şi în jos. Aceasta se poate întâmpla numai dacă impulsul Misteriului de pe Golgota poate avea tot mai mult impact în oameni.

Adesea trebuie să foloseşti cuvinte ciudate, dacă vrei să caracterizezi aşa cum trebuie ceea ce stă la baza lucrurilor din lume. Dacă de teamă am vrea să dăm înapoi de la folosirea cuvântului potrivit la locul potrivit, nu am putea ajunge la cunoaşterea adevărului. Prin Lucifer a

intervenit ceea ce am descris ca tocire în privinţa respiraţiei. Desigur este exprimat în imagini, dar putem simţi obiectele radiind în reprezentare, dacă interpretăm corect imaginea. Ea înseamnă: Iahve voia să trăiască conştient în fiecare respiraţie ce pătrundea în trupul omenesc, şi el voia să se retragă conştient pentru oameni, la fiecare expiraţie. Aceasta a mers. Dar Lucifer a devenit adversarul său. Iar conştienţa care se află în forţa lui Jahve a fost eliminată din conştienţa omenească. Şi acum vine acel cuvânt greu, la care nu trebuie să nu avem curajul să-l rostim, dacă vrem să caracterizăm lucrurile în sensul unei adevărate cunoaşteri. Iahve a trebuit să-i uite pe oameni, în măsura în care ei trăiesc pe Pământ; căci în conştienţa pe care o au ei, el nu putea răzbate înăuntru. Şi s-a petrecut într-adevăr aşa ceva, că treptat entitatea care se afla la baza forţei lui Iahve, şi până sus în lumea spirituală, entităţile spirituale i-au uitat pe oameni, aşa cum uităm noi ceva din sufletele noastre. Ei i-au uitat, i-au pierdut din conştienţă pe oameni! Prin Misteriul de pe Golgota conştienţa a fost reaprinsă. Şi dacă pentru oamenii începând din timpurile vechi până la Misteriul de pe Golgota trebuie rostită tragica afirmaţie: Şi zeii i-au uitat pe oameni, – pentru timpul de după Misteriul de pe Golgota trebuie spus: Şi zeii vor, puţin câte puţin, să-şi amintească iarăşi de oameni. – Ei vor să pătrundă puţin câte puţin cu forţele lor exact în cele la care altfel omul pământesc nu ar cuprinde cu gândirea spiritualul, ele vor să pătrundă de asemenea pentru omul pământesc în înţelepciunea cerebrală, în viaţa omenească de reprezentare, care este legată de sistemul nervos. Cerul vrea să contemple Pământul, şi fereastra de care are el nevoie pentru a contempla de sus ceea ce se află jos, s-a creat prin spărtura produsă atunci când entitatea Christos a intrat în

personalitatea Iisus la Botezul făcut de Ioan în Iordan. Şi cuvintele [Nota 1]: „Acesta este Fiul meu, mult-iubit, astăzi L-am zămislit", indică faptul că ceea ce se află sus va contempla din nou ceea ce se află jos, că ceea ce se află sus poate să se reverse – dar acum nu odată cu răsuflarea respiraţiei, ci odată cu gândurile şi reprezentările –, în şi din ceea ce se află jos. În această privinţă, în esenţă, timpul care s-a scurs de la Misteriul de pe Golgota până acum, a fost un fel de pregătire, iar noi suntem acum la răscrucea unde trebuie să vină altceva decât a fost până aici în modul de acţiune al Misteriului de pe Golgota. Aceasta este important, să fim conştienţi exact de acest lucru.

Pregătire a fost ceea ce a fost până acum. Căci până acum cel mult câteva individualităţi de excepţie s-au putut apropia prin ştiinţa spirituală de Misteriul de pe Golgota. Însă acum trebuie să înceapă timpul în care pentru o mai mare parte a omenirii va fi să se pătrundă înţelesul Misteriului de pe Golgota prin ştiinţa spirituală. De ce?

De acest Misteriu de pe Golgota şi de înţelegerea lui sunt legate multe taine. Cât de des nu vin oamenii şi întreabă: Cum îmi găsesc eu relaţia mea cu Christos? – Este în mod sigur o întrebare justificată. Dar tot aşa este clar pentru acela care este iniţiat în aceste lucruri, că la această întrebare nu se poate răspunde aşa, pur şi simplu. Aş vrea să spun în această privinţă ceva ca o comparaţie: Noi vedem lucrurile cu ochii, dar ochii nu îi vedem. Pentru ca ochii să poată vedea, ei nu se pot vedea pe sine; ei văd doar imagini oglindite şi nu pe ei înşişi. Acel lucru care vede, prin care vedem, nu se poate vedea pe sine însuşi. În timpul de după Misteriul de pe Golgota omul trebuie să vadă lumile spirituale prin Impulsul lui Christos, aşa cum vedem culorile de afară, ş.a.m.d., prin ochi. Dar aşa cum nu

vedem ochiul însuşi, nu vedem nici Impulsul lui Christos, pentru că noi vedem prin el lumea spirituală.

De aceasta este legat faptul că Misteriul de pe Golgota este învăluit în taină, chiar şi din punct de vedere istoric este învăluit în taină. Trebuia ca acel eveniment istoric să devină pentru lumea ulterioară Misteriu de pe Golgota, unul care să nu poată fi găsit prin mijloace istorice. Să căuţi viaţa lui Christos în istorie aşa cum cauţi un alt eveniment istoric, este exact la fel ca şi cum ai încerca să determini ochiul să se vadă pe sine însuşi. Este în esenţa Misteriului de pe Golgota faptul că Iisus Christos nu poate fi găsit ca Socrate, Platon sau o altă personalitate istorică, prin documente cum sunt documentelele istorice. Este în esenţa Misteriului de pe Golgota faptul că însemnările referitoare la el nu sunt istorice, ci sunt însemnările unor oameni inspiraţi, însemnări despre care prin mijloace istorice întotdeauna se poate aduce dovada că ele nu sunt documente istorice propriu-zise. Am deveni bolnavi spiritual în evoluţia omenirii, în clipa în care Misteriul de pe Golgota ar putea fi înşirat în şirul evenimentelor istorice obişnuite. Nu l-am vedea nici chiar atunci în mod corect, dar într-un fel l-am percepe istoric aşa cu ne percepem ochiul dacă l-am rănit. Ochiul sănătos vede lucrurile, nu se vede pe sine însuşi. Dacă ochiul are o aşchie în el, care a rămas acolo, atunci vede un spaţiu negru în faţa sa şi începe să se perceapă pe sine însuşi; dar aceasta este o percepţie maladivă. Tot aşa ar interveni o percepere maladivă a Misteriului de pe Golgota, dacă omul nu ar avea în acest Misteriu de pe Golgota ceva care nu poate fi perceput; acel ceva prin care percepem este conexat cu taina de pe Golgota. Şi este remarcabil că: Această situaţie particulară a fost adusă pentru om abia prin intervenţia Misteriului de pe Golgota. În clarvederea atavică, atâta

timp cât Christos era sus, în lumea spirituală, atât timp cât el nu a coborât, oamenii au ştiut: El este acolo, el va veni. De aceea găsim în mod remarcabil o conştienţă despre Christos care va veni, o conştienţă din experienţa proprie, directă, cum este orice altă experienţă în profeţie. Oamenii au putut şti despre Christos atâta timp cât el – exprimat paradoxal – încă nu a venit. Dar în clipa în care a venit, ei nu au mai putut şti despre el în acelaşi mod. Aşa cum trăim ochiul atunci când vedem, tot aşa, în timpul de după Misteriul de pe Golgota, Evenimentul-Christos trebuie să fie trăit nemijlocit şi nu să fie cunoscut istoric.

Este interesant să examinăm cândva şi Evangheliile în privinţa modului cum consideră ele lucrurile pe care eu le explic acum din ştiinţa spirituală. Despre aceasta altă dată.

Astfel, a fost necesar ca dezvoltarea creştină, care voia să cuprindă în sine creştinismul, în primul rând să se organizeze în consecinţă, să pună credinţa în locul cunoaşterii, contemplării trăite, şi să ceară faptul că oamenii nu ar trebui să pretindă cunoştinţe asupra Misteriului de pe Golgota, ci ar trebui să aibă experienţe interioare prin credinţă. Dar acum să ne gândim: în viaţa noastră de reprezentări – căci şi reprezentările născute din credinţă se află aici ca reprezentări – urmează să lumineze Misteriul de pe Golgota. Aici se intâlneşte cu toate atacurile lui Ahriman. Intelectul nostru este câmpul de luptă pe care se confruntă impulsul lui Christos cu impulsurile ahrimanice, iar evoluţia, evoluţia pur exterioară a omului pământean va decurge în aşa fel că Ahriman nu va fi mereu aşa legat. Cei o mie de ani se vor scurge, şi omul trebuie să aibă altceva decât forţa naivă cu care şi-a ridicat până acum impulsul lui Christos în conştienţa sa, să spunem: în conştienţa sa pământească. Omul trebuie să aibă altceva. Ce este acest altceva?

Acest altceva este ştiinţa spirituală, prin care omul urmează să-şi însuşească spiritual ceea ce noi numim impulsul lui Christos, pentru ca el să găsească în sine forţa puternică de a proteja, în conştienţa sa impulsul lui Christos de atacurile ahrimanice. Căci ce se străduieşte Ahriman să facă? Firește, acum, odată ce impulsul lui Christos este în lume, el nu îl poate înlătura. El nu este atât de puternic. Căci Christos este intrat în lume prin trupul lui Iisus din Nazaret. Ahriman nu îl poate înlătura; dar ceea ce poate face el, este să transforme reprezentările omeneşti în intelect în aşa fel încât ele să nu trăiască experienţa impulsului lui Christos, ci a unei măşti privind impulsului lui Christos, adică oamenii să-şi întocmească reprezentări false despre Christos. Oamenii sunt supuşi pericolului că ei într-adevăr vorbesc despre Christos, dar îşi concep acea imagine despre el, pe care le-o pregăteşte Ahriman în intelectul lor. Cine poate examina adevărata configurare a dezvoltării culturii spirituale omeneşti, nu va găsi întotdeauna înfăţişări adevărate acolo unde înfăţişările lui Christos sunt preluate în imagini în conştienţa omenească, ci găseşte în ziua de azi în reprezentările omeneşti imaginile lui Christos deformate de Ahriman. Ceea ce unul sau altul dintre adepţii lui Christos numesc Christos, nu este întotdeauna Christos. Şi pentru ca Ahriman să-şi atingă scopul, el întunecă, încâlceşte în multe privinţe intelectul omenesc. El îl încâlceşte şi în acele locuri din care oamenii adesea capătă sfat. Acolo se pot face apoi experienţe foarte ciudate. Faceţi experienţele care sunt de făcut, de exemplu atunci când întrebaţi un teolog catolic despre opinia sa reală în privinţa fecioarei Maria. Sigur, majoritatea nu vor şti mai mult decât ceea ce le-a fost băgat în cap; dar nu despre aceasta este vorba. Există însă câţiva care şi-au însuşit cunoştinţe teologice deasupra celor

băgate cu pâlnia în cap. La aceştia se va găsi un acord ciudat între imaginea femeii pământene Maria şi imaginea cosmică a bisericii cereşti, căci pentru adevăratul teolog catolic, Fecioara Maria este una cu femeia din simbolul Apocalipsei, care are Luna sub picioare, Soarele pe piept şi deasupra capului cele 7 stele. Însemnătatea cosmică nu poate fi gândită fără a-i da expresie într-o realitate terestră. Eu aş putea să vă aduc din literatura catolică lucrări care dovedesc faptul că acum teologii catolici încă mai scriu: Fecioara Maria este asemănătoare femeii solare, care are Luna sub picioare şi stelele deasupra capului. – Aşadar acolo mai există întru totul legătura pământescului cu spiritualul, cu spiritualul-cosmic. Dar tot mai mult dispare cosmicul prin puterea lui Ahriman. Şi cum mai dispare el din reprezentările despre Christos! Cât de puţin există în ziua de azi înclinaţia de a-l recunoaşte pe Christos ca marele spirit cosmic, care a coborât din înălţimile cosmice în trupul pământesc al omului Iisus din Nazaret, pentru a locui înăuntrul lui! Privind recunoaşterea acestui lucru există o contra-înclinaţie la mulţi oameni în ziua de azi, care cred că este chiar foarte creştinesc să aduci cât mai puţin cosmic în conceptul de Christos. Acest lucru ar fi fost imposibil pentru un teolog al secolului XIV. Că istoria nu prezintă acest aspect, este numai din cauză că istoria însăşi este în multe privinţe o falsificare.

Întreg interesul lui Ahriman este îndreptat înspre a-i abate pe oameni de la spiritual şi de a-i îndrepta spre material, care, ce-i drept, este tot un spiritual, dar unul ascuns în Pământ. Şi Ahriman are nevoie de tot felul de şiretlicuri şi viclenii pentru a înlătura oamenilor posibilitatea să aducă ceva cosmic în personalitatea lui Christos. În ziua de azi se poate găsi chiar – în special în lucrările social-democrate nu este rar acest lucru – o

imagine a lui Christos ciudată, ahrimanică, care este dezbrăcată de tot spiritualul-suprapământesc, astfel încât să fie doar pur pământesc, asta ca să nu mai vorbim despre pictori, care au făcut tot posibilul să expedieze cosmicul din înfăţişarea lui Christos. Am văzut cu mulţi ani în urmă aici, în Berlin, o expoziţie cu chipuri ale lui Christos, unul lângă altul. Mai am şi astăzi catalogul în care mi-am notat observaţiile mele: O imagine ahrimanică a lui Christos lângă alta! Şi cât de mulţi apostoli ambulanţi, care în ziua de azi vorbesc într-un mod sectant sau altul, oficial sau neoficial, despre Christos, nu ştiu că Ahriman le stă în ceafă şi îi ademeneşte să contureze imaginea *lui* despre impulsul lui Christos, şi nu ceea ce acţionează în însuşi impulsul lui Christos. Dar această imagine care acţionează în însuşi impulsul lui Christos nu poate fi expusă în sensul timpului nostru altfel decât prin mijloacele ştiinţei spirituale. Prin faptul că ştiinţa spirituală se ocupă de acele viziuni pe care le are omul când este în afara trupului său, ea are din nou posibilitatea să vadă imaginea lui Christos în adevărata sa înfăţişare. Atâta timp cât ne aflăm în trup, trebuie să ne spunem: Ce-i drept, ochiul poate vedea culoarea, dar nu se poate vedea pe sine însuşi. Dacă ieşiţi din trup, în contemplarea spirituală – dacă vă priviţi pe dumneavoastră înşivă, vedeţi ochiul –, vedeţi impulsul lui Christos prin Impulsul lui Christos. Deci ştiinţa spirituală poate restitui ceea ce nu poate da nicio istorie: o descriere a conceptului de Christos. Aşa cum ştiinţa spirituală îl poate aduce pe om să privească mai presus de vederea ochilor, tot aşa îl poate aduce ea să vorbească despre impulsul lui Christos, prin care se vede lumea spirituală. Prin acesta ajungem, ce-i drept, să putem dobândi reprezentări despre Impulsul lui Christos, dar cu toate acestea atacurile lui Ahriman nu sunt îndepărtate; pe ele

trebuie să le înfruntăm cu mult mai multă cutezanţă şi curaj. Iar faptul că oamenii nu vor să ia în vedere conceptul de Christos prin ştiinţa spirituală, provine din faptul că ei au o frică subconştientă că de îndată ce Impulsul lui Christos este văzut prin ştiinţa spirituală, se izbeşte de opoziţia lui Ahriman. Cum iese la iveală acest lucru în timpul nostru?

El se va dezvălui încă în multe forme. În timpul nostru iese la iveală prin aceea că avem pe de o parte ştiinţele naturii ahrimanice şi istoria ahrimanică, cele care prezintă cursul dezvoltării culturale şi istoria în felul lor, şi că acestea, pe de altă parte, prin conceptele lor – însă acestea sunt acele concepte în care trebuie să acţioneze Ahriman, pentru că în noi acţionează tocmai Ahriman – exclud impulsul lui Christos. Se poate ca o filozofie – aşa cum am menţionat deja – să ajungă la un concept general de Dumnezeu, dar niciodată la un concept de Christos; acesta poate fi preluat, pentru că deja există, dar nu se poate ajunge la el. Nici măcar la un filosof ca *Lotze* [Nota 2] nu îl găsiţi. Iar lui *Harnack* [Nota 3] ar trebui să nici nu vorbească despre Christos, deoarece în gândirea sa conceptul de Christos nu apare deloc; el vorbeşte despre acesta numai pentru că îl găseşte în documente, în Biblie, ș.a.m.d. Şi în mod asemănător, nici alţi teologi nu ar trebui să vorbească despre Christos. De aceea, şi ceea ce a descris Harnack drept Christos nu este dotat cu alte însuşiri decât cele ale Divinităţii generale, sau, dacă oscilează în cealaltă parte, îl găsim la el doar pe simplul om Iisus.

Ceea ce trebuie să asimilăm, dacă vrem să-l înţelegem pe Christos prin ştiinţa spirituală, este imaginea spiritual-ştiinţifică a lui Christos, cu deplina conştienţă că ştiinţa exterioară – nici ştiinţele naturii şi nici istoria – nu pot ajunge la conceptul de Christos, ci ele vor opune rezistenţă,

rezistenţa faţă de conceptul de Christos, pe care o are în ziua de azi omul anticreștin, care, în contrast cu credinciosul, vrea să gândească numai în maniera ştiinţelor naturii sau istoriei. Şi trebuie să ne fie clar: aici trebuie să existe o rezistenţă interioară, pentru că aici conlucrează două lumi. Noi trebuie să ne implicăm curajoşi în acest conflict; căci el este conflictul care în teologia autentică este descris drept conflict dintre Christos şi Ahriman. O viziune vie asupra lumii trebuie să cuprindă în sine contradicţia; căci contradicţia trăieşte, de exemplu, în lupta dintre Christos şi Ahriman.

Eu am spus adesea: Lucifer acţionează ca tovarăş al lui Ahriman. Ei acţionează împreună. Ei au tot interesul să-l înşele pe om asupra faptului că el trebuie să aibă conflictul interior, şi ei au de aceea tot interesul să îndepărteze Împărăţia opusă lor. De aceea ei născocesc în sufletele oamenilor combinaţii de gânduri, de genul: La unison, în armonie cu infinitul [Nota 4]. De ce iau naştere asemenea imagini de reprezentare? Ele iau naştere pentru că oamenii sunt prea laşi în sufletele lor ca să înfrunte conflictul, şi vor să-i lase pe Lucifer-Ahriman să născocească o armonie cu infinitul. Este o căutare de satisfacţie în aşa o viziune asupra lumii, care se exprimă în „În armonie cu infinitul". Căutarea de satisfacţie într-o astfel de viziune asupra lumii este însă sinonim cu a se lega la ochi. În ziua de azi, omul se teme să se uite la multilateralitatea luptei din domeniul spiritual. Şi pentru că întotdeauna trebuie să apară forţe contrare atunci când nu se acordă atenţie la ceva care se află la locul său de drept, tot aşa apar firesc şi aici forţe contrare. Pentru că omul în ultimele secole s-a pregătit astfel încât se teme foarte mult de lupta interioară dintre puterile care trebuie să se lupte, această luptă în ziua de azi îi iese în faţa ochilor exteriori într-un mod înspăimântător.

O astfel de consecinţă trebuia să intervină cu aceeaşi necesitate cu care a intervenit alungarea din Rai după ispitirea luciferică. Peste tot, în toate domeniile vedem cum omul actual este foarte înclinat să-şi creeze numai o linişte aparentă, căci ea are o însemnătate numai între naştere şi moarte. Prin aceasta, el gâtuieşte prima parte a contradicţiei. Desigur că aceasta este întotdeauna acea parte care vine din Impulsul lui Christos. Contradicţia firească poate găsi ostilitate tocmai în felul acesta. Şi dacă dumneavoastră găsiţi în ziua de azi variatele prezentări de doi bani ale aşa-numitelor contradicţii din lucrările mele, descrise din aşa multe părţi, aveţi acum şi posibilitatea să vi le luminaţi într-un mod mai profund asupra lucrurilor şi să vedeţi în acestea impulsul ahrimanic.

Oamenii nu vor să facă faţă printr-o confruntare reală cu acele forţe cărora trebuie să le facă faţă; ei vor să expulzeze conflictul din lume. Prin aceasta iau naştere tot felul de lucruri. Atunci când se expulzează un astfel de conflict din lume, el trebuie să iasă la iveală într-un alt mod. Ceea ce se pregăteşte de aceia care vor să expulzeze conflictul din lume nu este bun. Este aproape aşa cum este – faptul de a fi activ în domeniul spiritual-ştiinţific îţi oferă mereu ocazia de a face astfel de experienţe – când vin iar şi iar oameni care pun din cea mai adâncă nevoie întrebarea: De ce este Răul, de ce este durerea în lume? – Astfel de întrebări sunt mai uşor de pus decât se crede; căci oamenii pun adesea această întrebare pentru a înţelege cum se leagă cu Dumnezeul bun faptul că el permite Răul în lume. Ceea ce se poate face pentru a răspunde la astfel de întrebări este să le atragi atenţia oamenilor că în orice caz nu pot nega faptul că Binele din lume, ceea ce este admirabil, plin de înţelepciune, este dumnezeiesc. Dacă vor să justifice bunătatea lui Dumnezeu, ei se situează deja pe

terenul de a atribui ceea ce este plin de înţelepciune bunului Dumnezeu. Dar de ce admite El Răul? Eu nu pot decât să spun mereu: Începeţi imaginându-vă o durere infimă: vă zgâriaţi şi datorită acestui fapt resimţiţi o durere. Orice durere are la bază faptul că ceva este supus distrugerii. Numai că nu este întotdeauna transparent în ce mod ia naştere durerea, dar aşa stau lucrurile. Dar acum să ne imaginăm că nu ne-am tăia cu cuţitul, ci că am avea undeva un loc deosebit de sensibil şi raze de Soare foarte fierbinţi ar cădea pe el. Astfel, în locul în care încă nu este o băşică, dar începe să se formeze una, se produce o modificare a ţesutului şi acolo s-ar putea remarca o durere. În cazul în care căldura solară ar acţiona mai puternic, într-un loc cu sensibilitate mai mare, s-ar putea produce o leziune mai mare. Şi acum reprezentaţi-vă următoarele: într-un loc al capului nostru erau cu eoni în urmă, două locuri de o sensibilitate deosebită faţă de razele Soarelui. Să vadă nu putea omul pe atunci, dar în acele două locuri razele Soarelui trebuiau, de fiecare dată când răsărea Soarele, să îi producă durere. Întrucât ţesutul i-a fost vătămat şi durerea trebuia să apară. Acest proces a trebuit să se desfăşoare de-a lungul unor mari intervale temporale şi vindecarea a constat în faptul că în acele locuri, prin vindecare, au luat naştere ochii. Pe baza rănirii au luat naştere ochii. Şi pe cât este de adevărat că ochii ne înfăţişează frumuseţea lumii de culori, tot atât este de adevărat că ochii au apărut numai pe baza rănirii de către căldura solară a unor locuri deosebit de sensibile la lumină.

Nu există nimic care s-a născut întru fericire, întru bucurie, întru mântuire, fără aceea că s-a putut naşte pe baza durerii. Iar a nu voi să ai durerea, conflictul, înseamnă să nu vrei să ai frumosul, măreţia, ceea ce aduce fericire, binele. Aici intrăm într-un domeniu unde nu mai putem

gândi aşa cum dorim, ci unde suntem supuşi la ceea ce în misterii a fost numit necesitate de fier. Pe cât este de adevărat că în lume există o mare armonie, pe atât este de adevărat că această armonie actuală a trebuit să ia naştere pe baza durerii, pe atât este de adevărat că la Impulsul lui Christos nu se poate ajunge dintr-o voluptate sufletească lipsită de durere, aşa cum vor oamenii să simtă în complexul de reprezentări de „În armonie cu infinitul". La Impulsul lui Christos putem ajunge numai expunându-ne curajoşi conflictului, care se desfăşoară pe terenul intelectului nostru sau al conştienţei noastre în general, între Impulsul lui Christos şi impulsurile ahrimanice, deasupra cărora nu ne este îngăduit să ne ridicăm cu uşurinţă, şi spunând: Dacă nu avem armonie suntem nemulţumiţi, trebuie să ne dezvoltăm noi înşine încolo departe, mai sus de acest conflict, înspre dobândirea Impulsului lui Christos. Acest lucru apare în mod foarte concret în diferitele domenii. Dacă omul vrea să înţeleagă lumea în mod natural-ştiinţific şi în felul acesta nu poate găsi Impulsul lui Christos, şi dacă el pe de altă parte învaţă să înţeleagă lumea în mod spiritual-ştiinţific şi în felul acesta poate găsi Impusul lui Christos, lui trebuie să-i fie clar: este contradictoriu, dar exact în contradicţia lor se acordă una cu alta. Ştiinţele naturii şi ştiinţa spirituală nu trebuie să fie una, aşa cum cred mulţi, acolo unde se pune problema numai de ştiinţa naturii sau numai de ştiinţa spirituală. Ele nici nu trebuie să fie aşa încât să poată fi puse una peste cealaltă; ci ele trebuie, dacă vrem să le suprapunem, să fie aşa ca urechea stângă şi cea dreaptă, care nici ele nu pot fi aduse la suprapunere completă. Nu aceasta este important, dacă două lucruri pot fi aduse în acord, ci felul în care se acordă.

CONFERINŢA a IV-a

Berlin, 21 august 1917

Zilele acestea a trebuit să ne luăm rămas bun pentru planul acesta fizic de la cel care a fost unul dintre cei mai fideli colaboratori în mişcarea noastră spirituală, pe care în anii războiului l-aţi putut vedea în cercul nostru aproape în fiecare săptămână: iubitul nostru prieten *Herman Joachim*. Apropiindu-ne, cu acea atitudine interioară ce rezultă din ceea ce căutăm drept cunoştinţe spiritual-ştiinţifice, de evenimentul morţii oamenilor apropiaţi nouă, găsim noi înşine ceva din ceea ce trebuie să ne devină propriu în privinţa poziţiei noastre, a raportului nostru cu lumea spirituală. Într-un asemenea caz noi privim, pe de o parte, înapoi la ceea ce a fost pentru noi cel plecat dincolo, în răstimpul care ne-a fost îngăduit să-l trăim alături de el, întrucât ne-a fost îngăduit să fim tovarăşul lui de străduinţă; dar noi privim totodată în faţă, în lumea care a preluat sufletul care a fost unit cu noi şi care urmează să rămână unit cu noi, pentru că ne leagă împreună corzi care sunt de natură spirituală şi nu se pot desface prin evenimentul fizic al morţii.

Herman Joachim, acest nume este în acest caz ceva care, ca un far călăuzitor luminând până departe, a mers înaintea personalităţii pierdută pentru noi pe planul fizic, un nume strâns legat de dezvoltarea artistică a secolului XIX, un nume legat de cel mai frumos tip de principii estetice în concepţia muzicală, şi nu este nevoie ca eu să expun aici ce înseamnă pentru evoluţia spirituală a timpurilor recente numele de Joachim. Dar dacă cel care a plecat acum de la noi, de pe planul fizic, în lumea spirituală, ar păşi în mijlocul nostru cu toate însuşirile sale

frumoasele, mari, incomparabile, şi cu un nume complet necunoscut: cei care au avut norocul să-l cunoască şi să-şi unească propriile lor strădanii cu ale lui, l-ar fi socotit ca făcând parte din cele mai valoroase personalităţi din viaţa lor de aici de pe Pământ, numai prin ceea ce ar izvorî din forţa propriei sale valori, din amploarea şi strălucirea propriului său sufletul. Dar tocmai în ceea ce a fost acest suflet pentru celelalte suflete în plan pur omenesc, a continuat să acţioneze în acest suflet, ceea ce a acţionat într-un mod atât de măreţ ca element spiritual pur artistic pornind de la tată. Am putea spune că în orice manifestare spirituală, în orice revelare a gândurilor lui Herman Joachim, a fost pe de o parte acest element artistic, care pe de altă parte a fost întărit şi purtat de cea mai intensă spiritualitate a voirii, simţirii şi strădaniei după cunoaşterea spirituală. La fel cum marile intenţii ale tatălui prevalează aici în sânge la acest om, tot aşa era ceva în atmosfera lui spirituală, care a fost frumos iniţiat prin faptul că *Herman Grimm* – acest eminent, acest reprezentant inegalabil al vieţii spirituale din Europa Centrală – şi-a ţinut mâinile binecuvântător peste Herman Joachim la botez, deoarece el a fost naşul de botez al lui Herman Joachim. Şi de când am ştiut aceasta, mi-a fost un gând drag, după cum veţi înţelege din unele lucruri pe care le-am spus în acest cerc tocmai despre ceea ce porneşte de la personalitatea lui Herman Grimm în spiritualitatea mai recentă. Atunci când a murit un prieten drag lui Herman Grimm, Herman Grimm a scris nişte cuvinte frumoase; atunci când a murit acea individualitate cu totul unică *Walter Robert Tornow*, Herman Grimm a scris: „El se retrage din societatea celor vii [Nota 1]; el va fi primit în societatea celor morţi. Este ca şi cum ar trebui să-i învăţăm şi pe aceşti morţi, cine intră în rândurile lor”. Iar faptul că

la o astfel de despărţire ai sentimentul că trebuie să-i înveţi şi pe morţi cine intră în rândurile lor, era avut în vedere de Herman Grimm nu numai faţă de acela pentru care scria aceste rânduri, ci el îl avea în vedere ca sentiment existent în general în sufletul omenesc, atunci când cineva care ne este apropiat trece din lumea fizică în lumea spirituală. Atunci privim înapoi la experienţele semnificative ce ne-a fost îngăduit să le trăim cu cei plecaţi, şi considerăm aceasta ca pe o deschidere prin care putem privi într-o fiinţă infinită; căci orice individualitate sufletească omenească este o fiinţă infinită, şi ceea ce ne-a fost îngăduit să trăim împreună cu ea este întotdeauna ca şi cum am privi printr-o fereastră într-un ţinut nelimitat. Dar există în viaţa omenească anume momente, când mai multe au luat parte la această viaţă omenească, în care apoi îţi este îngăduit să arunci priviri mai adânci în individualitatea omenească. Atunci este întotdeauna ca şi când tocmai în asemenea clipe în care ne este îngăduit să aruncăm priviri în sufletele omeneşti, s-ar face accesibil cu o putere cu totul deosebită tot ceea ce este taină a lumii spirituale. În reprezentări cuprinzătoare, care se îmbibă cu sentimentul nostru, ni se revelează atunci multe din ceea ce trăieşte şi în viaţa omenească obişnuită ca măreţ, puternic, tinzând spre spiritual.

O asemenea clipă îmi este îngăduit acum să o pomenesc, pentru că o simt ca semnificativă, dar în mod obiectiv, în privinţa fiinţei celui plecat dintre noi. Pe când într-un moment important cu ani în urmă la Köln, el era unit cu noi spiritual-ştiinţific, am putut vedea într-o convorbire cu el, după ce făcusem cunoştinţă personală nu de multă vreme, cum îşi unise acest om interiorul cel mai profund al sufletului său cu ceea ce străbate Cosmosul ca fiinţă şi urzire spirituală, cum găsise el, dacă îmi este

îngăduit să spun aşa, marea racordare a responsabilităţii sufletului omenesc faţă de puterile divin-spirituale care sunt conectate la înţelepciunea cârmuirii lumii, şi cu care omul individual se găseşte pus faţă în faţă în momente deosebit de însemnate atunci când îşi pune întrebarea: Cum te încadrezi tu în ceea ce ţi se pune dinaintea ochiului sufletesc drept cârmuire spirituală a lumilor? Cum îţi este îngăduit să gândeşti din conştienţa ta de sine, ştiind că tu însuţi eşti o verigă responsabilă în lanţul spiritualităţii lumii? – Aceasta mi-a relevat atunci sufletul lui Herman Joachim, faptul că el a putut simţi, trăi şi recunoaşte simţind, cu toată profunzimea, cu toată – dacă îmi este îngăduit să folosesc această expresie – temeinicia sufletescului său, o asemenea clipă ca fiind reprezentanta legăturii omului cu spiritualitatea lumii.

Apoi el a pătimit multe. Greu a apăsat asupra lui timpul atunci când a izbucnit acea fatalitate de nenumit de care suferim cu toţii (primul război mondial – n.tr.), după ce a trăit ani mulţi în Franţa, la Paris, unde a găsit-o pe iubita lui consoartă. El a trebuit să se întoarcă din datorie – dar în acelaşi timp privind, bineînţeles, această datorie ca unită lăuntric cu fiinţa sa – înapoi la vechea sa meserie de ofiţer german. El şi-a îndeplinit profesiunea în locuri importante, nu numai cu un sincer simţ al datoriei, ci cu cunoştinţă a lucrurilor, plină de devotament, astfel încât el a putut acţiona în cadrul acestei profesiuni în mod uman în sensul cel mai înalt şi adevărat, în cel mai profund sens umanitar; mulţi dintre aceia care au beneficiat de această acţiune prietenoasă, vor păstra cea mai recunoscătoare amintire. Eu însumi mă gândesc adesea la acele discuţii pe care le-am putut avea cu Herman Joachim în aceşti trei ani de jale şi suferinţă omenească, în care el mi s-a dezvăluit a fi un om capabil să urmărească cu o înţelegere

cuprinzătoare evenimentele timpului, un om aflat departe de a se lăsa tulburat în pivniţa acestei înţelegeri de vreun gând de ură sau iubire dintr-o direcţie sau alta, în care gândurile de ură sau iubire ar fi putut prejudicia judecata obiectivă cu privire la evenimentele timpului, om care de asemenea, în ciuda faptului că prin această pricepere plină de înţelegere a timpului nostru el nu şi-a putut ascunde povara ce ne apăsa, el a purtat cu putere în pieptul său, pornind din adâncurile esenţei spirituale a Universului, speranţele şi încrederea ieşirii din această situaţie.

Herman Joachim făcea parte dintre aceia care pe de o parte asimilează în ei înşişi ştiinţa spirituală aşa cum trebuie, într-un mod pe deplin obiectiv, plin de înţelegere, dar care pe de altă parte prin această înţelegere raţională nu se lasă dus de adânca cufundare spirituală, de adânca cuprindere spirituală, de faptul de a fi dăruit nemijlocit spiritului, astfel încât această cuprindere spirituală, acest a fi dăruit nemijlocit spiritului, este foarte departe de a ademeni vreodată un astfel de suflet spre ceea ce poate fi cel mai periculos pentru noi: spre fantastic, spre exaltare. Un asemenea fantastic, o asemenea exaltare provin, la urma urmelor, numai dintr-un anumit egoism voluptuos. Cu mistica egoistă, acest suflet nu avea nimic de a face. În schimb, cu atât mai mult avea de a face cu marile idealuri spirituale, cu marile idei eficiente ale ştiinţei spirituale.

Herman Joachim era preocupat în fiecare clipă de ce s-ar putea face pentru a aduce direct în viaţă, în locul în care se afla el, idealurile spiritual-ştiinţifice. El, care era membru al francmasoneriei, care aruncase priviri adânci în esenţa francmasoneriei, dar şi în esenţa legăturilor francmasonice, îşi propusese marea idee de a atinge cu adevărat ceea ce poate fi atins printr-o pătrundere spirituală a formalismului francmasonic cu esenţa

spirituală a ştiinţei spirituale. Tot ceea ce a acumulat francmasoneria de-a lungul secolelor drept cunoaştere profundă, dar devenită formală, aş spune, cunoaştere cristalizată, i s-a dezvăluit lui Herman Joachim până la un anumit grad, prin înalta sa poziţie în cadrul francmasoneriei. Dar el a găsit tocmai în acest loc în care se situa, posibilitatea să gândească în contextul uman corect cele aflate, şi să pătrundă ceea ce totuşi poate veni numai din forţa ştiinţei spirituale, cu cele aduse din vechime care trebuiau însufleţite din nou de el. Şi dacă ştii cum a lucrat Herman Joachim în această direcţie, în ultimii ani în acest timp greu, dacă cunoşti întru câtva seriozitatea activităţii sale şi demnitatea gândirii sale în această direcţie, ca şi forţa voinţei sale şi amploarea muncii sale în acest domeniu, atunci ştii ce a pierdut planul fizic prin pierderea lui. Eu nu pot altfel decât să mă gândesc mereu, cu un asemenea prilej şi cu altele asemănătoare, cum un american, considerat printre oamenii spirituali ai timpului nostru, a consemnat maxima: Nici un om nu este de neînlocuit; dacă cineva se retrage, imediat vine altcineva pe postul său. Este de la sine înţeles că un asemenea americanism nu poate fi rostit decât din cea mai profundă necunoaştere a vieţii reale. Căci adevărul spune exact contrariul. Şi adevărul cumpănit faţă de realitatea pe care o am eu acum în vedere, ne spune şi mai mult: În realitate, nici un om nu poate fi înlocuit în privinţa a tot ce a fost el în viaţă. Şi exact atunci când vedem pe exemplele proeminente, ca în acest caz, atunci suntem adânc pătrunşi de acest adevăr; căci tocmai în cazul nostru, în cazul lui Herman Joachim, suntem direcţionaţi aşa drept înspre karma vieţii omeneşti. Şi această înţelegere a karmei vieţii omeneşti, înţelegerea karmică a marilor probleme de destin, este singura care ne permite să ne descurcăm,

atunci când vedem petrecându-se în faţa ochiului nostru sufletesc o astfel de trecere, la o vârstă relativ tânără a omului, şi plecând dintr-o astfel de muncă de o viaţă, serioasă şi necesară.

Dar şi altceva a trebuit să-mi spun adesea zilele acestea, la despărţirea de acest prieten preţios, după ce am văzut zi de zi sufletul trecând treptat din acele regiuni unde a avut de înfăptuit aşa lucruri importante, în celelalte regiuni, unde va trebui să-l căutăm prin forţa spiritului nostru, dar din care el ne va fi ajutor, fortifiant şi întăritor. A trebuit să gândesc: Toate ideile îndrăzneţe, toată vigoarea spirituală a ideilor jinduite de om privind necesitatea karmică, ni se prezintă dinaintea sufletului, atunci când trăim experienţa unei asemenea morţi. Trebuie adesea să spunem atunci lucruri care nu pot fi spuse decât în cadrul Mişcării noastre spirituale, dar în cadrul Mişcării noastre spirituale atunci şi sufletul omenesc dă marea forţă care trece dincolo de moarte şi viaţă, care le cuprinde pe amândouă.

Viu stă în faţa mea sufletul lui Herman Joachim. Viu îl vedeam încadrat într-o sarcină spirituală, asumată în cea mai deplină libertate. Viu îl vedeam implicându-se în însuşirea acestei sarcini. Apoi, moartea acestui suflet mi-a apărut ca fiind ceva pe care el l-a preluat de bunăvoie, pentru că el poate prelua sarcini dintr-o altă lume, într-un mod şi mai intens, mai puternic, mai adecvat necesităţii. Şi aproape că în privinţa unor astfel de evenimente se poate vorbi tot ca despre o datorie, despre necesitatea fiecărei morţi în momente foarte precise. Ştiu, nu pentru toţi oamenii poate fi aceasta o consolare, un gând susţinător, cel pe care îl exprim astfel. Dar ştiu de asemenea că în ziua de azi deja există suflete care se pot ridica la acest gând, în faţa a ceea ce persistă în vremea

noastră, spre profunda noastră durere, spre adânca noastră suferinţă; persistă prin faptul că vedem cât de greu devine în cadrul lumii fizice, în cadrul curenţilor materialişti, în care trăim incorporaţi în trup fizic, să rezolvăm marile sarcini necesare. De aici poate fi deja un gând care pas cu pas, din durere, din suferinţă, ne poate deveni drag: că cineva a ales poate să moară pe planul fizic, pentru a putea îndeplini cu atât mai puternic sarcina sa. Cumpănim apoi acest gând cu durerea pe care va trebui să o resimtă şi prin care trebuie să treacă de acum încolo iubita noastră prietenă, soţia lui Herman Joachim, cumpănim acest gând cu propria noastră durere în privinţa iubitului nostru prieten, şi încercăm să ne înnobilăm durerea prin aceea că o asezăm alături de un mare gând, pe care tocmai l-am rostit; gând care, ce-i drept, nu caută să atenueze, nici să paralizeze durerea, gând care poate însă radia în această durere, ca ceva care luminează din Soarele cunoaşterii omeneşti şi ne învaţă să pătrundem necesităţile omeneşti şi necesităţile de destin. Într-un astfel de context un asemenea eveniment devine în acelaşi timp ceva care ne poate aduce în raportul corect cu lumea spirituală.

Dacă prin astfel de gânduri ne fortificăm în privinţa înclinaţiilor pe care vrem să le dezvoltăm: înclinaţiile forţelor noastre sufleteşti înspre locurile de şedere actuale şi viitoare ale sufletului scump nouă, atunci nu vom putea niciodată pierde acest suflet, atunci vom fi conectaţi activ cu el. Şi dacă vom cuprinde întreaga putere a acestui gând: un om care a putut iubi ceea ce se află în jurul său ca puţini alţii, care şi-a acceptat moartea dintr-o necesitate de fier – atunci acesta va fi un gând demn de viziunea noastră asupra lumii. Dacă-l onorăm astfel pe iubitul nostru prieten, rămânem uniţi în acest fel cu el. Cea care, ca tovarăşă a sa de viaţă, a rămas aici pe planul fizic, va şti de

la noi că noi vom fi împreună cu ea, uniţi în gânduri faţă de dragul nostru prieten, că vrem să îi rămânem prieteni, apropiaţi.

Iubiţii mei prieteni, de fapt, moartea lui Herman Joachim s-a alăturat multor pierderi pe care le-am avut în cadrul societăţii noastre în aceste vremuri grele. Despre una dintre cele mai grele pierderi încă nu am vorbit până acum, pentru că eu însumi sunt prea puternic implicat în ea şi am pierdut mult prea mult pentru ca această legare prin elementul personal cu cea pierdută să-mi permită să ating unele aspecte ale acestei pierderi.

Un mare număr dintre dumneavoastră cred că îşi vor aminti cu drag de fidela noastră colaboratoare, de iubita noastră colaboratoare, de sora doamnei Dr. Steiner, *Olga von Sivers*, pe care am pierdut-o pentru planul fizic tot în ultimele luni. Desigur că în aparenţa ei exterioară ea nu a fost o personalitate care să se fi putut revela în acţiuni directe, palpabile, ci o personalitate care a fost întru totul modestie. Dar, iubiţii mei prieteni, dacă fac abstracţie de ceea ce pentru mine însumi şi doamna Dr. Steiner este o pierdere dureroasă, de neînlocuit, dacă fac abstracţie să descriu aceasta, îmi este îngăduit să indic tocmai în acest caz că: Olga von Sivers făcea parte dintre acei colaboratori ai noştri care se străduiau spiritual, care a primit de la început cu cel mai cald suflet tocmai ceea ce este nervul cel mai lăuntric al ştiinţei noastre spirituale orientate antroposofic. Această ştiinţă orientată antroposofic a fost asimilată de ea cu cea mai profundă înţelegere şi prin unirea cea mai profundă a sufletului. Şi Olga de Sivers a fost în aşa fel structurată, încât atunci când asimila aşa ceva, asimila cu întreaga ei fiinţă. Şi ea a fost un om întreg. Acest lucru a fost ştiut de aceia care erau uniţi cu ea. Ea era la fel de puternică în respingerea a tot ceea ce desfigurează

acum progresul omenirii în mod mistic-teosofic, ceea ce aduce viaţa spirituală pe tot felul de căi greşite. Ea era puternică în forţa de a face deosebirea între ceea ce, aparţinând timpului nostru, vrea să se încadreze în progresul omenirii, vrea să acţioneze pentru acesta, şi ceea ce, provenind din oarece alte impulsuri şi temeiuri se prezintă acum ca teosofie şi altele asemănătoare, ca tot felul de strădanii mistice. În privinţa modului în care lua chiar de la început acel adevăr înspre care noi tindem, Olga von Sivers poate fi socotită printre acei membri care se străduiesc în modul cel mai exemplar. De asemenea, ea nu avea nici cea mai mică predispoziţie în fiinţa ei, de a-şi neglija în cea mai mică măsură sarcinile vieţii ei, ale vieţii exterioare, ale vieţii cotidiene nemijlocite, care adesea pentru ea erau sarcini grele ale acestei vieţi de zi cu zi, şi de asemenea nici ca prin încadrarea ei deplină, completă, în Mişcarea noastră spirituală, să se sustragă fie şi în cea mai mică măsură acestor sarcini. Şi îmi este îngăduit să spun că ceea ce ea, cu deplină înţelegere de la început, a asimilat în întreg sufletul ei drept conţinut al Mişcării noastre, a transferat altora. Acolo unde îi era îngăduit să transfere învăţătura noastră asupra altora, ea se supunea acestei sarcini tot într-un mod cu adevărat exemplar, în aşa fel încât ştia să pătrundă forţa ideilor prin bunăvoinţa imensă, plină de iubire a naturii sale, pentru a acţiona prin aceste două aspecte asupra omenirii: forţa ideilor – şi modul deosebit, determinat de personalitatea sa, de a transfera ideile.

Aşa a continuat ea chiar şi atunci când o separau de noi acele graniţe care se înalţă în ziua de azi atât de cumplit între cei ce adesea din punct de vedere uman ţin unii de alţii în mod intim. Aceste graniţe nu au împiedicat-o să acţioneze pentru cauza noastră şi în acel teritoriu care

acum în Europa Centrală este socotit ca teritoriu inamic. Experienţe grele stăteau în faţa sufletului ei, toată groaza acestui război înfiorător, în care ea a dezvoltat o activitate cu adevărat umanitară până în ultimele ei săptămâni de boală, negândindu-se niciodată la sine, acţionând întotdeauna pentru aceia care i-au fost încredinţaţi din evenimentele cumplite ale acestui război, dezvoltând o activitate samariteană în cel mai nobil sens, pătrunzând acest serviciu samarinean cu ceea ce îi străbătea întreaga simţire şi năzuire pornind din Mişcarea noastră spirituală. Deşi îmi este apropiată, îmi este îngăduit să comunic, cu sufletul mişcat, tocmai această latură a fiinţei sale, al acestui membru plin de dăruire şi gata de jertfă, care a fost Olga de Sivers chiar de la începuturile acestei Mişcări. Era un gând drag pentru doamna Dr. Steiner şi pentru mine, ca atunci când vor veni alte timpuri decât tristul nostru prezent, să putem avea din nou această personalitate şi în apropierea noastră spaţială. Dar şi aici, o necesitate de fier a decis altfel.

Şi în acest caz, moartea este ceva care se încadrează în viaţa noastră, atunci când încercăm să înţelegem spiritual această viaţă, clarificând şi iluminând această viaţă. Sigur, sunt multe de obiectat împotriva unor lucruri care domnesc în societatea noastră, lucruri pe care tocmai societatea noastră le dă la iveală. Dar avem şi astfel de lucruri de consemnat, avem înaintea sufletelor noastre astfel de lucruri de trăit, care constituie ceva superior, extrem de frumos, de semnificativ, în special din forţa care pătrunde prin Mişcarea antroposofică, se află în preajma noastră. În ziua de azi îmi este îngăduit să vorbesc despre astfel de exemple. Şi unii dintre dumneavoastră îşi vor aminti bine şi de un membru care, ce-i drept, nu aparţinea ramurii noastre, dar la care totuşi mă gândesc acum,

întrucât a apărut adesea şi în această ramură în cercul surorilor sale, cunoscută de mulţi aici, *Johanna Arnold* a noastră, care de puţină vreme a trecut de pe planul fizic în lumea spirituală. Sora ei, care a fost un membru la fel de devotat, fidel al Mişcării noastre, a precedat-o cu doi ani.

Zilele acestea, la pregătirea unei broşuri împotriva unui atacator ostil Mişcării noastre, profesorul Max Dessoir, a trebuit să trec cu ochii mereu prin pasajul în care se afirma că eu nu am nicio legătură cu ştiinţa, şi chiar marea masă a adepţilor mei ar renunţa complet la orice activitate de gândire proprie. Or o personalitate ca Johanna Arnold este cea mai vie dovadă a câtă minciună se află în astfel de afirmaţii ale unui profesor ignorant. Măreţia care s-a aflat în modul trecerii în lumea spirituală la Johanna Arnold, dar şi în măreţia interioară a întregului ei devotament sufletesc faţă de ştiinţa spirituală, sunt într-adevăr dovezi vii ale felului cum această ştiinţă spirituală este primită de oamenii cei mai valoroşi. Viaţa Johannei Arnold a fost una dintre acelea care îl supun pe om la probe, dar care de asemenea fortifică şi oţeleşte omul. A fost totodată o viaţă care revelează un suflet mare. Nu numai pentru că în timpul apartenenţei ei la Mişcarea antroposofică ea a fost un sprijin puternic pentru ramura ei şi pentru cercurile învecinate, nu numai pentru că a acţionat atât de frumos în regiunea Rinului, a acţionat frumos în legătură cu alte personalităţi – din rândul cărora a fost smulsă de curând, pentru regiunea spirituală, şi doamna Maud Künstler, cea de neuitat, cea atât de strâns unită cu Mişcarea noastră – nu numai că Johanna Arnol a acţionat în felul ei începând de la colaborarea ei cu Mişcarea antroposofică, ci ea, în cadrul acestei Mişcări, a revelat un suflet puternic în el însuşi. Şapte ani avea când cu o nobilă jertfire şi curaj a salvat viaţa surorii ei mai mari,

care era gata să se înece; şapte ani avea. O parte din viaţă şi-a petrecut-o în Anglia, iar modul în care a acţionat viaţa asupra ei arată că viaţa a fost atât un mare învăţător şi fortificator al sufletului ei, dar şi ca revelator a tot ceea ce viaţa poate fortifica, astfel încât ea revelează după ce spiritual-divin duce dorul sufletul. Johanna Arnold prin sufletul ei mare, puternic, a devenit binefăcătoare în mediul înconjurător ei, pentru antroposofii cărora le-a fost conducător; ea ne-a fost un prieten iubit, pentru că noi am putut vedea ce forţă puternică a fost ancorată prin ea în cadrul Mişcării noastre. Pentru a înţelege sensul acestui timp, pentru a înţelege ceea ce se petrece de fapt acum cu omenirea, de câte ori nu mi-a pus în ultimii ani, de când a început acest timp îngrozitor, tocmai Johanna Arnold această importantă întrebare. Ea era necontenit preocupată de ideea: Ce vrea, de fapt, acest timp cu încercări îngrozitoare cu neamul omenesc, şi ce putem face noi, fiecare în parte, pentru a trece în mod corect prin acest timp de încercări? Nici un eveniment cotidian în legătură cu marea mişcare a timpului nu a trecut neobservat de sufletul Johannei Arnold. Dar ea a putut şi să le încadreze pe toate în marile contexte, şi ea ştia şi să aducă totul în corelaţie cu mersul spiritual al evoluţiei omenirii în general. Fichte, Schelling, Hegel, Robert Hamerling au constituit studiul ei puternic şi serios, căreia i se dăruia pentru a descifra tainele existenţei omeneşti. Oh, trăiesc totuşi multe în cadrul Mişcării noastre, de care ne dăm seama cu o asemenea ocazie, multe care adâncesc viaţa omenească, acţiunea omenească, evoluţia omenească. Şi dacă este cineva dovada vie că este o minciună frivolă faptul că în cadrul Mişcării noastre se renunţă la propria activitate de gândire: Johanna Arnold este o asemenea dovadă vie şi ea tocmai prin forţa sa, dăruirea sa, prin

fidelitatea sa faţă de Mişcarea spiritual-ştiinţifică, şi de asemenea prin voinţa sa în muncă ştiinţifică serioasă, în a pătrunde printr-o activitate serioasă de gândire în tainele omenirii, rămâne un model pentru aceia care au cunoscut-o. Eu sunt personal recunoscător tuturor acelora care au exprimat aceasta într-un mod atât de frumos la întoarcerea prietenei noastre în patria spirituală. Şi sora care este astăzi împreună cu noi şi le-a văzut plecând pe cele două surori într-un răstimp atât de scurt, poate lua cu sine această conştienţă că noi, uniţi cu ea în gânduri, vrem să rămânem fideli faţă de cea care a plecat de lângă ea, din lumea fizică trecând în lumea spirituală, şi pe care noi nu vrem numai să o păstrăm în amintire, ci cu care vrem să menţinem un contact viu.

Iubiţii mei prieteni, şi astfel de consideraţii care se leagă nemijlocit de ceea ce ne afectează foarte dureros, fac parte din întregul – îmi este îngăduit să spun aşa, înlăturând întreg pedantismul din acest cuvânt – studiului nostru viu. Vedem chiar acum în prezent murind de asemenea unele lucruri despre care nu ştim în acelaşi fel că pot afla o înviere spirituală, aşa cum spunem despre sufletul omenesc. Vedem murind atâtea speranţe, atâtea aşteptări. Probabil că acum putem chiar spune: de ce-şi fac oamenii, dacă privim mai clar în mersul evoluţiei omenirii, speranţe nejustificate, aşteptări nejustificate? Dar speranţele şi aşteptările sunt forţe, sunt forţe active. Trebuie să ni le facem. Nu este aşa, că întrucât ne temem cumva că ele nu se împlinesc, avem dreptul să ne abţinem; ci trebuie să ni le facem pentru că atunci când le nutrim, indiferent că se împlinesc au nu, ele acţionează ca forţe; pentru că din ele ceva va ieşi. Dar noi trebuie să ne descurcăm şi dacă uneori nu se iese nimic din ele. Tare îţi doreşti să-ţi faci speranţe în privinţa unor oameni, când ei

încep şi numai dintr-o direcţie oarecare, să manifeste căldură pentru o înţelegere a lumii spirituale. Ţi le şi faci. Cu toate acestea, în vremea noastră materialistă astfel de speranţe se spulberă, şi în ultimele consideraţii v-am descris care sunt motivele mai profunde pentru care se risipesc aceste speranţe.

Aici trebuie să ne fie mereu clar: oricât de mare ar fi astăzi în lumea fizică, în unele domenii, ceea ce se numeşte curaj omenesc, în domeniul spiritual găsim totuşi foarte rar curaj omenesc. De aceea, exemplele pe care le-am putut expune astăzi sunt de-a dreptul exemplare, ar trebui să devină modele şi în privinţa aspectelor exterioare ale Societăţii noastre şi ale Mişcării noastre spirituale. Mulţi oameni în ziua de azi au, aş spune, o lumină asupra acestui lucru: cu materialismul nu mai merge. Dar la pătrunderea în ceea ce trebuie pătruns, dacă e ca omenirea să fie condusă la salvare în loc să fie condusă la nenorocire în evoluţia culturii, la pătrunderea în ştiinţa spirituală concretă, adevărată, acestui fapt i se opune ceea ce eu am numit adesea comoditatea sufletească interioară a oamenilor. Uneori oamenii sunt neobişnuit de aproape de a intra pe poartă, în ştiinţa spirituală, dar practic comoditatea lor este cea care îi împiedică să-şi facă sufletul atât de maleabil, de plastic, de plin de conţinut, încât să poată cuprinde ideile lumii spirituale care sunt explicate, adevăratele conţinuturi ale lumii spirituale. Visarea la general în unitatea mistică a lumii, declamarea generală: Ştiinţa singură nu face nimic, trebuie să vină credinţa – este o atitudine care poate fi întâlnită la mulţi în ziua de azi. Însă curajul de a pătrunde cu adevărat în concretul consideraţiilor şi descrierilor a ceea ce este lumea spirituală din spatele lumii noastre sensibile, acest curaj lipseşte de multe ori.

V-am povestit în iarna trecută [Nota 2] despre Hermann Bahr, cât de aproape era acest om de pătrunderea în lumea spirituală după ultimele sale cărţi «Expresionismul» şi romanul său «Înălţarea la cer». V-am vorbit atunci şi despre cărţile lui Hermann Bahr. Nu poate fi negat că în ciuda multelor sale oscilaţii, în ciuda multelor sale schimbări în viaţă, omul în cele din urmă a găsit strădania către spirit. Dar foarte ciudată este totuşi o lucrare pe care tocmai mi-a trimis-o, ca pe cea mai recentă a sa, şi care se cheamă: «Raţiune şi ştiinţă», ediţie separată din «Cultura», anuar al Societăţii austriece Leo, 1917, editura Tyrolia, Innsbruck. Ea porneşte de la ideea cum a ajuns omenirea contemporană ca, dintr-o mai veche strădanie de cunoaştere, să clădească mai mult doar pe raţiune, să caute prin raţiune divin-spiritualul, să caute prin raţiune coerenţa Universului. Şi Hermann Bahr porneşte de la întrebarea: Pentru ce este această raţiune, de unde a venit această strădanie raţională, numită Iluminism în secolul XVIII, şi pe care secolul XIX a răspândit-o în multe cazuri. Chiar la începutul scrierii sale, el spune:

„Înainte de război, Occidentul îşi făcea iluzia că popoarele sale ar avea lucruri în comun. Exista cosmopolis-ul, împărăţia bunilor europeni, lumea strălucitoare a milionarilor, a diletanţilor şi a esteţilor, a existenţei apatrizilor în vagoanele de dormit, pe coastele mărilor albastre şi în marile hoteluri, a hoinarilor dezrădăcinaţi ai lumii. Exista mândra republică a spiritelor în ştiinţă şi artă. Exista dreptul internaţional. Exista umanitatea. Existau internaţionale ale muncii, comerţului, banilor, gândurilor, gusturilor, moralei, capriciilor. Existau scopuri, ţeluri, ale tuturor popoarelor Occidentului în comun. Ba chiar credeau că la aceste scopuri comune au şi un mijloc comun:

raţiunea omenească. Prin ea, sperau ei, va deveni omenirea cândva capabilă treptat, prin forţe reunite, de întregul Adevăr, care probabil omului individual îi rămâne inaccesibil. Toate aceste lucruri comune ne-au fost răpite de război. Ele au dispărut."

Aşa îşi pune Hermann Bahr această problemă, şi el aduce deja sufletul nostru de acum laolaltă cu aspiraţia raţională unilaterală a omului. El ne aduce aminte un fapt interesant legat de Goethe care este cu adevărat interesant. Anume Goethe contemplă în Boemia un munte curios configurat, Kammerbühl [Nota 3], şi prin această contemplare lui i-a rezultat faptul că acest munte trebuie să fie, prin modul în care a luat naştere, de natură vulcanică. Goethe avea credinţa fermă că muntele trebuia să fi luat naştere prin vechi forţe vulcanice. Dar au existat alţii, care nu erau de aceeaşi părere, ci presupuneau că muntele ar fi de natură neptunică, ar fi datorită forţelor de sedimentare şi împins în înălţime prin puterea apei. Goethe credea asta, că muntele ar fi de natură vulcanică; dar el nu-i putea convinge pe ceilalţi, care erau de altă părere, de corectitudinea presupunerii sale. El simţea că era un anumit impuls interior, care îi spunea: muntele mi se prezintă ca fiind vulcanic; pe când ceilalţi spuneau: muntele ni se prezintă, conform naturii lui, sedimentar. Şi de aici, Hermann Bahr îşi spune: vedem aşadar, din aceasta, că pe oameni îi mână cu totul alte impulsuri în formularea judecăţilor lor, impulsuri ce se află dincolo de raţiune. Dar nu toţi oamenii sunt Goethe, este el de părere; dar cu toţii pot deveni, dacă ei cred că îşi urmează raţiunea determinaţi de impulsurile lor. O vreme trecută, Evul Mediu – aşa spune el în continuare – i-a determinat pe oameni să creadă că din credinţă pot ajunge la gânduri asupra Universului. Dar acum, credinţa a devenit frazeologie; ea mai hotărăşte cel mult în viaţa dată la o parte

de ştiinţă. Aici acţionează impulsurile oamenilor. Dar ce impulsuri acţionează printre oamenii actuali? Hermann Bahr enumără câteva dintre aceste impulsuri, care îl aduc pe om la a-l face să creadă că el îşi urmează doar raţiunea; dar în realitate el îşi urmează impulsurile, emoţiile, ş.a.m.d. Americanii, de exemplu, voiau un anumit impuls puternic. Pe acesta ei l-au numit pragmatism. Ei voiau ceea ce este util: renumitul pragmatism al lui *William James* [Nota 4]. Dar ce a ieşit, după părerea lui Hermann Bahr, din acest impuls fundamentul înspre utilitate? „Dar în omul occidental mai existau doar două impulsuri", este el de părere, şi atrage atenţia cum în Evul Mediu ştiinţa era „slujnica" teologiei. Şi într-o vreme, oamenii nu mai pridideau în citarea acestei afirmaţii: Ştiinţa este slujnica teologiei. Totuşi, Hermann Bahr este de părere că dacă ne uităm la cultura perioadei contemporane, adevărata raţiune, ce-i drept, nu este slujnica teologiei, dar se pare că a devenit slujnica setei noastre de câştig. Şi el îşi pune întrebări şi mai profunde. Omul individual, spune el, nu poate exista de unul singur, el trebuie să se afle într-o comunitate. O astfel de comunitate este pentru omul individual statul în care se încadrează el. Dar Hermann Bahr trebuie să pună şi întrebarea: Oare nu sunt iarşi afectele cele care guvernează statele individuale? – Şi apoi el încearcă să lege sufletul omenesc individual de ceva spiritual. El încearcă să facă mai întâi legătura cu Goethe şi Kant, şi apoi cu următoarele gânduri. El îşi spune: vedem în viaţa noastră inferioară actuală acţionând impulsuri interioare, care aduc de fapt raţiunea acolo unde vor ele; dar aceasta nu ne spune că ceva este adevărat sau neadevărat pentru că noi l-am dovedit sau combătut prin raţiune, ci pentru că noi vrem aşa din impulsuri interioare, aşa cum Goethe voia să vadă muntele Kammerbühl ca fiind de natură vulcanică, în timp ce

adversarii săi voiau să-l vadă ca fiind de natură sedimentară. Trebuie să fie alte impulsuri, spunea Hermann Bahr în continuare, care să nu provină numai din natura omenească inferioară. Aici el găseşte geniul. Ceea ce face un om din geniu, este tot un impuls, dar nu unul inferior. Este ceva care acţionează în om, care are ceva cosmic. Aşa este el de părere. Dar acum el aproape că despică firul în patru, scormonind în dicţionarul lui Grimm, pentru a ajunge în spatele semnificaţiei cuvântului geniu. Ce-i drept, el îşi clarifică ce înseamnă acest cuvânt la Goethe, ce înseamnă el la Schiller, la romantici ş.a.m.d., dar totuşi să foloseşti aşa oricând cuvântul geniu, practic nu merge. Căci dacă am considera cuvântul geniu pentru cel mai înalt impuls al ştiinţei, atunci sigur ar spune toţi profesorii că ei sunt genii – şi ar trebui să venerăm atâtea genii! Firește, Hermann Bahr nu vrea aceasta. De aceea el caută o cale de ieşire în altă parte, şi iată că o găseşte: Goethe totuşi n-a greşit deloc că a atribuit geniul doar unor oameni. Şi pentru că nu poate fi atribuit decât anumitor oameni, el nu poate fi considerat impuls al acţiunii ştiinţifice. Pe scurt, el ajunge să presimtă o legătură interioară a sufletului omenesc cu lumea spirituală. Şi el găseşte aici legătura. „Mă puteţi tăia în bucăţi, dar eu nu vă pot clarifica legătura logică dintre ideea lui Goethe despre geniu şi cântecul bisericesc «Veni, Creator Spiritus», ceea ce intră în sufletul omenesc atunci când este intonat acest cântec bisericesc; o legătură care este precis mare şi puternică, şi este reală, dar cum se leagă aceasta de gândul despre geniu al lui Goethe nu ştiu, şi nici nu pot să-i dau de capăt."

Dar Hermann Bahr vrea un lucru: să-şi limpezească sieşi faptul că raţiunea, simpla strădanie raţională nu poate conduce la adevăr. Hermann Bahr vrea să spună „Nu" celor cărora Iluminismul le-a spus „Da". Iluminismul voia să

aducă în lume ceva care să dea explicaţii în privinţa a ceea ce vedem şi percepem. La aceasta trebuie înălţată raţiunea. Dar pentru că acum, este Hermann Bahr de părere, raţiunea a devenit slujitoarea meseriilor exterioare şi a tehnicii, el vrea să o detroneze şi să o lase condusă de impulsurile care îi stau înaintea ochilor. Şi aceste impulsuri ne arată cum un om care a ajuns până la poarta ştiinţei spirituale se opreşte totuşi, şi este prea comod să abordeze concret această ştiinţă spirituală. El este de părere că raţiunea singură nu atinge nimic, că trebuie să se adauge credinţa şi să conducă totul. De la Dumnezeu însuşi trebuie să ne vină impulsurile, aşadar nu din natura omenească inferioară, şi prin credinţă trebuie să intre ele în suflet şi să-i ghideze pe oameni. Ştiinţa trebuie ghidată de credinţă, raţiunea singură nu poate atinge nimic în ştiinţă.

Hermann Bahr îşi dă multă osteneală să creeze la această idee puncte de legătură. El îl indică, de exemplu, în mod interesant, pe *Friedrich Heinrich Jakobi* [Nota 5], care a exprimat cândva, într-un frumos schimb de scrisori, ideea că pentru Adevăr există pretutindeni în natura omenească locuri elastice. Este o idee foarte frumoasă a lui Jakobi. Eu am exprimat-o cândva altfel: Luaţi ***Filosofia libertăţii***; acolo aveţi ceva care, ca întreg, este un organism, unde un gând creşte din altul; dacă ajungem undeva, la locurile elastice, gândirea merge de la sine mai departe; acolo simţim domnia spiritului în propriul suflet. Asupra acestui lucru atrage atenţia Jakobi, şi aceasta indică şi Hermann Bahr, anume că în sufletul omenesc trăieşte ceva, acţionează în el ca ceva spiritual. Remarcabil este faptul că Hermann Bahr vrea să găsească în om oarecum omul superior, care este omul dumnezeiesc, prin aceea că el conduce înapoi raţiunea la credinţă, prin aceea că el nu consideră valabile impulsurile care au valabilitate în ştiinţa

actuală. Dar el nu găseşte un impuls care trăieşte în omenirea actuală, sau cel puţin care poate trăi. Acesta este Impulsul lui Christos! Este remarcabil: într-un singur loc din lucrarea sa – căci celelalte două locuri unde mai apare, sunt absolut lipsite de importanţă – el indică spre Christos, şi acel loc nu este de la Hermann Bahr, ci de la *Pascal* [Nota 6]. Este acea afirmaţie a lui Pascal că noi oamenii ne cunoaştem pe noi înşine numai prin Iisus Christos, că noi putem cunoaşte viaţa, moartea, numai prin Iisus Christos, şi că noi nu ştim nimic numai prin noi înşine, nici despre viaţa noastră şi nici despre moartea noastră, nici despre Dumnezeu şi nici despre noi înşine. – Aici aveţi un impuls la Pascal, care acţionează din interior, care nu provine de la omul însuşi: Impulsul lui Christos, care însă este în lume abia de la Misteriul de pe Golgota. Trebuie să ai totodată simţ istoric, dacă vrei să-l indici. Aşadar nici Hermann Bahr nu ajunge mai departe decât Harnack şi ceilalţi; el ajunge până la un Dumnezeu general, care vorbeşte prin natură, dar nu şi la o concepţie vie a lui Christos. Aici aveţi din nou un exemplu al faptului că oamenii vor să tindă spre Adevăr, dar că ei nu Îl găsesc tocmai pe Christos, şi nici măcar nu remarcă aceasta. Hermann Bahr se străduieşte să arate cum principiul năzuinţei străbate evoluţia lumii. El spune câteva cuvinte frumoase despre cultura greacă, despre cultura romană, chiar şi despre Mahomed. Este omis doar Misteriul de pe Golgota! Vorbind despre creştinism, el o face iarăşi acolo unde vorbeşte despre Sf. Augustin. Şi chiar dacă omul vorbeşte atât de mult despre raţiune şi cele asemănătoare, nu-L găseşte pe Christos, ci găseşte doar un Dumnezeu general. Dar Christos este Dumnezeul care a coborât din înălţimile cosmice în viaţa pământească şi trăieşte la fel de adevărat în noi precum trăieşte nemijlocit în noi Sinea noastră superioară. Prin ceea ce are în vedere

Pascal, dobândim cunoaşterea lumii, a vieţii, ca şi a morţii, a lui Dumnezeu şi a noastră înşine, prin aceea că ne lăsăm pătrunşi de Christos. Însă pentru a ne da seama de aceasta, este necesară ştiinţa spirituală. Altfel nu se poate. Şi calea într-acolo a configurat-o deja Goethe. Dar ce spune Hermann Bahr, străduindu-se să justifice tot felul de expresii ale lui Goethe, prin aceasta vrând să elucideze faptul că interiorul său a fost condus în ultima vreme la credinţă? El spune: „Cred că nu trebuie să confirm mai întâi că eu sunt adeptul doctrinei Vaticanului, şi nu al părerilor lui Goethe şi Kant!" – Confluenţa cu ceea ce are puterea exterioară şi se remarcă în prezentul nostru că vrea să dezvolte din nou puterea. Oamenii nu vor să vadă, nu vor să audă, ei lasă să treacă pe lângă ei ceea ce le-ar explica semnele timpului. În orice caz Hermann Bahr ştie în felul său să interpreteze mai bine semnele timpului. El ştie că în timpul nostru unele semne vorbesc pentru a spune: Cred că nu trebuie să confirm mai întâi că eu sunt adeptul doctrinei Vaticanului, şi nu al părerilor lui Goethe şi Kant! Acesta este de-a dreptul un exemplu pentru această situaţie, când comoditatea îl opreşte pe om. Eu ţin la Hermann Bahr, am spus deja acest lucru; nu vreau să spun nimic împotriva lui, ci doar să discutăm ce anume acţionează în mod caracteristic la el ca personalitate dotată, semnificativă în timpul nostru.

Raţiunea: este uşor să o învinuieşti! Se pot spune multe împotriva ei, se poate spune că ea nu găseşte Adevărul. Cu toate acestea, doar acuzarea raţiunea înseamnă exact că nu se pătrunde suficient de adânc în lucruri. Dacă s-ar cerceta mai adânc s-ar şti că numai acea folosire a raţiunii care este pătrunsă de Ahriman abate de la realitate, la fel cum şi acea folosire a credinţei care este pătrunsă de Lucifer poate abate de la realitate. Credinţa

poate fi îmbibată de Lucifer, raţiunea de Ahriman. Dar nici credinţa şi nici raţiunea nu conduc în sine la neadevăr sau greşeală; căci, ele sunt dacă vrem să vorbim în sens religios, daruri divine ale omului. Dacă ele sunt conduse pe căi corecte, atunci duc la Adevăr, şi nu la eroare şi neadevăr. Şi o înţelegere mai profundă ar fi aceea de a recunoaşte cum se strecoară Ahriman în raţiune şi produce ceea ce este rătăcirea raţiunii. Pentru aceasta, însă, trebuie iarăşi să pătrundem în lumea spirituală concretă, şi nu ne este îngăduit să fim prea comozi ca să preluăm reprezentările individuale ce redau lumea spirituală. Dacă vrem să ne extindem în abstracţii oribile, spunem vorbe de ocară în privinţa raţiunii şi nu ştim că în evoluţia concretă din cea de-a cincia perioadă de cultură postatlanteană raţiunea trebuie să aducă Eul în sufletul conştienţei. Oamenii vorbesc ca orbii despre culori. Dar atunci când vorbeşti în ziua de azi din punctul de vedere al ştiinţei spirituale, atunci trebuie să susţii – chiar dacă diverşi ignoranţi sau oricare alţi oameni ne reproşează tot felul de contradicţii –, după cum am expus deja, ceea ce rezultă atunci când spiritul însuşi caută în spirit. Avem o responsabilitate personală faţă de spirit. Şi tocmai aceasta – precum am putut evidenţia astăzi pe exemple particulare – este de simţit ca ceva măreţ la om: să simţi responsabilitatea în spirit pentru tot ceea ce faci, dar şi pentru ceea ce simţi şi gândeşti. Dar dacă ne legăm de ceva devenit istoric, fără căutarea care să ne privească personal în cele necesare omenirii, atunci probabil că putem să şi spunem: „Pe cine îl interesează pe ce cale m-a condus Dumnezeu," – anume aşa spune Hermann Bahr – „aceluia îi indic lucrările mele «Inventariere» şi «Expresionism», dar să se ferească, ceea ce trebuie să-l rog şi pe cititorul acestui articol, să generalizeze cumva experienţele mele personale,

care mie mi-au ajutat, dar care nu au deloc pretenţia să poată ajuta, de aceea, şi pe alţii". Aşadar, dacă accepţi tot ceea ce Vaticanul decide a fi valabil, atunci nu mai este nevoie să fii responsabil pentru ceea ce te priveşte personal. Căci s-ar putea spune la fel de bine: „Aşadar dacă cititorul se izbeşte aici de vreun gând care se depărtează de acesată idee de bază, eu îi atrag atenţia în mod expres să nu atribuie intenţiei mele ceea ce s-ar datora numai neglijenţei, sau ambiguităţii unei formulări nefericit alese, întru totul împotriva voinţei mele şi spre durerea mea".

Este totuşi bine atunci când cineva face deschis, onest o astfel de mărturisire. El exprimă prin acesta o confesiune care este depărtată la maxim posibil de ştiinţa spirituală orientată antroposofic. Dar el exprimă şi ceea ce este condiţie fundamentală într-un anumit cerc spiritual care astăzi vrea să devină din nou puternic: Ceea ce îmi place mie ca individ, ceea ce cred eu ca individ, ceea ce afirm eu, remarc din capul locului că acestea nu o privesc pe lume; pentru lume consider determinant ceea ce Vaticanul porunceşte lumii să creadă şi să mărturisească; aici îmi amestec şi eu vocea, dar vreau să o las să se afirme numai atât cât o lasă Vaticanul!

Nu ştiu în ce grad va mai fi potrivit timpului depunerea unei astfel de mărturii. Dar faptul că ştiinţa spirituală trebuie să se bazeze pe temeiul de a cerceta ea însăşi şi de a susţine cu responsabilitate deplină cele cercetate, aceasta este sigur. Oricât de multe deziluzii ar avea această ştiinţa spirituală, oricât de multe încrederi sfărâmate, trebuie totuşi să vorbim despre ele, şi chiar şi atunci când sunt speranţe care s-ar fi putut îndrepta înspre ceva mai bun, cum este cazul lui Hermann Bahr.

CONFERINŢA a V-a

Berlin, 28 august 1917

Se întâmplă mereu – şi pe bună dreptate – că se întreabă: Cum ne apropiem de Impulsul lui Christos, de fiinţa lui Christos în general? – sau că această întrebare se pune sub o oarecare altă formă. Te poţi apropia în diverse moduri de această mare problemă, care constă în faptul că omul simte exact o asemenea nevoie, şi în decursul consideraţiilor noastre antroposofice am cuprins într-adevăr cu privirea această problemă din cele mai diferite părţi. Nouă ne este cunoscut faptul că un şir sau altul de noţiuni, o sumă sau alta de reprezentări, epuizează la fel de puţin realitatea spirituală, pe cât imaginea unui copac, fotografiat dintr-o parte, poate epuiza întreaga formă a acestui copac, şi astfel putem doar spera ca prin consideraţii din cele mai diferite laturi, să ne apropiem de ceea ce putem numi realitatea în domeniul vieţii spirituale.

Înainte de toate trebuie să-i fie oricui limpede faptul că găsirea lui Christos este ceva intim, şi noi ştim cum este corelată aceasta cu natura Eului omenesc. Noi ştim că această natură a Eului omenesc se exprimă şi în limbaj prin aceea că orice alt cuvânt poate fi folosit astfel încât prin el să putem desemna ceva exterior, dar că nu putem rosti niciodată cuvântul Eu aşa încât să se refere la ceva care se află în afara noastră. Legătura intimă a fiinţei lui Christos cu acest Eu, dă pentru noi oamenii, acestei fiinţe-Christos, un caracter la fel de intim ca acela pe care îl are Eul însuşi pentru noi. De aceea toate consideraţiile, toate impulsurile de simţire, tot restul forţelor interioare pe care le facem active în noi atunci când tratăm chestiunea Christos, sunt tocmai căi înspre Christos. Şi putem spera, şi trebuie să

sperăm că îl vom găsi pe Christos prin astfel de consideraţii, astfel de sentimente, de impulsuri de voinţă ş.a.m.d. În special însă pentru prezent este de o importanţă deosebită să cuprindem cu privirea mersul istoric al evoluţiei omenirii şi referitor la ideea de Christos. Ne aflăm într-un moment istoric plin de însemnătate, într-un moment istoric atât de plin de însemnătate încât probabil că prea puţini oameni realizează această însemnătate în toată amploare şi consecinţele ei. Cu atât mai mult şi din această cauză se cuvine în timpul nostru să nu ignorăm devenirea istorică a omenirii atunci când este vorba de cel mai important lucru.

Acum, noi ştim că devenirea sufletului omenesc, întregul conţinut al sufletului omenesc era altul înaintea Misteriului de pe Golgota, că el este altul după acesta, şi noi am şi descris în diverse moduri cum se comportă acest altul. Pe vremea când în omenire încă exista mai multă simţire pentru însemnătatea cunoaşterii spirituale, putem spune în urmă cu 50-60 de ani, mai mulţi oamenii încă atingeau cea mai înaltă problemă, şi găsim tot mai mult că în ultimii 50-60 de ani aplecarea oamenilor înspre a pătrunde înţelesul marilor probleme în profunzimea lor efectivă, dispare. Dacă, de exemplu, luăm în mâini lucrările unui psiholog ca *Fortlage* [Nota 1], care a activat până în anii 60 ai secolului XIX, încă mai găsim o caracteristică remarcabilă a conştienţei omeneşti la Fortlage, psihologul, care a activat la Jena şi în alte locuri. La el aflăm o definiţie a conştienţei pe care, aş spune, filosofii actual deja o găsesc foarte reprobabilă.

Anume, el a spus odată, era în 1869, că această conştienţă omenească ar fi înrudită cu moartea, cu murirea, şi pe măsură ce în decursul vieţii dezvoltăm conştienţa, dezvoltăm propriu-zis în noi – treptat, pas cu

pas – forţele care în clipa morţii se apropie de noi dintr-o dată. Astfel, pentru Fortlage, momentul morţii este un act de conştienţă infinit multiplicat. S-ar putea spune că pentru el conştienţa este o înceată viaţă de murire. Nu că viaţa este o viaţă de murire, dar conştienţa în om este o viaţă de murire, şi moartea este conştienţă concentrată într-un moment.

Aceasta este o remarcă extrem de importantă a unui psiholog. Este o remarcă, după cum am spus, pe care filosoful actual deja o blamează ca fiind neştiinţifică. Aceasta într-adevăr s-a şi întâmplat.

Acum putem spune: oricât de importantă este această remarcă pentru condiţiile vieţii sufleteşti omeneşti actuale, pentru viaţa conştienţei actuale, ea nu este cu totul corectă pentru orice prioadă a evoluţiei sufletului omenesc. Acest aspect este iarăşi extrem de important. Cu mii de ani înaintea Misteriului de pe Golgota, cineva cu o cunoaştere mai profundă nu ar fi putut spune aşa. Conştienţa noastră actuală, care în viaţa obişnuită este lipsită de orice clarvedere atavică anterioară, trăieşte într-adevăr datorită morţii lente. Dar nu aşa stăteau lucrurile la conştienţa clarvăzătoare atavică din timpurile vechi, ce dispărea treptat pe măsură ce se apropia Misteriul de pe Golgota. Cu toate că, firește, într-un astfel de caz întotdeauna cuvintele exprima foarte puţin lucrul corect, aş dori totuşi să spun: Această veche conştienţă era un excedent de viaţă spirituală asupra vieţii organice omeneşti, în timp ce acum ne aflăm într-un excedent de viaţă organică omenească, ce se îndreaptă către moarte, asupra vieţii spirituale. Acum avem conştienţa prin aceea că suntem copleşiţi de trupul muritor atunci când, dimineaţa la trezire ne întoarcem în el; şi prin aceea că suntem copleşiţi de trupul muritor, ajungem să dezvoltăm conştienţă în sensul în care este

conştienţa obiectivă actuală. Alta a fost situaţia, după cum am spus, la oamenii de dinaintea Misteriului de pe Golgota. Ei aveau un surplus de viaţă spirituală. Acesta nu era total epuizat atunci când ei se reîntorceau dimineaţa în trupul lor fizic, iar acest excedent se exprima în clarvederea lor atavică. Dar înspre Misteriul de pe Golgota acest excedent se împuţina tot mai mult, şi pe vremea Misteriului de pe Golgota pentru majoritatea oamenilor a existat un echilibru între viaţa sufletească interioară şi viaţa organică a trupului. Şi după aceea viaţa organică a trupului a devenit preponderentă. Aş spune: oamenii de dinaintea Misteriului de pe Golgota ştiau prin naştere, oamenii de după Misteriul de pe Golgota ştiu prin moarte. Prin acesta vedem din nou ce moment crucial în evoluţia omenirii este, de fapt, Misteriul de pe Golgota.

Apoi a avut loc descreşterea vechii conştienţe clarvăzătoare, a vieţii conştiente datorită faptului de a se fi născut. Încet şi treptat omului i-a dispărut conţinutul sufletesc al unei lumi spirituale. Şi a venit o vreme, care a durat aproape un mileniu înainte de Misteriul de pe Golgota, în care practic mai puteau afla ceva despre lumea spirituală – despre care mai înainte aflau cu toţii – doar cei care erau iniţiaţi în misterii. De aici se poate înţelege ceea ce este expus în lucrarea mea ***Creştinismul ca fapt mistic*** [Nota 2], anume că Platon, care ştia această taină, face observaţia: Numai acei oameni care sunt iniţiaţi în misterii, sunt oameni în sens propriu-zis; ceilalţi trăiesc cu sufletul în mocirlă. – O remarcă într-adevăr extrem de crudă, dar care provine de la ceea ce am expus eu acum, iar aceasta nu este ceva arbitrar, ci corespunde întru totul unei necesităţi a dezvoltării omeneşti.

Acum, să ne imaginăm pentru o clipă ce s-ar fi întâmplat dacă nu ar fi venit Misteriul de pe Golgota. Dacă

nu ar fi venit, iniţial evoluţia ar fi mers mai departe în acelaşi mod; ceea ce înseamnă că în lumea exterioară ar fi fost tot mai mulţi oameni cărora le-ar fi dispărut toată legătură directă cu lumea spirituală şi în cele din urmă s-ar fi ajuns ca oamenii să nu mai fie deloc plini de spirit, ci să fie doar larve, doar structurări organice, eterice, şi altele asemănătoare. Am fi de mult în timpul în care sufletele oamenilor nu ar fi capabile să trăiască în trupuri, am fi de mult în timpul în care sufletele doar ar pluti în lumea spirituală, peste trupurile lor; am fi de mult în timpul în care ar mai fi posibil numai ca sufletele mult-evoluate din vremurile trecute să acţioneze inspirând de sus în jos, în omenire. Singurul mod în care ar mai putea apărea o conştienţă a lumii spirituale în om, ar fi ca omul să fie inspirat, în mod individual, în misterii. Spiritul omenesc însuşi nu ar locui nicidecum pe Pământ. Lăcaşurile misteriale ar fi acele lăcaşuri în care ar apărea inspiraţiile; numai că Ahriman ar lupta mereu împotriva lor; ar lupta împotriva inspiraţiilor, el ar opri mereu larvele omeneşti să acţioneze în sensul inspiraţiilor, respectiv ar întoarce în contrariul lor intenţiile care le-ar fi inspirate.

Prin urmare, a trebuit să se facă posibil ca sufletul omenesc să poată locui din nou în trupul omenesc, care se formează prin naştere şi piere prin moarte, pentru că acest trup omenesc în viaţa sa ce se îndreaptă către moarte, înfrânge viaţa sufletului devenită mai atenuată. Acest lucru a fost posibil numai prin faptul că o fiinţă din lumea spirituală, chiar fiinţa lui Christos, s-a unit cu forţele pământeşti care au devenit acum dominante pentru conştienţa omului. Aşadar cu ce forţe? Tocmai cu forţele de la care avem acum conştienţa, cu forţele morţii! Gândiţi-vă cât de cuprinzătoare devine în felul acesta maxima rosicruciană: In Christo morimur, în Christos murim! El

exprimă oarecum întreaga noastră fiinţă, el exprimă ceea ce a intervenit prin Misteriul de pe Golgota în evoluţia omenirii, ceea ce s-a unit cu forţele aducătoare de moarte, pentru ca aceste forţe aducătoare de moarte să poată forma noua conştienţă.

De întrebarea: atunci cum se face ca în aceste circumstanţe aşa mulţi oameni de pe Pământ încă nu-L recunosc pe Christos?, sunt legate taine aşa de multe şi de adânci, încât asupra lor exact în prezent în general încă nu se poate vorbi. Dar în privinţa evoluţiei omenirii este exact aşa cum tocmai am exprimat.

Gândiţi-vă acum, în acest context, cum s-a petrecut Misteriul de pe Golgota. Gândiţi-vă în acest context că entitatea Christos s-a incorporat în trupul lui Iisus din Nazaret, aşadar într-un trup care desigur că era expus pe atunci aceloraşi condiţii cărora le erau expuse trupurile oamenilor în general. În conformitate cu caracteristicile ereditare pure, trupul lui Iisus era expus acelor condiţii care se dezvoltau treptat până acolo încât acum conştienţa să vină de la moartea trupului. Ce trebuia să se întâmple aşadar, ca printr-un imbold, o smucitură uriaşă să vină în evoluţie un impuls corespunzător, ca o forţă prin care evoluţia omenirii a fost îmbibată de o conştienţă care trăieşte datorită morţii? A trebuit să intervină faptul că entitatea Christos, care a trăit timp de trei ani în trupul lui Iisus din Nazaret, a spus acelui trup ceva care nu poate fi spus decât în clipa morţii, pentru că numai în clipa morţii poate fi strâns laolaltă, concentrat tot ceea ce constituie taina conştienţei omeneşti. Nu a trebuit, aşadar, să-l aducă Christos pe Iisus la moarte, pentru ca să poată veni acest întreg impuls de conştienţă care trebuia să vină şi putea fi comprimat, presat înăuntrul omenirii? Categoric, trebuia! Şi când ne aflăm noi înşine în acea clipă în care putem

spera într-o înţelegere concentrată a lui Christos? În clipa morţii! Pentru că atunci, în acel moment sunt prezente toate acele forţe de care este susţinută conştienţa noastră de-a lungul întregii noaste vieţi. În momentul morţii suntem capabili să absorbim ceea ce în esenţă este taina conştienţei noastre, şi cu aceasta să primim impulsul lui Christos. Aşadar, ne pregătim de fapt să primim impulsul lui Christos prin aceea că noi căutăm înţelegere, simţire şi sentiment pentru impulsul lui Christos. Dar înţelegere faţă de ceea ce ne întâmpină în moarte putem avea numai atunci când organul înţelegerii noastre este eliberat, ceea ce înseamnă că deşi momentul morţii ne oferă condiţiile de a ne uni cu Christos, abia atunci când suntem eliberaţi de trupul eteric sunt în stare Eul nostru şi trupul nostru astral, care constituie organele de înţelegere, să vadă ce anume s-a unit acolo cu noi.

Pentru a fie create şi condiţiile ca să poată fi aşa, mai trebuia să intervină şi altceva în Misteriul de pe Golgota. După ce într-un fel Christos i-a încredinţat lui Iisus, în moartea de pe Golgota, taina viitoarei conştienţe omeneşti, trebuia să intervină faptul covârşitor că Iisus, cel care îl conţinea pe Christos, s-a ridicat la o nouă viaţă din acea forţă care este moartea, ceea ce înseamnă că a trebuit să intervină Învierea, pentru ca noi să putem înţelege apoi Învierea, atunci când, la câteva zile după moartea noastră, trupul eteric se desprinde de noi în sensul ştiinţei noastre antroposofice. În acest proces interior al morţii, al desprinderii trupului eteric la câteva zile după moarte, noi retrăim într-un anumit mod Misteriul de pe Golgota. Căci a trebuit să fie aşa, ca din moarte să vină viaţă, şi anume conştienţă. Dar această conştienţă trebuia să trăiască ea însăşi, aşadar din moarte trebuia să se nască viaţa. Aceasta nu era înainte de Misteriul de pe Golgota. Înainte numai

din viaţă lua naştere viaţă. Înainte oamenii nu aveau nevoie să înţeleagă cum ia naştere viaţă din moarte, ci era necesar să înţeleagă doar cum ia naştere viaţă din viaţă. De aceea – şi acesta este şi el unul dintre multele puncte de vedere prin care ne apropiem de aceste taine –, creştinismul îşi are originea în Înviere, şi de aceea nici un autodenumit creştinism nu este un creştinism adevărat, dacă nu pătrunde deplin gândul Învierii în toată vitalitatea sa; anume că Christos, care intră în forţele morţii, este viu! Acest lucru trebuie înţeles. Orice altceva nu oferă o adevărată înţelegere a creştinismului, şi un nou creştinism care vrea să se susţină fără ideea Învierii nu este creştinism. De asemenea, fenomenele însoţitoare Misteriului de pe Golgota sunt tot astfel încât se leagă în mod armonios de ceea ce tocmai s-a spus în privinţa Misteriului de pe Golgota. Omenirea avea nevoie de moarte şi de Înviere.

Numai că printre acele gânduri pe care le putem lega de Misteriul de pe Golgota, gândul morţii lui Christos Iisus rămâne unul foarte problematic, din simplul motiv – pe care l-am indicat adesea aici – că pe de o parte omul este constrâns, de fapt, să condamne faptul că s-au găsit oameni care să aducă un nevinovat la moarte, şi pe de altă parte este faptul că dacă nu ar fi intervenit această moarte, întreaga binefacere a creştinismului nu ar exista. Aşadar, binefacerea creştinismului a venit printr-o crimă. Această idee discutabilă se impune tot mai mult oamenilor. Oamenii trebuie să-şi spună: dacă nu ar fi existat pe atunci cei care au fost atât de criminali încât să-L ucidă pe Christos, creştinismul nu ar exista. Dar cu toate acestea vrem să avem creştinismul.

Aici se află unul din acele puncte în care trebuie să apelăm la ceea ce am numit într-una din ultimele

consideraţii necesitate, necesitate de fier. Omul gândeşte în viaţa sa pământească în conformitate cu gândurile sale. El orientează după gândurile sale structura socială a vieţii. Ce avem ca organizare în ceea ce priveşte naţiunea, statul şi aşa mai departe, este gândire umană. Pentru noi este de la sine înţeles să trăim aşa cum au făcut oamenii societatea şi fără să luăm în seamă că gândurile omeneşti după care este determinată structura socială, pot veni fie de la Dumnezeu, fie de la diavol. Dar dacă privim înapoi la timpuri foarte îndepărtate, de dinaintea Misteriului de pe Golgota, ne va fi fără îndoială limpede că în acele timpuri vechi oamenii primeau prin clarvederea lor atavică şi ideile pentru stabilirea structurii sociale, dar că tocmai din punctele de vedere expuse astăzi, în evoluţia mai departe înspre Misteriul de pe Golgota oamenii au devenit tot mai mult măşti, devenind, datorită acestui fapt, tot mai accesibili influenţelor ahrimanice. De aceea, inevitabil în rânduielile vieţii a putut fi prezent tot mai mult ahrimanic. A trebuit, de exemplu, să vină o asemenea concepere a vieţii legislative aşa cum o avem acum. Şi a trebuit tocmai o asemenea concepere a vieţii legislative, care era întru totul ahrimanică, să se – aş spune – concentreze într-un punct al Pământului pe timpul Misteriului de pe Golgota. Nu peste tot, dar într-un punct al Pământului s-a concentrat întreaga pătrundere ahrimanică a structurii sociale. Consecinţa acestui fapt a fost că pentru această structură socială contraponderea, contrastul divin al sosirii unei divinităţi nu era lucrul cel mai adorabil, ci cel mai odios, şi care trebuia eliminat. Acesta este un fenomen însoţitor, legat cu necesitate de această venire.

În două moduri vedem venind această structură socială. Pe de o parte vedem cum din legea iudaică s-au constituit forme care nu puteau înţelege că Dumnezeirea s-

ar apropia atât de mult de oameni, cum s-a apropiat în Christos Iisus, astfel încât această lege trebuia cu necesitate să excludă Dumnezeirea venită atât de aproape, într-atât de împânzită de ahrimanic devenise ea. Pe de altă parte romanii, care şi-au adus şi ei contribuţia la moartea lui Christos Iisus, erau puternici în crearea structurii sociale în privinţa a tot ceea ce este exterior. Nu ne putem imagina ceva mai puternic în privinţa organizării structurii sociale decât ceea ce înfăptuise deja Imperium Romanum la vremea Misteriului de pe Golgota. Dar cât de slab este în privinţa puterii spirituale Pilat, reprezentantul celei mai mari puteri lumeşti, în clipa în care intervine Misteriul de pe Golgota! Căci Pilat nu apare altfel decât ca un om slab, care nu-si poate dobândi absolut nici o poziţie cu privire la ceea ce ar fi să se petreacă.

Vedem astfel cum şi în fenomenele însoţitoare ale acestui eveniment se arată ceea ce am expus aici într-una din ultimele consideraţiuni: Pe când s-a apropiat Misteriul de pe Golgota, omenirea era cel mai puţin capabilă să-l înţeleagă. L-ar fi înţeles în vremurile vechi. Atunci când a venit, ea era cel mai puţin capabilă să-l înţeleagă, şi abia pe alte căi trebuie să vină înţelegerea acestui eveniment. Este important să avem aceasta pe deplin în vedere.

Acum gândiţi-vă, dacă încercăm să cuprindem cu privirea taina morţii omeneşti şi a trezirii omului din trupul său astral şi din Eu, şi încercăm să o aducem într-o legătură strânsă cu Misteriul de pe Golgota, cum trebuie să ne apropiem de acest Misteriu de pe Golgota, noi înşine cu întreaga noastră viaţă de sentiment. Prin gânduri, prin simţire ne apropiem de acest misteriu, şi nu prin cuvintele goale generale: „vreau să-L am pe Christos în mine” –, ci prin înţelegerea esenţei, cuprinderea concretă a ceea ce este apariţia lui Christos în evoluţia Pământului pentru

propria noastră viaţă. Nu degeaba trece între moartea şi învierea lui Christos Iisus atâta timp cât trece la noi între părăsirea trupului fizic şi părăsirea trupului eteric. La omul actual, de după Misteriul de pe Golgota, există o legătură intimă între el şi viaţa lui Christos pe Pământ. Christos a venit pe Pământ – acum o putem spune cu o şi mai mare certitudine – din motivul ca Pământului să nu i se piardă omul. Oamenii ar fi devenit măşti ale căror suflete le-ar fi dirijat oameni de sus în jos, dacă nu ar fi venit Misteriul de pe Golgota. Moartea i-ar fi îndepărtat treptat pe oameni de Pământ. Legătura omului cu Pământul a fost creată din nou prin Misteriul de pe Golgota. Posibilitatea conştienţei care trebuie să vină din moarte a fost creată prin Misteriul de pe Golgota.

Aceste lucruri pot fi înţelese în ziua de azi, ele reies deja în ziua de azi din contemplarea lumii spirituale, şi aceste lucruri pot deveni astăzi ceva pe care oamenii îl iau în sufletele lor, pentru a adânci viaţa lor interioară. Şi suntem într-adevăr îndreptăţiţi să întrebăm: Oare nu se adâncesc aceste vieţi sufleteşti atunci când în privinţa celui mai important eveniment al vieţii, care poate urma să se producă pentru noi în orice moment, ele se simt intim legate nu numai la modul general cu ceva numit Christos, ci cu ceva care a trăit concret pe Pământ şi a trecut prin Misteriul de pe Golgota? Oare nu se produce un flux de la viaţa noastră sufletească propriu-zisă înspre evenimentele de pe Golgota, atunci când considerăm astfel lucrurile?

De aceea este necesar să considerăm criza în care ne aflăm în prezent. Cu opt zile în urmă am vrut să clarific această criză pe un exemplu specific. Am vrut să arăt cum un om care se străduieşte să ajungă din nou la viaţa creştinismului, caută tot posibilul, numai pe Christos nu. În ziua de azi este posibil să faci parte dintr-o comunitate

creştină întru totul recunoscută, poate chiar influentă, şi care va deveni chiar mult mai influentă în perioada următoare, fără să-L cauţi pe Christos. Acesta este aspectul care trebuie mereu accentuat pe terenul ştiinţei spirituale. Şi trebuie să accentuăm în continuare că sarcina omului actual este să-şi folosească puterile interioare sufleteşti pentru a găsi asemenea gânduri spiritual-ştiinţifice concrete. Trebuie folosită o anumită putere a sufletului pentru a vivifia lăuntric aceste gânduri. Dar fără să folosim această putere a sufletului nu avansăm, pentru că pur şi simplu stă în natura omului actual ca el să folosească o asemenea putere. Dar o putere care de fapt ar trebui folosită şi nu este folosită, produce ceva maladiv. Dar omul se poate îmbolnăvi nu numai dintr-o carenţă, ci şi dintr-un excedent. Nenumăraţi oameni care sunt în ziua de azi slabi, sunt în realitate puternici. Îngăduiţi-mi să exprim acest paradox: Mulţi din aceşi oameni sunt în realitate puternici lăuntric în ziua de azi. Numeroşi oameni care sunt slabi, nesatisfăcuţi în sufletele lor şi nu ştiu, să spunem, cum să ajungă „în armonie cu infinitul", sunt de fapt puternici în mod subconştient; dar pentru că ei nu pot aduce în conştienţă ceea ce este puternic subconştient în ei, pentru că nu ştiu ce anume există acolo jos ca forţă şi îşi cere drepturile, acest subconştient al lor ia căi anapoda şi îi duce la instabilitate psihică. Ştiinţa spirituală nu vrea altceva decât să aducă în conştienţă ceea ce vrea să se manifeste ca năzuinţă şi forţă în omul actual, ceea ce vrea să urce în conştienţă. Iar în conştienţă vrea să urce în primul rând o autentică înţelegere, o înţelegere suficientă a Misteriului de pe Golgota. Acest lucru te întâmpină în ziua de azi uneori într-un mod remarcabil.

Eu am arătat deja ca există pe de o parte necesitatea de a găsi o asemenea înţelegere ca aceea pe care am

indicat-o astăzi, şi pe de altă parte o retragere plină de spaimă din faţa unei asemenea înţelegeri. Faptul că există un asemenea dor de a găsi din nou spiritualul – care nu poate fi găsit în ziua de azi fără înţelegerea Misteriului de pe Golgota – se arată din foarte multe fenomene, şi de asemenea, este din plin accentuat de tot felul de oameni, mai ales scriitori, care însă sunt cât se poate de departe de o adevărată înţelegere. Şi pentru ca noi să învăţăm să înţelegem viaţa din prezent, trebuie să ne familiarizăm şi cu ceea ce, în acest domeniu, poate fi văzut zilnic, poate fi auzit zilnic. Pe de altă parte, trebuie să fie sarcina acelora care dezvoltă interes pentru ştiinţa spirituală, de a recunoaşte ei înşişi conţinutul celor ce trebuie să fie împărtăşite din spirit în prezent şi, pe de altă parte, trebuie să fie sarcina lor de a cunoaşte şi viaţa care în ziua de azi se teme şi evită să se apropie de ea ştiinţa spirituală, de a o cunoaşte tocmai acolo unde ea apare într-o pseudo-înfăţişare, ca şi cum ar exista o strădanie înspre spirit – aceasta chiar există, dar numai în subconştient –, dar cu toate acestea oamenii nu vor să lase să se ridice la suprafaţă adevărata înfăţişare a ştiinţei spirituale. De aceea eu nu am reţineri în a atrage atenţia asupra acestor fenomene nemijlocite ale vieţii actuale.

Din nou mi-a ajuns sub ochi un articol din timpul nostru în care cineva povesteşte cum i-a fost indicată o asemenea strădanie. Unui scriitor – desigur, în majoritate cei care scriu în ziua de azi sunt scriitori – i-a fost indicat de un domn, pe care el îl cunoaşte bine, că trebuie să-l asculte neapărat o dată pe *Johannes Müller* [Nota 3]. Johannes Müller – a spus domnul respectiv – este o experienţă pe care astăzi ar trebui neapărat să o trăieşti. Şi atunci când acel domn a rostit numele de Johannes Müller, el a adăugat imediat că Johannes Müller ar fi conducător al

unui sanatoriu psihiatric şi că el ar fi întemeiat ceva ca o nouă religie, o nouă etică. Dar la cuvântul „religie" instantaneu el era deja imersat în altceva, şi dintr-o frază s-a aflat în domeniul celei mai amănunţite christologii. Cu o repeziciune uluitoare, domnul respectiv şi-a dezvoltat concepţia despre viaţa lui Iisus, de acolo a trecut la teologia liberală, la Şcoala de la Marburg, Şcoala de la Heidelberg ş.a.m.d., apoi la alexandrini, la hegelienii de stânga, ş.a.m.d. Trăieşti în aceste domenii în ziua de azi nechibzuinţele multor oameni, care au interes pentru ceea ce iese la suprafaţă în acest timp, şi care cu o astfel de ocazie toacă totul mărunt într-un sfert de oră. Şi cu rezultatul acestei convorbiri, care s-a desfăşurat atât de repede – aşa spune respectivul scriitor, că numai *Kainz* [Nota 4] ar mai fi putut vorbi atât de repede, şi asta numai dacă după un spectacol dat în deplasare ar fi vrut să prindă ultimul accelerat spre Berlin –, deci cu rezultatul acestei convorbiri s-a dus el la o conferinţă a lui Johannes Müller. Era o conferinţă despre sensul vieţii.

Acolo el găseşte că Johannes Müller a vorbit despre sensul vieţii, aşa cum o auzi de la adevăraţii sfinţi: că omul trebuie să jertfească, că el nu trebuie să trăiască pentru sine, că ar trebui să trăiască pentru comunitate, ş.a.m.d. Dar – aşa povesteşte scriitorul mai departe – ceva a fost un malheur. Anume, în urma relatării omului care vorbea atât de repede el şi-a făcut în minte o anumită imagine. Dacă imaginea s-ar fi potrivit, este el de părere, atunci ar fi crezut ceea ce spunea Johannes Müller. Dar imaginea pe care şi-o făcuse el nu s-a potrivit deloc; el descrie imaginea pe care a găsit-o în Johannes Müller în modul următor, de care nu vreau să vă privez pentru că este într-adevăr ceva care ne atrage foarte mult atenţia asupra modului în care se procedează în ziua de azi. El spune:

„Dar pe podium a păşit un bărbat de statură medie, îndesat, cu gâtul scurt, mustaţă stufoasă, un ten înfloritor, prototipul unui provincial german sănătos tun. Eu n-am putut scăpa de-a lungul întregii conferinţe de ideea: acest om ar fi un şef excelent pentru o mare fabrică de jucării, cu tradiţie veche, din Nürnberg. Şi modul lui Johannes Müller de a interacţiona cu audienţa nu a distrus cu nimic această imagine. Modul său de a vorbi este limpede, hotărât, prietenos, liniştit, şi totuşi susţinut de o intensă participare lăuntrică; el spune totul în forma cea mai inteligibilă şi, în plus, de două-trei ori, şi nu are odihnă până când nu a exprimat tot ceea ce vrea, până la capăt şi în mod neechivoc; el nu rătăceşte, vorbeşte mereu la obiect, este plin de cea mai onestă şi mai serioasă dorinţă de a sluji Binelui; pe scurt, din asemenea persoane ar trebui să fie constituit un consiliu orăşenesc german ideal. Şi tot aşa este şi în privinţa ideilor principale conducătoare: ceea ce a expus Johannes Müller au fost, în fond, gândurile de sărbătoare ale cetăţeanului german."

Dar cum îşi imaginase respectivul că ar trebui să fie cel care păşeşte pe podium şi vorbeşte despre autojertfire, despre a te consacra celorlalţi oameni? El spune de asemenea:

„Dacă acest Johannes Müller – iar această imagine mi s-a fixat atât de strâns în cap încât sunt convins că trebuie totuşi să existe cu adevărat pe undeva – şi-ar fi sprijinit capul său palid şi obosit în mâna albă, subţire, şi ar fi privit cu ochii săi căprui, trişti, în cu totul altă parte şi ar fi spus cu o voce blândă, clară: Da, onoraţii mei auditori, credeţi-mă: sensul vieţii este jertfa, atunci nu numai eu, ci oricine din cei prezenţi acolo ar fi trebuit, cel puţin în acel moment, să spună acelaşi lucru."

Asta înseamnă: Atunci respectivul l-ar fi crezut. Foarte interesant. De ce l-ar fi crezut respectivul? Dintr-un motiv foarte simplu: Scriitorul nu este ca ceilalţi ascultători, el este, în sens actual, un om critic, care vede unele lucruri cu o anumită şiretenie, sau, aşa cum se exprimă acelaşi lucru în ziua de azi, cu o anumită abilitate. Şi astfel, el îşi spune: dacă ar fi venit un om cu chipul palid şi privirea pierdută în zare, provenită din vederea interiorizată, atunci el ar fi putut vorbi despre sacrificiu; şi lumea l-ar fi crezut, pentru că ar fi văzut pe el că de fapt jertfirea de sine nu este deloc o jertfă pentru acest om; că este bucuria vieţii sale şi el se bucură să facă sacrificii. Dar la Johannes Müller aceasta nu rezulta ca de la sine-înţeles din aspectul exterior. Căci, de fapt, scriitorului i-a apărut în faţa ochilor: Da, aşa cum se exprimă vorbitorul, cum se manifestă, el nu este deloc un jertfit, ba chiar mai mult de atât, el face tot ceea ce îi face plăcere. – Acest lucru este desigur cam paradoxal. Scriitorul însă îl numeşte altfel. El spune: Acest om vrea, de fapt, să facă mereu ceea ce corespunde Eului său, ceea ce provoacă bucurie Eului său, dar el nu spune aceasta; căci atunci ar trebui să le spună oamenilor: Sensul vieţii este să faci mereu cele înspre care ai un impuls, înspre care ai tragere; pe scurt, el ar trebui să vorbească asemănător lui Nietzsche. Dar el nu face asta, ci spune mereu contrariul celor care îi sunt scrise pe frunte.

În ziua de azi însă oamenii au de multe ori dorul de a auzi, de fapt, contrariul celor pe care le fac. Să considerăm încă o dată această frază în întreaga ei profunzime: Oamenii au de multe ori dorinţa să audă contrariul celor pe care le fac, de fapt. În mod cert, cei care sunt cel mai puţin dispuşi să se dăruiască cumva comunităţii, altfel decât corespunde Eului lor, au în mod deosebit tendinţa să audă: Sensul vieţii omeneşti este să te jertfeşti, să te dăruieşti

comunităţii. Oamenii vor să audă altceva decât ceea ce este realitate.

Căci ce se află, de fapt, aici?

Lucrurile stau aşa: cel care studiază viaţa în ziua de azi, cel care are un simţ faţă de ceea ce se petrece în jurul nostru, dacă acordă atenţie la ceea ce le place cel mai mult oamenilor să privească şi să asculte, va găsi că de fapt ei vor să audă ceea ce nu este la fel ca impulsurile cele mai lăuntrice ale vieţii lor. Desigur că oamenii se înşeală pe ei înşişi în privinţa acestui fapt. Dar acest fapt este extrem de evident pentru acela care are ochi pentru viaţa prezentului. Oamenii vor senzaţia contrariului a ceea ce este de fapt. Dar în ziua de azi nu există prea multă înţelegere pentru a observa astfel de lucruri. Acest aspect trebuie avut în vedere neapărat. Desigur în ziua de azi există multe mijloace care ajuta omul să evite să privească în faţă serios şi pătrunzător un lucru. S-ar putea, de exemplu, ca cineva să-l asculte pe Johannes Müller, care spune: Sensul vieţii constă în aceea de a te jertfi comunităţii; şi el ar putea merge într-o societate, care ar putea fi foarte mare, şi să spună acolo: Tocmai am ascultat un vorbitor excelent care a spus un principiu pe care îl mărturisesc comunităţii: „Sensul vieţii constă în aceea de a te jertfi comunităţii”, principiu care mie-mi este extrem de limpede, şi în conformitate cu care vreau să mă comport eu, aşa cum concep eu acest principiu. – Printr-un astfel de adaos este uşor în ziua de azi să te ajuţi să sari de multe ori peste abordarea, interpretarea precisă, pătrunzătoare care ar implica în mod necesar realitatea, iar omenirea are foarte mult tendinţa astăzi să accepte lucrurile de acest fel. Dar pe lângă aceasta, dăinuie întru totul adevărul că în ziua de azi pentru mulţi oameni, pentru majoritatea oamenilor, este

senzaţional să audă altceva decât realitatea. De unde vine aceasta?

Vine din dorul multor oameni, existent cu adevărat în ziua de azi, care se manifestă prin a nu fi satisfăcuţi în realitatea exterioară şi a voi să aibă ceva care nu încolţeşte în această realitate exterioară. Oamenii vor deja ceva care nu se limitează la şi epuizează în realitatea exterioară, şi este un impuls perfect adevărat să vrea să treacă dincolo de realitatea exterioară. Dar acest impuls se manifestă nu numai în modul sănătos de a vrea ridicarea până în lumea spirituală. De multe ori oamenii vor doar o cale de ieşire oriunde. De exemplu, omului a cărui scriere v-am expus-o adineauri i se potriveşte, desigur, mai mult Johannes Müller decât ştiinţa spirituală, din simplul motiv că Johannes Müller spune mereu: Sensul vieţii este să te jertfeşti pentru comunitate – şi apoi el poate scrie un articol în această privinţă, pentru a conchide apoi cu afirmaţia: „Dar care este marele scop general al vieţii în ansamblu, nu vom afla niciodată, şi la urma-urmelor nici nu este necesar să-l aflăm". Există aşadar mereu posibilitatea ca cineva să fie un om „de spirit", „monden", şi totodată să fie filistin, un filistin autentic, absolut obişnuit. Această posibilitate există totuşi în ziua de azi în acest mod.

Dar posibilitatea nu mai există dacă vom căuta o relaţie cu acea viziune asupra lumii faţă de care o afirmaţie ca aceea cu jertfirea în comunitate devine o frază goală, dacă în ziua de azi nu nesocotim modul în care ne vorbeşte lumea spirituală cu cerinţele ei pentru prezent. Sufletul individual va afla în ce privinţă ar trebui să înainteze el în evoluţia sa, dar şi în ce privinţă ar trebui să se jertfească pentru comunitate, în locul în care se află, dacă ascultă ceea ce vrea lumea spirituală de la el chiar în acel moment.

Atunci nu este nevoie să vânturăm fraze generale, ci este necesar să dezvoltăm în suflet acea forţă care aduce încoace fenomenele spirituale concrete. O afirmaţie ca aceasta: Sensul vieţii constă în aceea de a te jertfi pentru comunitate – împotriva corectitudinii căreia desigur că nu se poate obiecta nimic, dar care, din motivele expuse, nu poate fi niciodată deosebit de rodnică, o astfel de afirmaţie rămâne o frază goală dacă nu intervine faptul ca ştim cum să aducem în ziua de azi realitatea spirituală în realitatea fizică. Căci de aceea s-a săvârşit Misteriul de pe Golgota, pentru ca din moarte să izvorască o nouă viaţă, pentru ca, exprimat cu alte cuvinte, din conştienţa noastră actuală, care este înrudită cu moartea, să se nască spiritul viu. Şi în această naştere vie a spiritului din conştienţa înrudită cu moartea, suntem în relaţie intimă cu Misteriul de pe Golgota. Însă pe ici şi pe colo apar tot felul de semne că oamenii încep să vadă necesitatea de a asculta cele spuse de ştiinţa spirituală. Trăim într-un timp greu, într-un timp al problemelor, un timp al conflictelor, şi fiecare simte că trebuie să căutăm să ieşim din aceste conflicte. Dar în profunzimile epocii este întemeiat faptul că din aceste conflicte nu se poate ieşi cu adevărat decât prin includerea spiritului; orice altă ieşire nu poate fi decât o ieşire aparentă, pentru nu este realitate deplină atunci când nu cuprinde spiritul.

Misteriul de pe Golgota a fost înţeles mai întâi din experienţa fizică directă. Eu am expus adesea faptul că primele timpuri ale creştinismului au vorbit despre Christos pentru că încă mai existau oameni care îl văzuseră pe Christos; că apoi s-a vorbit despre Christos pentru că erau oameni care cunoscuseră oameni care-l văzuseră pe Christos. Am indicat fenomene concrete, ca de exemplu acela că în vorbirea primilor apostoli mai trăia ceva din

vorbirea lui Christos. Putem găsi astfel că prima experienţă pe care a făcut-o omenirea în privinţa lui Christos a fost pe planul fizic. Dar aceasta s-a stins până în zilele noastre, iar răspântia dintre secolele XIX şi XX a fost un timp în care a dispărut de fapt înţelegerea lui Christos, astfel încât este inevitabil că în ziua de azi pot apărea fenomene ca acela pe care l-am indicat ultima oară la sfârşitul consideraţiilor noastre, oameni care caută creştinismul dar nu au deloc în sine impulsul de a-l căuta pe Christos însuşi. Şi ceea ce se întâmplă în ziua de azi se întâmplă totodată ca expresie a unei crize în înţelegerea lui Christos. Este important să realizăm că trăim în timpul unei crize de înţelegere a lui Christos şi că o nouă înţelegere a lui Christos, care este necesară, nu poate veni pe altă cale decât pe calea aprofundării spiritual-ştiinţifice. Probabil că de aceea năvălesc puterile ahrimanice cu o asemenea forţă împotriva acestei aprofundări spiritual-ştiinţifice, tocmai pentru că ea este atât de necesară pentru prezent. Acest lucru însă nu îi poate împiedica pe cei care recunosc care este sarcina ştiinţei spirituale să gândească tocmai această sarcină în legătură cu marile sarcini istorice ale prezentului. Soluţia marilor probleme ale prezentului – şi realmente nu este o idee de propagandă părtinitoare pentru ştiinţa spirituală faptul că exprim aceste lucruri – trebuie să fie astfel încât din cunoaşterea vieţii prezentului să rezulte: soluţionarea celor mai importante acţiuni ale prezentului este posibilă numai atunci când această soluţionare decurge din cunoaşterea ştiinţei spirituale.

CONFERINŢA a VI-a

Berlin, 4 septembrie 1917

Într-o vreme ca a noastră, în primul rând nu ne este îngăduit să confundăm realitatea lumii spirituale cu gradul de înţelegere al oamenilor faţă de viaţa spirituală. Indiscutabil, trăim într-un timp în care capacitatea de înţelegere omenească şi de asemenea comportamentul omenesc sunt cuprinse de materialism. Dar nu ne este îngăduit să credem că în acest timp al materialismului nu ar fi prezente influenţele spirituale, că spiritul nu ar fi activ aici; căci aceasta ar fi incorect. Ba chiar, oricât de ciudat ar suna, în vremea noastră pot fi percepute din belşug acţiuni spirituale, acţiuni pur spirituale în viaţa oamenilor. Ele apar peste tot, sunt aici. Şi apar în aşa fel încât nu se poate spune că ele nu s-ar vedea sau nu ar fi active acolo unde apar. Nu aşa stau lucrurile. Mai degrabă este aşa că voinţa brutală a viziunii materialiste asupra lumii trece pur şi simplu peste ceea ce se manifestă, ce este acolo „pe ordinea de zi". Modul cum se raportează oamenii în ziua de azi la spirit, cum se comportă ei atunci când vrei să le expui valabilitatea acţiunilor spirituale, îmi aminteşte mereu de un incident demn de reţinut care s-a petrecut cu mai multe decenii în urmă într-un mare oraş din Europa Centrală. Atunci, la o şedinţă importantă a unei instituţii importante, a fost vorba despre faptul că decăderea morală, concepţiile morale de nivel scăzut au avut o influenţă rea asupra anumitor gestionări ale resurselor financiare. Bineînţeles, în această iluminată, ilustră instituţie exista o majoritate care voia să ştie tratate problemele financiare numai din punct de vedere tehnic-financiar. Dar exista şi o minoritate – desigur în majoritatea cazurilor există minorităţi – care a

accentuat corupţia morală. Şi un ministru s-a ridicat şi a dat pur şi simplu la o parte toată această amestecare de idei neadecvate, spunând: „Dar, domnii mei, morala nu este pe ordinea de zi!" – Aş spune, cam aşa se comportă o mare parte a oamenilor atunci când vine vorba de manifestări spirituale, de influenţele spirituale: Dar, domnii mei, spiritul nu se află pe ordinea de zi! – Anume, el nu se află pe ordinea de zi acolo unde se dezbat problemele. Dar poate că tocmai dezbaterile nu ating întotdeauna realitatea; poate că exact spiritul este acolo, numai că el nu este pus pe ordinea de zi acolo unde se vorbeşte despre problemele omenirii.

Cine are în ziua de azi ocazia să analizeze – cine gândeşte totul în acest fel – întâlneşte în orice moment câte un fapt de-a dreptul important de genul că trebuie să discute cu cineva despre modul în care a apărut una sau alta, despre modul în care unul sau altul a întemeiat una sau alta, cum a creat una sau alta. Dacă ai ocazia să vorbeşti cu oamenii într-un mod mai intim despre astfel de lucruri, atunci în majoritatea cazurilor afli altceva decât află în ziua de azi aceia în faţa cărora oamenii se ruşinează să vorbească despre spirit. Afli foarte frecvent că una sau alta au fost făcute, că una sau alta au fost întemeiate numai pentru că respectivul a avut o viziune, pentru că i-a fost dat un impuls spiritual. Aşa cum am spus, cine are ocazia să perceapă cât de mulţi oameni în ziua de azi fac una sau alta datorită unor impulsuri pur spirituale, fie din viziuni sau chiar doar din vise în care se pot vesti impulsuri spirituale, cine are ocazia să observe realitatea în această privinţă, acela ştie că în ziua de azi cu mult mai multe lucruri decât se crede se petrec sub influenţa puterilor spirituale, din impulsurile spirituale ce se revarsă din lumea spirituală în lumea fizică, şi că respingerea teoretică, respingerea

spiritualului conform concepţiilor actuale nu înseamnă nimic comparativ cu importanţa actualităţilor spirituale care pătrund întru totul viu în lumea noastră, însă fără îndoială nu sunt neinfluenţate de materialismul care predomină. O asemenea pătrundere a impulsurilor spirituale a avut loc în orice timp al evoluţiei omenirii, şi oamenii nu ar trebui să creadă că în ziua de azi nu există. Impulsuri spirituale au acţionat întotdeauna în omenire. Dar în epoca noastră materialistă oamenii vin în alt mod în întâmpinarea unor astfel de impulsuri spirituale decât le întâmpinau pe vremea când aveau o conştienţă mai amplă despre existenţa lumii spirituale. Să luăm un caz concret, foarte important.

Din anumite motive este într-adevăr extraordinar de dificil să se împărtăşească lumii anumite realităţi despre raporturile spirituale. Oamenii nu sunt suficient pregătiţi, ei nu au în ei concepte ca să vină în mod corespunzător în întâmpinarea unor astfel de comunicări din lumea spirituală, şi astfel de comunicări sunt uşor răstălmăcite în contrariul lor. Aşa se ajunge că exact în prezent cel iniţiat în lumea spirituală trebuie să tacă în multe privinţe asupra celor mai importante lucruri, căci nici nu se poate prevedea ce s-ar întâmpla dacă s-ar comunica una sau alta în privinţa celor mai importante lucruri unei omeniri total imature. Dar un caz care se petrece foarte frecvent este următorul: trebuie să fie mereu deliberat asupra lucrurilor spirituale conform cu anumite legi ale Universului. Şi dacă este atât de greu de discutat cu cei vii, aşa cum este în prezent, atunci foarte adesea deliberările cu morţii sunt cu atât mai însufleţite, cu atât mai intense. Şi putem spune: probabil că numai în foarte puţine timpuri colaborarea, colaborarea conştientă a planului fizic cu lumea spirituală în care sunt mutaţi cei morţi, a fost aşa de activă, însufleţită

cum poate fi ea în prezent. Dar să presupunem că pe undeva au loc discuţii asupra unor lucruri, aşa cum pot fi ele doar între un cunoscător de pe planul fizic şi unul decedat. Atunci tocmai în felul acesta se poate întâmpla ceva ieşit din comun. Anume, se poate produce o indiscreţie transcendentală. Pot interveni două cazuri. Nu numai pe planul fizic există fiinţe care ascultă prin gaura cheii, ci şi printre fiinţele lumii spirituale există dintre acelea care „trag cu urechea", spirite inferioare care urmăresc mereu să afle tot felul de realităţi spirituale ascultând, prinzând din zbor ceea ce se vorbeşte între fiinţele planului fizic şi lumea spirituală. Atunci poate interveni acest prim caz: Dacă un om este deosebit de pasionat, atunci când el este cuprins în mod deosebit de pasiunile sale, astfel încât se poate spune despre el: este în afara lui – lucru care se întâmplă adesea datorită pasiunii –, sau atunci când este beat, în mod real beat din punct de vedere fizic, sau când se află în stare de leşin sau într-o stare asemănătoare, atunci astfel de spirite pot folosi ocazia şi vin asupra lui; şi ceea ce îi inoculează ele atunci îi poate apărea în acelaşi timp sau mai târziu sub forma unei viziuni, şi astfel el poate auzi tot felul de lucruri pe care nu ar trebui să le audă.

Cine are simţ pentru aceasta şi darul observării pentru astfel de lucruri ştie că în ziua de azi se scriu nenumărate lucruri în tot felul de cărţi ale literaturii noastre, că există nenumărate lucruri, în special într-o literatură extrem de dubioasă, lucruri care răsturnate, răstălmăcite în toate felurile descind din contactele spirituale prin indiscreţie. Nu poate fi nimic mai eficient decât ca vreun cobold (Kobold) să pună stăpânire pe scriitorul unui roman poliţist, atunci când acesta este băut, să intre în fiinţa lui şi să-i sugereze o frază pe care acesta o

introduce în romanul său. Romanul respectiv ajunge apoi pe tot felul de uşi din dos sau chiar din faţă la oameni, şi acea frază poate acţiona în mod deosebit în sufletele oamenilor, poate fi eficientă în special pentru că prin modul în care preiau oamenii astfel de lucruri nu se solicită conştienţa deplină, ci ele sunt în sine ceva care vorbeşte subconştientului.

Celălalt lucru care se poate întâmpla este ca într-o şedinţă spiritistă să se descrie una sau alta printr-un medium sau altul, şi atunci, în ceea ce iese la iveală prin medium, se amestecă comunicarea unui astfel de spirit, care vrea să-şi plaseze acolo indiscreţia. Deci la rândul ei, o cale care este eficientă în special chiar acolo unde îşi începe cursul dorit. Cu aceasta nu vrem să spunem ceva împotriva mediumităţii în sine, ci numai împotriva degenerării ei. În decursul karmei omenirii apar diverse lucruri care, prin comunicările mediumnice aduc la lumina zilei una sau alta; nu vom discuta aceasta astăzi, dar voi sublinia posibilitatea că realmente într-un timp cum este cel actual, canale spirituale din cealaltă lume ajung în lumea fizică. Aceste canale sunt de-a dreptul nenumărate, şi ele sunt cu mult mai reale decât se crede. Având în vedere aceasta, veţi înţelege când vă spun acum ceva care cu siguranţă în ziua de azi poate fi privit adesea mai mult ca un paradox al prezentului, dar care este totuşi profund adevărat.

În viitor desigur că se va scrie despre evenimentele anilor 1914, 1915, 1916, 1917. Se vor scrie multe în sensul în care scriu istoricii. Se va scrie despre cauzele acestui cumplit război mondial, se vor scotoci din toate părţile documentele care se găsesc în toate arhivele posibile, şi se va încerca să se scrie din toate aceste documente o istorie plauzibilă, probabil a anului 1914, în privinţa evenimentelor

europene. Cel mai important lucru de care trebuie să ne dăm seama într-o astfel de situaţie este că nicio cercetarea documentară, că niciun raport realizat după modelul cercetării istorice de până în prezent, nu va fi suficient ca să clarifice cauzele acestui monstruos eveniment din lume. Căci printre cele mai importante cauze vor fi acelea care prin natura lor nu sunt consemnate în documentele exterioare fabricate cu cerneală de scris sau tipografică, ci care dimpotrivă sunt chiar negate pentru că astăzi „nu se află pe ordinea de zi". Zilele acestea aţi citit cu siguranţă relatări de la acea dezbatere judiciară rusă, la care ministrul rus de război *Suchomlinoff* [Nota 1], fostul şef de Stat Major, şi alte personalităţi, au făcut declaraţii importante. În privinţa acestor afirmaţii mulţi oameni sunt indignaţi; în cazul acestor afirmaţii mulţi îşi dau seama că poţi fi puternic indignat moral din această cauză, de exemplu din cauză că Suchomlinoff l-a minţit pe ţar, sau că şeful de Stat Major rus, atunci când încă avea în buzunar ordinul de mobilizare l-a asigurat ferm pe ataşatul german că acest ordin nu a fost încă emis, şi a spus aceasta pentru că el intenţiona să-l predea organelor respective abia peste câteva minute. Desigur oamenii pot fi indignaţi de aceste lucruri, în privinţa cărora se pot declama tot felul de principii morale. Dar de minţit se minte atât de mult în ziua de azi încât pe acela care cunoaşte lumea nu ar trebui să-l mire că într-o poziţie importantă se minte chiar zdravăn. Şi totuşi, nici aceasta şi nici ceea ce vorbesc oamenii în această privinţă nu constituie lucrul principal. Altceva este principal. Anume, dacă citeşti acest întreg proces, găseşti cuvinte demne de remarcat care indică în mod evident despre ce este vorba. Suchomlinoff povesteşte că atunci când s-au desfăşurat aceste lucruri el şi-a pierdut pentru un timp raţiunea. El a spus de-a dreptul: „Mi-am pierdut raţiunea în această

privinţă". – Întreaga tevatură i-a luat raţiunea. Şi în acea perioadă nu au fost puţini oamenii care s-au aflat într-o asemenea situaţie.

Imaginaţi-vă un asemenea Suchomlinoff, care şi-a pierdut raţiunea: aici există într-adevăr posibilitatea ca fiinţele spirituale ahrimanice să-i ia sufletul în posesie şi să-i insufle tot felul de lucruri; acesta este modul în care acţionează Ahriman în lume, în special atunci când – cu excepţia cazului când dormim – nu punem mare preţ pe faptul de a fi pe deplin în conştienţa noastră. Dacă suntem pe deplin în conştienţa noastră, asemenea fiinţe spirituale nu pot avea acces adecvat la sufletul nostru. Dar dacă spiritualitatea, conştienţa, este întunecată, fiinţele ahrimanice au imediat acces la noi. Acestea sunt porţile, ferestrele, pe unde fiinţele ahrimanice şi luciferice intră în lume şi-şi realizează planurile invadând şi posedând oamenii aflaţi într-o stare de conştienţă atenuată. Căci nu printr-o modalitate inexplicabilă, groaznică, acţionează Ahriman şi Lucifer, ci prin faptul că oamenii le vin în întâmpinare cu starea lor de conştienţă. Cine va voi în viitor să scrie istoria acestui război va trebui să cerceteze unde anume au existat asemenea stări de conştienţă subjugată, unde anume au fost uşi şi ferestre deschise pentru pătrunderea forţelor ahrimanice şi luciferice. Acest lucru nu s-a întâmplat în aceeaşi măsură la evenimente similare anterioare. În cazul evenimentelor similare anterioare este suficient ceea ce găsesc profesorii şi istoricii când examinează arhivele şi pun cap la cap din cele găsite cauzele evenimentelor. De data aceasta va rămâne un rest, chiar dacă oamenii vor cerceta cu exactitate documentele exterioare. Iar acest rest care se rămâne este intruziunea în lumea oamenilor a unor puteri spirituale cu

totul deosebite, prin stările de conştienţă stinsă ale oamenilor.

În alt loc am vorbit despre faptul că într-un anumit ţinut al Pământului au fost pregătite de decenii condiţiile pentru ca la momentul potrivit forţele ahrimanice potrivite să acţioneze înăuntrul omenirii. Un şuvoi imens de impulsuri spirituale a străbătut Europa în lunile iulie şi august 1914, un vârtej de influenţe spirituale. Acest lucru este ceea ce trebuie luat în mod deosebit în considerare, ceea ce trebuie înţeles, trebuie înţeles corect. Şi oamenii nu înţeleg realitatea dacă nu sunt în măsură să abordeze această realitate cu acele concepte care sunt luate din viaţa spirituală concretă. Ştiinţa spirituală este chiar necesară pentru înţelegerea realităţii prezentului. Şi nici o acţiune eficientă în prezent, fie în domeniul politic, fie în alte domenii, nu este posibilă fără ca omul să dezvolte o viaţă trează în privinţa evenimentelor, prin reprezentările, prin conceptele pe care le poate dobândi prin ştiinţa spirituală. Nu în sensul că s-ar putea judeca totul într-un mod stereotip după ştiinţa spirituală, dar ea este ceva care ne instruieşte să trăim în mod treaz viaţa prezentului, pe când exact starea sufletească materialistă ne face să dormim în privinţa a ceea ce este mai important, şi nu ne zguduie aşa încât să ajungem la o judecată în privinţa contemporaneităţii.

Aceasta este ceea ce aş dori să fie ca nuanţă mereu prezentă în conferinţele şi consideraţiile spiritual-ştiinţifice, pentru ca această ştiinţă spirituală să devină cu adevărat un element viu, activ, astfel încât sufletele să se comporte în lumea exterioară aşa cum corespunde acestei lumi exterioare, şi să fie cuprinse şi de concretul lumii, nu numai de ştiinţa spirituală ca atare. Trebuie să fim capabili să judecăm lucrurile corect pornind din simptome.

V-am povestit recent cu câtă fenomenală superficialitate s-a apucat să scrie în privinţa antroposofiei un profesor universitar din Berlin. V-am povestit ce distorsionare sau chiar calomniere inconştientă şi-a permis să facă *Max Dessoir* [Nota 2]. Însă este în legătură cu întregul complex de fenomene faptul că un individ ca Max Dessoir se află într-un corp academic şi ca a fost posibil şi încă altceva. Acest individ Max Dessoir a scris cândva o istorie a psihologiei, şi după cum face chiar el remarca în prefaţa acestei cărţi, el a conceput aşa-numita istorie a psihologiei la iniţiativa Academiei de Ştiinţe din Berlin, care a oferit un premiu pentru expunerea istoriei psihologiei. Această Istorie a psihologiei este o lucrare atât de la întâmplare scrisă, atât de deficitară în conţinutul ei, încât mai târziu însuşi respectivul individ Max Dessoir a retras-o din circulaţie şi a fost dată la topit. Aşadar nu pot exista prea multe exemplare din această operă. Dar eu am în posesie un exemplar pentru recenzie al acestei cărţi, şi probabil că vă voi mai povesti câte ceva despre ea. Deocamdată a trebuit să mă ocup de această carte în capitolul despre atacurile împotriva antroposofiei din broşura mea care va apărea în curând. Aşadar Max Dessoir scrie despre istoria psihologiei şi apoi dă această operă la topit. Dar rămâne prezent faptul că Academia de Ştiinţe din Berlin a premiat această istorie a psihologiei, care a fost restrasă şi dată la topit! Nu ne este îngăduit să trecem adormiţi pe lângă astfel de lucruri, deoarece ele sunt simptomatice şi vorbesc despre ceea ce se petrece în lumea noastră actuală.

Ce sunt astfel de indivizi academici pentru oameni? Ei sunt cei care educă noile generaţii; care îi cultivă pe cei care vor deveni personalităţile conducătoare ale omenirii; sunt cei care cultivă acel soi de oameni care a adus lumea

până în starea actuală! Este deja necesar să vedem lucrurile în conexiunile lor, este necesar să vedem deja cum simptomele relevă singurul lucru care poate duce la înţelegerea celor în care trăim. Aceasta este aşadar ceea ce aş dori să avem ca subtext, ca nuanţă în ştiinţa noastră spirituală, încât ea să cuprindă sufletele şi să le facă observatori treji ai mediului lor înconjurător, căci posibilitatea de a dormi este în ziua de azi foarte mare. Este de la sine-înţeles că forţele ahrimanice şi luciferice vor folosi orice ocazie pentru a distrage conştienţa trează pe care oamenii o primesc – pentru observarea realităţii aflate în jurul lor – din conceptele spiritual-ştiinţifice. Dar pentru atenuarea conştienţei există posibilităţi în multe privinţe.

Studiind – şi studiind într-o anumită direcţie – omul poate deveni din ce în ce mai deştept, tot mai savant; desigur că poate deveni aşa. Dar el poate, în acest proces, să piardă din limpezimea conştienţei sale. – Aici ajungem pe gheaţă subţire, pe o gheaţă de-a dreptul subţire atunci când discutăm realitatea.

Acum, este adevărat că anumite lucruri din viaţa prezentului nu pot fi arătate, aş spune, din punctul de vedere al iniţiatului, căci atunci ar putea rezulta ceva îngrozitor; dar sunt unele lucruri care pot fi şi chiar trebuie indicate. Este, de exemplu, un profesor universitar german. Nu vreau să spun nimic rău despre acest om, ci tot felul de lucruri bune, dar vreau să-l caracterizez în mod obiectiv. Acest om este un mare erudit, un învăţat important în domeniul teologiei. El a studiat mult. Cu toate acestea, studiul teologiei l-a făcut erudit, dar nu l-a şi trezit, nu l-a făcut să vadă ceea ce este realitate în lume. Acum, ca profesor în teologie, el are sarcina să vorbească despre religie şi ştiinţa religiei, despre ceea ce este venerat în religie, despre forţele suprapământene. Aceasta este un

lucru destul de incomod pentru profesorii de teologie de astăzi. Prin urmare le place mai mult să vorbească despre stări religioase, despre modul în care simte sufletul când este în faţa lumii spirituale. În cazul acestui profesor se întâmplă ceva deosebit. El, ca toţi oamenii în prezent, care sunt de felul său, are o anumită teamă de lumea spirituală, de dezvăluirea ei şi turnarea, transpunerea ei în definiţii în cuvinte, în reprezentări reale. V-am caracterizat adesea această frică: ea este de origine pur ahrimanică. Respectivul simte că odată ce, după străpungerea lumii materiale, ajunge în lumea spirituală, îl întâlneşte pe Ahriman. El trebuie să-l înfrângă pe Ahriman, trebuie să-l dea la o parte. Vedem acum că un astfel de teolog stă în faţa marii naturi care dezvăluie spiritualul. Dar, cumva, el nu vrea să o abordeze, căci ceea ce se revelează aici prin natură ca entităţi ale ierarhiilor superioare nu este ştiinţific în ziua de azi. Totuşi, el vrea să cerceteze starea sufletească a trăirii religioase. Dar vrând să cerceteze starea sufletească şi să nu intre efectiv în lumea spirituală reală, el cade foarte uşor pradă acelei stări sufleteşti pe care o putem avea tocmai faţă de puterile ahrimanice: frica. Aşadar o parte a sentimentului religios este pentru acest teolog teama, rezerva faţă de necunoscut. El nu vrea în nici un caz să facă din necunoscut un cunoscut. Dar sfiala, teama de necunoscut, care provine direct de la fiinţele ahrimanice, el o înregistrează ca parte componentă a simţirii religioase.

Prin faptul că el nu vrea să abordeze ierarhiile care trăiesc în spatele lumii sensibile, ci vrea doar să caracterizeze starea sufletească, Ahriman îi întunecă deja înţelegerea lumii spirituale. Astfel, lumea spirituală ar fi marea necunoscută, iraţionalul, iar religiosul propriu-zis se află, după cum spune el, în Mysterium tremendum, în

misterul fricii, în misterul sfielii. Dar nu numai atât. Aşa cum în afară este atent Ahriman, atunci când omul vrea să găsească lumea spirituală, înăuntru pândeşte Lucifer. Dar teologul modern de care vorbesc nu caută nici în interior ierarhiile. Atunci lumea ierarhiilor trebuie din nou să rămână marea necunoscută, pe care el pur şi simplu nu vrea să o facă să fie ceva cunoscut. Dar starea interioară urmează să fie cercetată; aceasta trebuie să fie atunci opusul a ceea ce este misterul fricii; acesta este misterul fascinaţiei. Aici suntem atraşi, fascinaţi. Acum el are pe de o parte misterul temerii, pe de altă parte misterul fascinaţiei; din acestea constituie el viaţa religioasă. Desigur că în ziua de azi se găsesc critici care prezintă drept un progres deosebit al omenirii în acest domeniu, faptul că observarea teologică s-a dezobişnuit în sfârşit să vorbească despre entităţile spirituale, că nu mai vorbeşte despre raţional, ci despre iraţional, adică despre misterul fascinaţiei şi misterul temerii, despre cele două moduri de a te adresa necunoscutului. Desigur, cartea profesorului universitar din Breslau, *Otto*, «Despre sfinţenie» [Nota 3], va deveni o carte faimoasă în prezent, pentru că ea vrea să dez-raţionalizeze întreaga viaţă religioasă, dar nu numai atât, ci să o şi dez-concretizeze şi să elimine orice simţire precisă, să devină o simţire indefinită, pe de o parte de teamă faţă de necunoscut şi pe de altă parte de a fi plin de fascinaţie faţă de necunoscut. Această întreagă considerare a vieţii religioase va face senzaţie. Oamenii vor spune: în fine, am depăşit vechiul mod de a vrea să spunem ceva despre lumea spirituală.

Cine ştie ceva despre antroposofie trebuie să înţeleagă ce se întâmplă într-un asemenea caz, anume că există o stare crepusculară a conştienţei la respectivul învăţat. Cunoaştem asemenea stări crepusculare. Filologii,

ca şi cercetătorii naturii, ajung adesea în astfel de stări atunci când fac cercetări numai într-un domeniu limitat, şi atunci Ahriman şi Lucifer au acces la ei. De ce nu l-ar reţine Ahriman pe un astfel de cercetător de la a privi în lumea spirituală, şi nu i-ar adormi conştienţa în sentimentul misterului tremendum, în misterului fricii? De ce să nu i-ar adormi Lucifer conştienţa în sentimentului misterului „fascinosum"? Numai faptul de a fi lămurit în privinţa rolurilor pe care le joacă Ahriman şi Lucifer este ceea ce îl poate conduce pe om spre reuşită; altfel, el se bălăceşte în indeterminarea sentimentelor. Sentimentul este fără îndoială un element puternic al vieţii, şi nu este îngăduit ca intelectualismul să reprime viaţa de sentiment, dar este altceva atunci când o bălăcire nedeterminată în viaţa de sentiment vrea să obscureze orice vedere concretă a lumii spirituale. De aceea trebuie mereu sa ne amintim o remarcă a lui *Hegel* [Nota 4], chiar dacă a fost o exprimare teoretică cinică din partea lui, ca şi celebra definiţie a lui *Schleiermacher* [Nota 5]: anume, că religiosul s-ar afla în sentimentul de dependenţă absolută, în sentimentul de dependenţă prin excelenţă. – O astfel de definiţie nu este incorectă, dar nu despre aceasta este vorba. Hegel, care voia să îndrepte sufletul omenesc înspre ceea ce este concret în lume şi nu înspre sentimentul de dependenţă, era de părerea: Dacă sentimentul de dependenţă este cel mai bun sentiment religios, atunci câinele este cel mai bun creştin. – Aşa considera Hegel. Şi dacă misterul fricii ar fi într-adevăr o condiţie pentru o anumită experienţă interioară, atunci nu ai nevoie decât să turbezi, să devii hidrofob, şi ai dezvolta cel mai intens sentiment drept misteriul temerii.

Dacă ţinem seama de ceea ce doresc eu să vă expun prin aceste consideraţii, nu atât în privinţa conţinutului

teoretic cât ca esenţă a atitudinii interioare, atunci şi numai atunci pot rezulta elementele necesare pentru a observa în mod corespunzător contextul lumii în epoca noastră. Şi despre o astfel de observare obiectivă este vorba. În orice loc în care ne aflăm putem observa lucrurile în mod corespunzător sau, în orice loc în care ne aflăm putem dormi în mod necorespunzător; căci ceea ce pulsează şi vălureşte în lume la nivel global se exprimă şi în cele mai mici cercuri. Lucrurile se pot observa pretutindeni; problema este doar să le observăm cu adevărat.

Astfel, începe un timp în care este într-adevăr deosebit de important să avem în vedere în mod serios cele pe care le-am indicat mai ales în aceste ultime consideraţii. La o conştienţă a unei Divinităţi universale sau a spiritualităţii lumii ajung în ziua de azi mulţi oameni; la o adevărată conştienţă a lui Christos nu ajung nici măcar oamenii de tipul lui *Hermann Bahr* [Nota 6], după cum v-am arătat atunci când am vorbit despre articolul său «Raţiune şi ştiinţă». El caută unirea cu cel mai afirmativ creştinism al prezentului: cel de la Roma. Dar oricât vorbeşte el, vreo conştienţă de căutare a Impulsului lui Christos nu e de găsit la Hermann Bahr nicăieri în această scriere «Raţiune şi ştiinţă». Însă tocmai aceasta este necesitatea timpului nostru: să devenim tot mai lămuriţi exact în privinţa impulsului lui Christos. În decursul secolelor scurse noi am trăit marele avânt al modului de reprezentare naturalist-ştiinţific împreună cu toate consecinţele sale. Acest prim mare avânt al modului de gândire naturalist-ştiinţific a dus şi la un materialism teoretic, însoţit de un ateism. Ateismul, într-un anumit sens, s-a sărbătorit în adevărate orgii la materialiştii secolului XIX. Dar astfel de lucruri se schimbă brusc, şi acelaşi mod de gândire care, din anumite impulsuri

luciferico-ahrimanice, i-a făcut pe oameni să devină materialişti la primul avânt al ştiinţelor naturii, îi va determina să devină credincioşi după ce prima frenezie va fi trecut. În cele propovăduite de Darwin este la fel de posibil ca omul să devină credincios sau ateu, aşa cum o monedă poate fi pusă pe o faţă sau pe cealaltă. Dar creştin nu poate deveni omul din darwinism, şi nici din ascensiunea ştiinţelor moderne ale naturii, dacă se se opreşte numai la această creştere. Pentru aceasta este nevoie de cu totul altceva: este nevoie de înţelegerea unei anumite constituţii a sufletului în fundamentele ei. Ce fundamente am în vedere?

Kant a spus: Pentru noi lumea este imaginea noastră mentală despre ea, şi când noi ne facem reprezentări despre lume, ele sunt construite conform organizării noastre. Acest kantianism l-am refutat – aşa cum aş sublinia nu din absurditate personală, ci din motive obiective – în modul cel mai intens şi radical în cărţile mele ***Adevăr şi ştiinţă*** şi ***Filosofia libertăţii*** [Nota 7]. Aceste două lucrări pornesc de la ideea că atunci când ne formăm concepte despre lume şi le elaborăm în sufletul nostru nu ne îndepărtăm de realitate, ci dimpotrivă că ne naştem într-un trup fizic astfel încât prin ochi să privim lumea, cu urechile să auzim lucrurile ş.a.m.d. Dar ceea ce ne arată simţurile nu este întreaga realitate, ci numai jumătate din ea. Eu am mai subliniat aceasta încă odată în cartea mea ***Enigmele filosofiei***. Tocmai prin faptul că suntem organizaţi într-un anumit mod, lumea percepută prin simţuri este într-o anumită privinţă, cum spun orientalii, aparenţă, maya. Şi prin faptul că ne formăm reprezentări despre lume, adăugăm în cuget ceea ce am reprimat prin faptul că suntem în trup. Aşa este adevărata relaţie între adevăr şi ştiinţă. Adevărata ştiinţă este completare a

aparenţei până la deplina realitate. Această idee că lumea în prima ei înfăţişare, aşa cum stă ea în faţa simţurilor noastre, ne apare – prin felul cum suntem noi construiţi, nu ea – ca fiind ireală, şi că pe această înfăţişare a lumii, ireală din cauza noastră, noi lucrând subiectiv o facem realitate, această idee, acest gând l-aş numi gândul sfântului apostol Pavel în domeniul teoriei cunoaşterii.

Căci nu este altceva decât transferarea, în domeniul filosofic al cunoaşterii, a ideeii epistemologiei pauline că omul, aşa cum a păşit el în lume prin primul Adam, are în faţa sa această lume într-un mod subordonat unei alte lumi, şi abia prin ceea ce devine el prin Christos o trăieşte în adevărata ei înfăţişare [Nota 8]. Creştinismul poate sta în aşteptare în filozofie, în teoria cunoaşterii. Dar nu aceasta contează, că teoria cunoaşterii începe prin a pune în prim-plan nişte formule uzuale ale teologiei, ci contează felul gândirii. Şi-mi este îngăduit să spun: în lucrările ***Adevăr şi ştiinţă*** şi ***Filosofia libertăţii***, în ciuda faptului că ele sunt întru totul elaborate din filosofie, trăieşte spiritul paulin. Pornind de la această filosofie este posibil să se găsească şi puntea înspre spiritul lui Christos, aşa cum pornind de la ştiinţele naturii se poate găsi puntea înspre spiritul Tatălui. Dar pornind de la modul de gândire al ştiinţelor naturii nu se poate ajunge la spiritul lui Christos. De aceea, atâta timp cât domneşte în vreun fel kantianismul, care ca filosofie este întru totul un punct de vedere precreştin, filosofia va învălui în ceaţă tot mai mult creştinismul. Atâta timp cât domneşte kantianismul ca bază a epistemiologiei, în filosofie nu poate pătrunde decât un creştinism incorect, mincinos.

Vedeţi aşadar că lucrurile trebuie tratate mai profund, şi ar fi necesar să cuprindem cu privirea ceea ce în ziua de azi iese la iveală din punct de vedere spiritual nu

numai din simplul conţinut textual, ci din modul, din întreaga direcţie a gândurilor expuse. Atunci oamenii ar înţelege unde se află ceea ce este rodnic pentru viitor, şi în ce constă ceea ce trebuie depăşit. Şi atunci am găsi firele înspre celelalte domenii, înspre domeniile de care avem atâta nevoie în ziua de azi dacă vrem să ne trezim, să ne trezim cu adevărat. Îngrozitoarele evenimente ale timpului ar trebui văzute numai ca simptome. Marea schimbare trebuie să vină din interior.

Îngăduiţi-mi să vă mai spun în încheiere că înainte de 1914 atunci când am caracterizat obiectiv modul de gândire confuz al lui *Woodrow Wilson* [Nota 9], am fost singur în acel mod de a vedea. Am atras atenţia asupra a ceea ce puteţi găsi în privinţa lui Wilson, în ciclul meu de conferinţe de la Helsingfors. Aceasta a fost pe timpul când restul lumii literare – pentru că pe atunci din Wilson se traducea „doar literatură" – stătea la picioarele lui Woodrow Wilson, şi era adesea subliniat pe atunci „marele, nobilul, împarţialul" mod de gândire al lui Wilson, de către aceia care în mod cert vorbesc altfel acum. Dar ce anume a fost necesar pentru aceasta? Ce înţelegere a fost necesară, sau cu totul altceva decât înţelegerea, pentru a ajunge la această inversare de opinie? Deci, este necesar să privim mai îndeaproape la ceea ce trebuie să aducă ştiinţa spirituală ca legătură cu întreaga realitate, ca judecată asupra realităţii, şi în privinţa celor ce domnesc în ziua de azi ca nerealitate şi abstracţiuni fără substanţă în toate domeniile. Dacă vreţi să savuraţi ideile timpului ca cineva care, pentru a savura o portocală, o stoarce pentru a-i scoate tot sucul şi mănâncă doar ceea ce rămâne, atunci vă recomand să citiţi ideile presate, stoarse ale timpului, pe care le-a scris *Georg Simmel* [Nota 10] despre conţinutul spiritual al acestui război. Acolo aveţi un exemplu-model al

expunerilor „spirituale” ale prezentului, care nu conţin nimic, chiar nimic, care sunt doar concepte stoarse, golite de conţinut. Dacă vreţi să faceţi rost de o astfel de lucrare abstractă şi lipsită de conţinut din prezent, atunci o găsiţi în scrierea «Conţinutul spiritual al acestui război» de Georg Simmel. Căci ea este scrisă de celebrul filosof, înovatorul gândirii moderne, care a avut cea mai mare popularitate la Universitatea din Berlin, care nu a avut niciodată vreun gând real, dar care a devenit celebru pe vremea noastră.

CONFERINŢA a VII-a

Berlin, 11 septembrie 1917

Am spus deja că aş dori să expun în această seară de vară târzie completări la diversele consideraţii organizate aici în decursul iernii trecute. Anume, să dezvolt astăzi dintr-o anumită perspectivă şi apoi, probabil pentru o ultimă oară marţea viitoare, ceva care va completa în mod special cele deja expuse.

Dacă considerăm din punct de vedere spiritual-ştiinţific evoluţia omenirii, dobândim, după cum ştiţi, o viziune asupra acestei evoluţii care în multe privinţe diferă chiar foarte mult de ceea ce pot constata ştiinţele naturii. În special asupra evoluţiei însuşi sufletului omenesc, sau, mai bine zis, a sufletului omenesc în decursul secolelor şi mileniilor, prin ştiinţa spirituală se dobândeşte o altfel de viziune decât prin simpla considerare natural-ştiinţifică. Nu este numai faptul că dacă privim înapoi în vremurile vechi, exista o clarvedere atavică, după cum ne este cunoscut, care producea o conştienţă în om într-un cu totul alt mod decât conştienţa actuală, aşa cum v-am expus ultima oară, ci mai este şi faptul că până în timpurile mai

noi, până în secolele trecute, rămăşiţe din vechea clarvedere erau prezente cu mult mai din belşug decât îşi imaginează oamenii. Anume, nu trebuie să uităm că până în secolele XIV, XV, XVI şi chiar şi XVII a existat la oameni – deşi într-o formă slăbită, atenuată – pe cea mai mare parte a Pământului o clarvedere atavică, chiar dacă nu evidentă, totuşi vizibilă în efectele ei. Iar eu am expus în consideraţiile anterioare că până în ziua de azi mulţi oameni au o clarvedere atavică, numai că nu se ştie aceasta, deoarece în ziua de azi oamenii se jenează să mărturisească în faţa majorităţii semenilor lor cum au pătruns în conştienţa lor revelaţii din lumea spirituală în modul pe care l-am întâlnit în ultima conferinţă. Căci este o mare deosebire între ceea ce au trăit sufletele omeneşti între secolele XVI şi XVII şi ceea ce pot trăi nemijlocit din lumea spirituală sufletele în timpurile ulterioare, până în zilele noastre. Chiar în secolul XVII erau mulţi oameni care nu puteau descrie nemijlocit obiectele clarvederii lor, în aşa fel încât să spună: Am văzut cutare sau cutare entitate spirituală – deoarece forţa conştienţei lor nu era suficient de puternică, pentru ca atunci când astfel de entităţi spirituale veneau în faţa lor, să şi priceapă cu raţiunea astfel încât să le aducă înăuntrul puterii lor de reprezentare. Forţele conştienţei erau atenuate, dar cu toate acestea pe vremea aceea mai era încă aşa că entităţile lumii spirituale intrau cu mult mai mult decât ne imaginăm în ziua de azi, în voirea, simţirea şi imaginaţia oamenilor. În vremea noastră este într-adevăr foarte dificil pentru cel care este iniţiat în contemplarea lumii spirituale şi în particularităţile celor văzute acolo, să vorbească fără reţinere cu semenii săi. Căci, după cum am expus adesea, contemporanii ar avea un şoc mult prea mare dacă li s-ar expune în privinţa cunoaşterii omului anumite relaţii, chiar

şi elementare, cu lumea spirituală. Căci cu multe din cele pe care le cred oamenii în ziua de azi pornind de la materialismul lor, lucrurile stau aşa că iniţiatul, din cunoaşterea sa despre lumea spirituală, trebuie să spună contrariul lor. De aici rezultă, desigur, toate coliziunile posibile cu ceea ce contemporanii noştri, pornind de la simţirea lor materialistă, acceptă drept adevăr.

În secolele XIV, XV, XVI, şi nici măcar în secolul XVII încă nu era aşa. De aici provine faptul că multe din cele ce există în ziua de azi ca literatură a secolelor XIV-XVII este complet incorect înţeles, realmente greşit înţeles. Nu numai că acum oamenii cred că ei cunosc lucrurile altfel şi mai bine decât cei de atunci, dar întregul mod de a se raporta la viaţă al oamenilor de atunci nu mai este înţeles acum. Şi este remarcabil modul în care apare acest lucru la lumină.

Este un spectacol ciudat atunci când filosofii moderni abordează în scrierile şi conferinţele lor scolastica Evului Mediu, şi mereu subliniază cât de mult sunt ei deasupra tuturor conceptelor pline de prejudecăţi, pedante şi înguste ale scolasticilor. Adevărul este însă că filosofii moderni sunt infinit de naivi faţă de scolastici şi nu îi înţeleg deloc. Căci, gândiţi-vă: pe vremea scolasticilor, pe vremea tomismului ş.a.m.d., chiar şi acela care activa doar ca filosof, dacă îşi contura conceptele în arta conceptuală fină, se afla în legătură cu lumea spirituală. De exemplu, la *Toma d'Aquino* [Nota 1] în secolul XIII, nu se poate spune că ceea ce se află în cărţile sale ar fi fost dobândit în modul în care se dobândesc în ziua de azi conceptele şi reprezentările. Ar fi o imagine falsă. Ci, ceea ce se află în cărţile sale trebuie să vă reprezentaţi în sensul că pe el îl inspira necontenit un spirit din ierarhia Îngerilor şi că el redacta ceea ce venea din conştienţa unui spirit superior.

În ziua de azi, pentru un filosof apare ca fiind de-a dreptul oribil să i se pretindă că el ar trebui să se aşeze şi să aştepte până când îl inspiră îngerul său, şi apoi să scrie ce poate spune în acest fel omenirii, că îngerul său stă întru câtva lângă el, iar el este vestitorul şi mesagerul a ceea ce vesteşte îngerul, că există o lume superioară care se lasă revelată în lumea fizică prin gura unui om fizic. Dar numai în acest mod se poate înţelege tot ceea ce ia naştere, tot ceea ce devine. Şi acum vă spun ceva extraordinar de important, şi aş fi foarte fericit dacă dumneavoastră aţi gândi serios la acest lucru atât de important: Numai ascultând spiritual cum cineva te inspiră sau îţi dăruie imaginaţiuni poţi vorbi despre devenire, despre naştere. Prin conştienţa noastră actuală începând din secolele XVI şi XVII, dar în special din secolul XVIII, noi nu mai suntem deloc în legătură cu devenirea. Noi abordăm direct lucrurile, dar ce anume preluăm din lucruri în conştienţa noastră în ziua de azi? Vedem de exemplu un trandafir înflorit. Dar niciodată, în nicio clipă, noi nu putem vedea în mod real devenirea; ci chiar de la început, de la formarea germenului, noi percepem întotdeauna ceea ce este pe cale de a muri, ceea ce piere. Faptul că eu percep trandafirul cel roşu este legat de aceea că eu cuprind partea pieritoare. Pot percepe devenirea numai dacă pot asculta sau primi impresii de la fiinţe superioare. Numai fiinţele superioare care în timpul actual nu se încarnează într-un trup fizic pot percepe ceea ce este devenire în acest trandafir. În domeniul cel mai de jos al percepţiei, în lumina subiectivă, care este aproape la fel de nedesluşită ca vechea clarvedere, atunci când survine – încă mai este în ziua de azi –, percepem ceva din devenirea trandafirului; însă nu atunci când îl privim cu ochii fizici şi cele văzute le trăim în conştienţa noastră cu fiinţa noastră conceptuală.

De aici se poate vedea că o caracteristică importantă a epocii noastre materialiste este aceasta: că numai ceea ce moare, ceea ce piere, poate fi preluat în conştienţă. Această situaţie nu exista, de exemplu, pe vremea scolasticilor, şi nici măcar în secolul XVII.

În secolul XVII a trăit în Anglia un filosof puţin cunoscut, *Henry More* [Nota 2]. Acest om, care s-a născut la începutul secolului XVII, în anul 1614, trebuie să ne apară, dacă vom considera viaţa sa exterioară, pur şi simplu o dovadă vie a faptului că oamenii nu-şi formează individualitatea prin ereditate, ci prin aceea că îşi aduc cu sine însuşirile vieţilor lor pământeşti anterioare, însuşiri care nu se află în părinţii şi strămoşii lor. Părinţii şi strămoşii acestui Henry More au fost calvinişti ortodocşi, şi deja pe când era doar un băieţel More combătea teoria rigidă a predestinării, teoria lui Zwingli, respingând-o cu stricteţe, fără ca cineva din mediul său să fi afirmat contrariul acestei doctrine rigide a predestinării a lui Calvin şi Zwingli. Dar Henry More mai avea şi o altă particularitate: dacă studiezi lucrările sale, care sunt foarte interesante, găseşti faptul remarcabil că el vorbeşte cu totul altfel de prezenţa interioară a lumii spirituale în conştienţa omenească decât găsim acest lucru la oamenii de mai târziu. El încă mai ştie, chiar şi ca filosof al secolului XVII că omul numai prin aceea că are o conştienţă mai rodnică decât conştienţa obişnuită în privinţa morţii lumii, se uneşte cu ceea ce este cu adevărat esenţial care vorbeşte, în conştienţa inspirată, despre devenire şi naştere, ajungând în felul acesta în situaţia de a şti ceva despre devenire şi naştere, în timp ce altfel oamenii ştiu ceva numai despre ceea ce, în cadrul existenţei, este întotdeauna legat de pieire. Nuanţa pieirii este peste tot percepută prin conştienţa actuală. Dar nici la Henry More

nu este vizibil în mod evident faptul că el s-ar fi aflat în legătură cu entităţi spirituale. El nu putea integra pe deplin relaţia cu entităţile spirituale în contextul reprezentărilor sale. Urzeala reprezentărilor sale se deşiră. Aşa cum se deşiră la trezire un vis pe care îl visăm noaptea, astfel încât nu îl putem păstra şi îl uităm, tot aşa nu a putut el aduce în conştienţă reprezentarea că ar fi întâlnit entităţi spirituale. El avea doar o conştienţă atenuată a faptului că entităţile spirituale reînviau în sufletescul său, însă efectele acestei participări a sufletului la lumea spirituală existau în el. Foarte interesantă este la Henry More o afirmaţie, care ne este foarte familiară, pe care am auzit-o adeseori, afirmaţia: Dacă vrei să ajungi la o anumită cunoaştere superioară trebuie să înveţi să te priveşti pe tine însuţi în întregul fiinţei tale umane ca fiind un element component al unui organism superior. Aşa cum degetul mare de la mână este element component al mâinii noastre, şi la fel cum îşi pierde el existenţa dacă este tăiat de la mână, tot aşa nu este nici omul nimic dacă este smuls dintr-o anumită dependenţă organică de Cosmos; numai că în cazul degetului mare situaţia este mai evidentă decât cea a omului. Dar dacă degetul mare s-ar putea plimba pe corpul nostru, desigur că şi el s-ar deda iluziei că este un organism independent. Este drept că Pământul ca atare este acolo pentru om, dar în lumea superioară chiar imediat învecinată omul este element component al marelui organism al Pământului, şi nu se poate smulge din el aşa cum degetul mare nu se poate smulge din mână. Şi această afirmaţie, pe care am menţionat-o adesea pentru a combate în om egoismul necugetat care joacă un rol atât de mare, o găsim ca apărând brusc în suflet la Henry More. De ce? Pentru că el s-a aflat într-o asemenea relaţie cu lumea spirituală încât, chiar dacă nu o putea aduce ca

reprezentare în conştienţă, mai avea, ca într-un vis de care-ţi mai poţi aminti, cunoaşterea despre viaţa vie a omului cu întregul Cosmosului.

Dacă încercăm să realizăm ce a făcut Henry More pentru a configura ceea ce exista deja ca predispoziţie în sufletul său, atunci găsim că el a fost profund impresionat de o anumită cărţulie, care a făcut o impresie puternică şi asupra altui om, care de aceea a dăruit-o poporului german într-un cerc mai larg: am în vedere «Theologia Teutsch» [Nota 3], scrisă de un locuitor al Frankfurt-ului. Eu am vorbit şi despre aceasta în lucrarea mea despre mistică. *Luther* [Nota 4] este cel care a reeditat-o. Henry More a studiat *Theologia Teutsch*. Citiţi ceea ce am spus despre aceasta în cartea mea despre mistică [Nota 5].

S-ar putea ca în faţa sufletelor dumneavoastră să apară acum întrebarea: Ce anume se află în faptul că în secolele XIII, XIV, XV, XVI şi chiar şi XVII apar oameni care ştiu ceva despre o relaţie nemijlocită cu lumea spirituală?

Se află următoarele: cei care ştiau cel mai mult în acele secole despre legătura omului cu lumea spirituală erau oameni care s-au aflat – chiar dacă nu în ultima, dar măcar în penultima lor încarnare – pe Pământ în acele secole în care s-a pregătit creştinismul în şcolile tainice, în misterii. De aceea putem spune: spirite de felul celui al lui Henry More s-au aflat într-o viaţă pe Pământ în secolele de dinaintea Misteriului de pe Golgota, au avut apoi o viaţă intermediară în secolele VII, VIII sau IX; dar acea încarnare intermediară le-a dat mai puţine impresii decât le-au putut veni în încarnarea anterioară din acele misterii care au fost înaintea Misteriului de pe Golgota, dar care au pregătit acest misteriu prin învăţăturile lor. Acestea s-au aşezat cu mult mai adânc şi mai intens în sufletele lor. De aici provin unele din cuvintele acelea profunde care s-au spus despre

creştinism tocmai în acel timp. Din relaţia cu lumea spirituală, aceşti oameni extrag o cunoaştere despre formarea Universului care nu a mai putut fi extrasă începând din secolul XVII. De atunci încoace poate fi abordată numai istoria exterioară; dar aceasta conţine numai ceea ce piere. Aici este nevoie din nou de ştiinţa spirituală pentru a readuce cunoaşterea a ceea ce ia naştere. Modul în care a fost pregătit creştinismul în secolele tragice, modul în care a fost el pregătit pe atunci mai bine de o jumătate de mileniu a făcut asupra acestor spirite o impresie imensă, adâncă, iar din această impresie ele au păstrat de fapt doar un impuls sufletesc, pe care au fost capabile să-l aducă în reprezentări. Pe acesta l-au exprimat ele.

Este foarte important să lăsăm să treacă prin faţa sufletului nostru tocmai din acest punct de vedere răstimpul din secolul XIV până în secolul XVII din dezvoltarea spirituală europeană, pentru a vedea cum puteau fi găsite în acele timpuri reprezentări chiar şi despre creştinism şi despre Biblie, reprezentări care ne sunt cu totul străine astăzi, pentru că erau foarte spiritualizate, fiind provenite din experienţa spirituală. Este extrem de interesant pentru omul actual să-şi arunce privirea asupra a ceea ce este cu adevărat semnificativ în acel timp. Căci acel timp despre care vorbesc acum, începând din secolul XIV şi până în secolul XVII este timpul unei priviri retrospective covârşitoare. În suflete mai există încă forţe prin care în ele poate ieşi la iveală ceea ce urzeşte şi pulsează în lumea spirituală. Şi ne cufundăm de-a dreptul în spiritele acelui timp dacă nu uităm acest caracter retrospectiv al conştienţei atunci când cuprindem cu privirea aceste spirite.

Să avem în vedere ceea ce am spus este necesar mai presus de toate dacă vrem, de exemplu, să-l înţelegem pe Luther. A apărut în ultima vreme o carte foarte interesantă de *Ricarda Huch* [Nota 6], «Credinţa lui Luther», o carte foarte interesantă pentru că, la urma urmei, ea este scrisă dintr-o anumită aprofundare a conştienţei actuale, deşi pe de altă parte, în multe privinţe este ea extrem de neplăcută, pentru că este o carte insuficientă din punct de vedere lăuntric. În legătură cu aceasta a apărut apoi în fascicula din luna iulie a revistei «Nord şi Sud» un articol [Nota 7], care se numea «Ricarda Huch şi diavolul», în care se atrage atenţia asupra modului în care este necesar astăzi să privim la ceea ce trăieşte spiritual în conştienţa oamenilor într-un mod pe care conştienţa prezentului nu mai este deloc în stare să-l înţeleagă. De aceea este interesant să cuprindem cu privirea la Ricarda Huch, în special credinţa în demoni, credinţa în existenţa diavolului a lui Martin Luther. Ea doreşte să trateze just această credinţă în demoni a lui Luther; ea nu vrea să se ralieze acelor oameni care vorbesc în ziua de azi în mod curent, căci în ziua de azi oamenii sunt foarte laşi, şi dacă ei trebuie să comenteze o carte ce vrea să trateze credinţa în demoni a lui Luther, spun: Luther a fost, desigur, un mare om, dar faptul că el a vorbit despre demoni şi a crezut în ei provine bineînţeles din slăbiciunile timpului său; aici el a împărtăşit superstiţiile timpului său. O astfel de înţelepciune nu are însă mai multă valoare decât înţelepciunea acelui cumsecade profesor de gimnaziu care a citit cândva cu elevii săi ce a scris Lessing în «Dramaturgia hamburgheză» despre dramă, şi le-a expus apoi elevilor săi că de fapt Lessing nu ar fi fost în stare să ducă până la capăt gândul abordat în «Dramaturgia hamburgheză». „Ei bine, dacă aş avea eu mai mult timp!” a spus profesorul. Şi din astfel de

reflecţii provine şi cunoaşterea „îndelung reflectată" că Luther ar fi împărtăşit superstiţiile timpului său. Dar, cu toate acestea: nimeni nu-l poate înţelege corect pe Luther dacă nu ştie că percepţia a ceea ce din spiritul timpului său era numit „demon" – noi numim în ziua de azi Ahriman şi Lucifer – erau pentru el trăiri spirituale reale, nu numai în acel loc de la Wartburg, ci pretutindeni unde Luther vorbeşte despre aceste lucruri. Dacă încercaţi să înţelegeţi aceste lucruri în contextul lor, nu puteţi proceda altfel decât să ajungeţi la convingerea: Aşa vorbeşte despre demon numai un om care l-a văzut şi care ştie că: „poporul nu îl simte pe demon niciodată, nici dacă acesta l-ar lua de guler" [Nota 8]. Ricarda Huch polemizează cu o bunăvoinţă teoretică extremă împotriva acestui dessoirism, adică am în vedere acest tip de profesor care este atât de deştept încât ştie: demonul nu există, aşadar Luther este un om superstiţios, întru totul în stilul timpului său; iar asta trebuie să i se scuze şi să i se ierte acestui mare om.

Ricarda Huch nu merge pe aceeaşi linie cu aceia care formulează astfel de judecăţi, de sus în jos, asupra marilor spirite ale timpurilor trecute. Dar este evident că Ricarda Huch nu ştie nimic din proprie contemplare despre cum arată diavolul. Ea crede în diavol, deşi nu l-a văzut niciodată. Cum crede ea în diavol? Ea crede în el în sensul că ştie că, în mod evident, anumite lucruri nu vin nici din realităţile natural-ştiinţifice, nici din psihologia omenească, ci de la diavol. Dar ea crede că trebuie totuşi să-l scuze întru câtva pe Luther. Ea spune: Oamenii nu trebuie să-şi imagineze că Luther ar fi crezut că diavolul ar merge aşa pe străzi, cu coarne şi coadă. Şi, pentru ea, reunirea caracteristicilor unor impulsuri rele este ceea ce numeşte ea „diavol", caracteristici care se pot manifesta drept diavol prost, diavol mândru şi diavol mincinos. Ea vorbeşte

despre abstractizări, vorbeşte despre concepte şi crede că şi Luther ar fi făcut la fel, pentru că, din punct de vedere exterior, ceea ce Ricarda Huch consideră a fi o simplă imagine a fost folosită de asemenea şi de Luther. Dar Luther trebuia să folosească această imagine pentru că numai în felul acesta te poţi exprima cu privire la ceea ce trăieşti în lumea spirituală. Dar Luther a avut din plin de-a face cu diavolul. El a trebuit să-l cunoască prin luptele sufleteşti care trebuie trăite atunci când te confrunţi ochi în ochi cu diavolul. Şi ceea ce a trăit el în felul acesta a fost cuprins de el în imagini la fel cum omul cuprinde în cuvinte ceea ce trăieşte. Dacă oamenii sunt la fel de mărginiţi ca profesorul Dessoir, şi la fel de deformaţi, atunci ei pot reproşa oricui se exprimă prin cuvinte faptul că respectivul ar crede că lucrurile pe care vrea să le exprime se află în cuvinte. Exact de acelaşi lucru mă acuză profesorul Dessoir atunci când spune că eu deduc stări de evoluţie ale omenirii din imagini, şi nu din realităţi. O astfel de situaţie apare nu numai din neînţelegere, ci şi din ignoranţă. În special acolo unde, cel de-a doilea capitol al lucrării mele ce urmează să apară în curând [Nota 9], se ocupă de învăţaţii imposibili, corupţi moral, pe care îi aduce cu sine timpul în ziua de azi, şi care contribuie la îngrozitoarele nenorociri ale timpului, acolo veţi vedea ce fel de oameni se perindă în ziua de azi prin ştiinţa oficială, ceea ce nu împiedică însă Academia Regală de Ştiinţe, după cum v-am povestit deja, să acorde un premiu acelui autor al unei istorii de doi bani a psihologiei, pe care domnul Dessoir a trimis-o spre obţinerea premiului atribuit, dar pe care ulterior a retras-o el însuşi. Dacă cercetaţi ceea ce au expus bravii colegi ai lui Dessoir despre neglijenţa şi superficialitatea acestei istorii ştiinţifice de doi bani a psihologiei, atunci vă veţi face o idee în privinţa a ceea ce se poate perinda în ştiinţa oficială

chiar şi atunci când este vorba de premiile ştiinţifice academice.

Luther a trăit într-o vreme în care el avea în sufletul său legătura cu lumea spirituală. Tot ceea ce poate fi trăit în lume ca demonism ahrimanic era pentru el o realitate. Ceea ce a trăit el nu poate fi exprimat în cuvinte obişnuite, pentru că acestea desemnează lucruri fizice. Ele trebuie exprimate în imagini, în imaginaţiuni. Dar imaginile exprimă într-adevăr ceea ce priveşte şi vede un om. Aceasta nu o înţelege Ricarda Huch. Ea crede că atunci când Luther vorbeşte despre diavol, nu trebuie să considerăm imediat că atunci când un om văzător întâlneşte nenumăraţi alţi oameni, Ahriman cel cocoşat ar sta cu fixat cu coarnele sale între umerii lor, iţindu-şi capul. Dar Luther cunoscuse aceste lucruri şi imaginile pe care le-a folosit el sunt numai forme de expresie pentru asemenea trăiri. El însuşi nu este acel tip de om blajin ca Ricarda Huch, care crede că el doar ar fi folosit simboluri pentru ceea ce există în om ca forţe înălţătoare, coborâtoare, pasiuni sucite ş.a.m.d.

De unde vine forţa care a pornit din învăţătura lui Luther? Învăţătura lui Luther nu este o simplă învăţătură. O apreciezi în mod corect numai dacă o priveşti ca fiind altceva decât o învăţătură, dacă-ţi evoci în minte următoarele: aici se află Luther, şi acest suflet priveşte înapoi în acele timpuri în care oamenii au cultivat raportul cu lumea spirituală, şi el însuşi cultivă raportul cu lumea spirituală exact în acel domeniu care este ahrimanic. Dacă omul îl vede pe Ahriman – citiţi ceea ce este conţinut în acest sens în dramele mele mister [Nota 10] –, atunci aceasta este tocmai o eliberare de el; rău este dacă nu îl vede. Faptul de a-l vedea, aşa cum l-a văzut Luther, aceasta este eliberarea. Forţa care iradiază din Luther creşte

extrem de mult dacă iei lucrurile întru totul în sensul precis de experienţe ale lumii spirituale, lucruri care altfel ar fi de fapt cu totul de neînţeles. Şi chiar şi acolo unde el spune vreun cuvânt care nu ne poate fi pe plac, acest lucru ne va apărea ca fiind întru totul firesc, deoarece Luther putea percepe lucrurile dintr-un orizont cu mult mai larg decât o face în mod normal orice om actual.

Este interesant şi semnificativ că Luther apare ca cel care comprimă la un loc în modul cel mai intens ceea ce constituie rezultatul acelor misterii anterioare. Luther a fost unul dintre cei mai importanţi membri ai misteriilor din perioada precreştină, ai acelor misterii pregătitoare, calitate care nu i-a fost afectată de incarnările ulterioare, şi din ceea ce a asimilat el din acele misterii de dinaintea naşterii creştinismului îşi extrăgea el puterea care iradia din el.

Şi ce avea el de spus lumii, în primul rând în privinţa revelaţiei, a clarvederii lui Ahriman?

Să avem clar în minte: epoca ahrimanică începe abia după aceea. Ştiinţele naturii îl au astăzi pe Ahriman, şi în cunoştinţele lor trăieşte, neconştientizat, Ahriman. Aceasta este caracteristica ordinii materialiste actuale a lumii, anume faptul că în toate conceptele sale trăieşte ahrimanicul. Şi Luther a fost predestinat să pună acest adevăr în faţa lumii într-un punct de cotitură major. Cine priveşte în lumea spirituală vede altfel decât aceia care nu sunt capabili să o facă, şi altfel acţionează această lume decât dacă ea rămâne inconştientă pentru om.

Dacă vedem în felul acesta în Luther marea putere ce iradiază din cele dezvoltate anterior şi care nu poate acţiona în epoca următoare, atunci înţelegem poziţia, atitudinea lui Luther. El este cel care trebuia să salveze pentru omenire o astfel de concepere a creştinismului, care

să nu fi fost alterată de ahrimanicul neconştientizat. De aceea se manifestă atât de puternic la el conştientizarea ahrimanicului, şi cu aceasta şi lărgimea orizontului.

Cândva, cineva a scris o carte în care sunt reunite laolaltă toate contradicţiile care se găsesc în diferitele scrieri ale lui Luther. Există o astfel de carte, în care se găsesc contradicţiile din scrierile lui Luther. Luther însuşi a citit acea carte, şi a scris un răspuns la aceasta, care este conţinut într-o scrisoare adresată lui Melanchthon. El spune acolo: Un astfel de măgar vorbeşte despre contradicţii numai pentru că el nu înţelege nici o parte nici cealaltă a contradicţiei, şi nu înţelege nici că poţi venera pe cineva ca Prinţ şi că în acelaşi timp poţi vorbi despre el ca diavol, ridicându-te împotriva lui. – Pasajul în care vorbeşte Luther despre asta în scrisoarea sa către Melanchthon este foarte interesant; îşi exprimă acolo poziţia sa faţă de timpul său. El mai foloseşte acolo şi alte expresii, care uneori nu pot fi repetate în ziua de azi, dar care sunt întru totul de înţeles, şi nu sunt, aşa cum spun istoricii literari, de înţeles doar ca produs al timpul în care a trăit el, ci sunt întru totul de înţeles din raportul cu lumea spirituală, aşa cum l-a avut Luther. Cine numeşte atitudinea lui Luther cinică sau frivolă, o face numai din propria sa frivolitate sau propriul său cinism.

Se pune problema ca din astfel de lucruri să se recunoască faptul că deşi individualul se repetă, ceea ce este mare nu se repetă. Şi de asemenea şi la scolastică oamenii se vor putea raporta din nou abia atunci când vor studia la scolastică faptul că este posibilă o altă gândire, mai subtilă, deosebit de subtil configurată, altfel decât se cultivă în ziua de azi. Şi, în mod deosebit, un spirit ca acela care a apărut în Luther nu se poate repeta. El trebuie luat ca fenomen istoric exact aşa cum este. Este incorect să

credem că cineva poate trăi după modelul lui Luther. Dar se pune problema să ne adâncim în el, să încercăm să-i studiem personalitatea istorică, aşa cum s-a desfăşurat ea atunci, anume nu numai faptul că există această individualitate Luther, care poate fi găsită în acele misterii pregătitoare de dinaintea creştinismului, care a trăit apoi într-o altă încarnare şi a apărut ulterior pe Pământ ca Luther, ci că realmente în acest fenomen se exprimă întregul mers evolutiv şi legic al omenirii.

Dar toate acestea sunt legate de faptul că Luther încă mai avea pe vremea sa o cunoaştere deplină din experienţa acelor regiuni ale lumii unde îl plasează el pe diavol – noi am spune pe Ahriman. Însă această cunoaştere a coborât în regiuni inconştiente. A devenit oarecum preponderent, ba chiar excesiv, obiceiul ca Luther să fie văzut aşa cum îl văd profesorii. Căci de multe ori teologii sunt şi profesori. Şi acest mod de considerare a devenit preponderentă, considerare care nu porneşte de la acceptarea experienţei nemijlocite a lui Luther în lumea spirituală, ci care porneşte de la ideea că atunci când el vorbeşte despre diavol ar fi fost numai slăbiciunea acestui mare om. Dar este doar slăbiciunea acelora care vorbesc în ziua de azi despre Luther, atunci când vorbesc aşa despre el.

Apoi a venit timpul – şi acesta este sensul evoluţiei – care i-a urmat lui Luther, în care, în concepţiile şi viaţa materialistă a lumii, şi asta cel mai puternic în secolul XIX, trăia Ahriman în mod inconştient, fără ca oamenii să o ştie. Şi abia din Răsărit va veni din nou posibilitatea să se ştie domeniul în care trăieşte omul atunci când transcede planul fizic. Sunt de-a dreptul remarcabile, dacă privim înspre Estul actual, aceste fenomene extrem de ciudate ale vieţii ruse, ale infamiei ruse, ale măreţiei ruse, toate cele ce răsar în Est. Noi am descris de-a rândul multor ani ceea ce

va fi, ceea ce se pregăteşte în Rusia. Este remarcabil; dacă priveşti într-acolo şi îţi spui: Da, aceşti oameni sunt încă copii în ziua de azi. Asta şi sunt. Iar cei care nu sunt copii, sunt posedaţi. – Ce credeţi: *Kerenskij* [Nota 11] este posedat, deşi bineînţeles, el se consideră deasupra unor astfel de prejudecăţi, că cel cocoşat stă în el?! Numai că cel cocoşat a învăţat să producă din cunoaşterea occidentală bazată pe procese de moarte o gândire care nu este gândirea estică. Şi nu numai că gândirea occidentală nu înţelege specificul rus, ci nici aceia care vor să judece specificul rus prin gândirea occidentală, oamenii conducători din Rusia, nu înţeleg specificul rus! Căci în acest specific rus se află ceva care încă este copilăresc, ceva care face trimitere la viitor. Şi trebuie în viitor oamenii să ajungă să privească din nou în lumea spirituală, să dobândească din nou legătura cu această lume spirituală: este opusul faţă de marele Luther care a pregătit epoca noastră. Epoca noastră priveşte înapoi şi indică ce forţă acţionează în ceea ce este de domeniul trecutului.

Aici vedeţi spiritual ceva foarte ciudat: aici vedeţi pur şi simplu contrastul dintre Luther şi, de plildă, cât de copilărească devine maturitatea revoluţionară rusă la *Soloviov* [Nota 12]. Aici vedeţi doi poli opuşi, ceva care se raportează ca nordul la sud, sau dacă vrem să comparăm cele observate cu ceva abstract, ca electricitatea pozitivă la cea negativă; două direcţii de idei şi reprezentări care nu se pot înţelege una pe alta. Căci aşa cum vorbeşte Soloviov, el este departe de a-l înţelege pe Luther, şi dacă vrem să rămânem cu Luther, este întru totul imposibil să-l înţelegem pe Soloviov. Dar noi trebuie să ne pricepem să ne lărgim orizontul, să putem adăuga negativul la pozitiv.

Aş dori să depun aceste consideraţii importante în sufletele dumneavoastră, şi sper că putem fi împreună şi

data viitoare. Atunci voi încerca să expun individualitatea lui Luther ca individualitate unitară, aşa cum rezultă nu numai din epoca sa, ci din întreg mersul evolutiv al omenirii, dar dintr-un punct de vedere care nu poate fi găsit decât prin antroposofie.

CONFERINŢA a VIII-a

Berlin, 18 septembrie 1917

În continuarea consideraţiilor de marţea trecută aş dori să pun dinaintea sufletelor dumneavoastră câteva puncte de vedere pentru aprecierea poziţiei istorice a lui Luther [Nota 1]. Fac remarca din capul locului: Reflecţiile de astăzi îl consideră pe Luther din punctul de vedere spiritual-ştiinţific, şi nu din cel religios. Mai presus de toate, la considerarea spiritual-ştiinţifică a lui Luther ne întâmpină într-o măsură deosebită – am putea spune mai mult decât la multe alte fenomene istorice – însemnătatea epocii pentru felul, apariţia şi acţiunea acestei personalităţi. Să ne clarificăm în ce moment, în termenii viziunii noastre asupra istoriei, are loc apariţia lui Luther: secolul XVI, care din punctul de vedere al consideraţiilor istorice spiritual-ştiinţifice este la scurt timp după începerea celei de-a cincea epoci postatlanteene. Ştim că această a cincea epocă de cultură a început aproximativ în secolul XV. Până atunci avem de a face cu ceea ce numim epoca greco-latină, care şi-a avut începutul aproximativ în secolul VIII înainte de Misteriul de pe Golgota. Aşadar la scurtă vreme după ce în gândirea şi simţirea omenirii de cultură s-a stins ceea ce era legat într-un anumit fel cu gândirea şi simţirea greco-latină – în sensul în care l-am considerat –, a apărut Luther. Personalitatea sa apare

observatorului imparţial ca fiind dual㠂, dar în aşa fel încât cele două elemente ale scindării se reunesc, după cum vom vedea, într-o unitate superioară. Trebuie să ne fie cu totul limpede că în răstimpul dintre secolele XIV şi XVI s-a petrecut cu mult mai mult decât este dispusă să accepte istoriografia actuală, în primul rând în privinţa transformării sufletelor omeneşti. Acest lucru îl ia doar prea puţin în considerare istoriografia de astăzi. Oamenii din secolele XIII, XIV mai aveau, prin întreaga lor structură, prin întreaga constituţie a sufletelor lor, o legătură directă cu lumea spirituală. Numai că acest aspect a fost uitat în ziua de azi, şi nu putem atrage suficient de des atenţia în această privinţă. Omul din secolele XIII, XIV, desigur, considerând lucrurile în medie, mai vedea încă, atunci când îşi îndrepta privirea înspre natură, înspre procesele de pe cerul cu nori ş.a.m.d., o spiritualitate elementală. Cu mult mai mult decât se crede în ziua de azi, omul acestei epoci mai avea încă şi posibilitatea să menţină contactul dintre el însuşi, atunci când el era rămas aici pe planul fizic, cu morţii trecuţi dincolo, cu care era legat karmic. O cunoaştere nemijlocită a faptului că această lume pe care o percep simţurile nu este singura, mai exista totuşi în acel timp, ca o rămăşiţă a unei conştienţe mai vechi. Cu mult mai abruptă decât se crede a fost trecerea la vremurile următoare. Ştiinţele naturii care au apărut, care, ca atare, îşi au deplina lor justificare, au tras oarecum un văl peste lumea spirituală care se află în spatele celei sensibile. Îmi pot imagina foarte bine că acela care consideră actualmente istoria, care este obişnuit să ia ca adevăr ceea ce i-a fost inculcat, nu va crede deloc în acest caracter abrupt al trecerii, pentru că lui îi apare ca nedovedită de memoriale istorice. Dar ştiinţa spirituală îl indică pentru epoca ce începe, în aşa fel încât în această epocă sufletul

omenesc este plasat în întregime numai în lumea sensibilă, în virtutea organizaţiei omeneşti care a apărut în această epocă.

Acum, noi am văzut deja data trecută ce anume era întreţesut în sufletul lui Luther: în el trăiau ecourile a ceea ce asimilase el în misteriile din perioada precreştină, în care s-a aflat el în încarnarea sa precreştină, în acele misterii care lucrau în vederea creştinismului. Dar el a fost, în sensul cel mai deplin, un copil al timpului său, adică al celei de-a cincea epoci postatlanteene, timp în care sentimentul legăturii de odinioară cu lumea spirituală se atenuează pentru oameni, chiar şi dacă acest sentiment fusese cândva atât de viu precum fusese la iniţiaţii din misterii de odinioară. Dar nu trebuie să se creadă că ceea ce este astfel estompat nu s-ar afla acolo, ceea ce aşadar nu se arată în zona de dizarmonie a sufletului, nu ar fi activ. El este activ atunci când omul respectiv este totodată receptiv prin karma sa interioară, dacă el este sensibil şi receptiv la ceea ce împinge în sus din adâncurile sufletului său şi nu poate intra în conştienţă. Un asemenea om sensibil şi receptiv a fost Luther.

Vă puteţi convinge că efectele acelor lucruri ale căror cauze tocmai le-am indicat, existau la el. Ele existau în imensele chinuri sufleteşti pe care a trebuit să le sufere el, chinuri sufleteşti care, în măsura în care se configurau ca expresie a propriului suflet, preluau în cuvintele şi reprezentările sale caracterul epocii sale, dar care erau esenţialmente chinuri în privinţa a ceea ce urmează să i se sustragă omului în cea de-a cincea epocă postatlanteană, în epoca materialistă, ca impresii din lumea spirituală. Toate deprivările pe care le parcurg temeliile fiinţiale mai adânci ale sufletelor în epoca materialistă s-au depus într-o măsură deosebită în sufletul lui Luther. Desigur că noi în

ziua de azi trebuie să ne clarificăm ce simţea el prin alte cuvinte decât cele formulate de el. Nu sunt cuvintele sale cele pe care le folosesc eu pentru a caracteriza ce simţea el: Ce va deveni omenirea dacă ea va fi decuplată acum de la contemplarea lumii spirituale, dacă ea va uita treptat impresiile pe care le-a avut cândva despre lumea spirituală? Imaginaţi-vă acest sentiment intensificat cât se poate de mult şi aveţi tonul fundamental al chinurilor sufleteşti ce trăiau în sufletul lui Luther. De ce trăiau ele atât de puternic exact în el?

Pentru a răspunde la această întrebare ajungem tocmai la scindarea menţionată a naturii sale. Pe de o parte, Luther era întru câtva un fiu al celei de-a cincea epoci postatlanteene. El simţea împreună cu oamenii acestei epoci, în măsura în care simţea, infinit de amplificate, lipsurile pe care le trăiau deja aceşti oameni ai celei de-a cincea epoci de cultură, numai că nu şi le aducea în conştienţă. De ce simţea el cu o asemenea intensitate aceste lipsuri?

El le simţea din motivul că pe de altă parte, lăuntric, el era şi un fiu al celei de-a patra epoci de cultură postatlanteene. Aceasta era scindarea din natura sa. Impresiile din misterii despre care am vorbit prinseseră rădăcini atât de adânci în sufletul său încât în interiorul său cel mai profund el simţea ca un om al celei de-a patra epoci de cultură – fiind totuşi, pe de altă parte, întru totul dăruit timpului său, cea de-a cincea epocă de cultură. Pentru că el simţea lăuntric, într-o anumită legătură cu cea de-a patra epocă de cultură, ca un vechi roman, ca un vechi grec – aşa s-ar putea spune, oricât de neverosimil ar suna în ziua de azi –, de aceea el nu putea manifesta înţelegere faţă de ceea ce apare – oricât de ciudat ar suna şi acest lucru – din inima omului celei de-a cincea epoci de cultură, anume

înţelegerea pentru o imagine a lumii cum este cea copernicană, pentru înţelegerea lumii numai conform socotelilor simţurilor. Pentru un astfel de sistem cosmic cea de-a patra epocă de cultură nu ar fi avut nicio înţelegere. Acest lucru sună ciudat pentru prezentul nostru, deoarece timpul nostru este într-adevăr de părere în multe privinţe că a fost atins capătul întregii înţelepciuni şi că cele descoperite de Copernic au o valabilitate deplină, definitivă. Eu am atras deja atenţia că aceasta este o mare nechibzuinţă. Exact aşa cum oamenii prezentului privind din punctul de vedere al copernicanismului se uită de sus la sistemul cosmic ptolemeic, tot aşa, sistemul copernican al lumii va fi înlocuit cândva printr-un altul, care se va raporta la rândul său la cel de acum aşa cum se raportează cel copernican la cel ptolemeic. Dar conform constituţiei sufleteşti a omului celei de-a cincea epoci de cultură, omul are o înţelegere a unei astfel de sistematizări pur senzorială, bazată pe calcul, a mişcărilor corpurilor cereşti.

Luther nu avea nicio înţelegere pentru aceasta. Copernicanismul îi apărea ca un fel de nebunie. Luther era prea puţin interesat de ceea ce trăia în reprezentările care-i preocupau pe oamenii celei de-a cincea epoci de cultură materialiste într-un sens ştiinţifico-materialist, reprezentări pur spaţiale ale fenomenelor lumii. Pe când modul de simţire, poziţia omului în lume în cea de-a cincea epocă de cultură l-au interesat foarte mult. Dar el simţea poziţia faţă de lume, care fusese impusă omului din cea de-a cincea epocă de cultură, a simţit cu impulsurile sufleteşti cele mai intime ale unui om al celei de-a patra epoci de cultură, epoca greco-latină.

Astfel îl vedem pe Luther privind pe de o parte înapoi la modul în care s-a raportat omul în cea de-a patra epocă de cultură la Cosmos şi la conţinutul spiritual al

Cosmosului; pe de altă parte el priveşte înainte, la toate senzaţiile, sentimentele şi reprezentările cărora le va fi expus omul celei de-a cincea epoci de cultură datorită raportării sale specifice la Cosmos, care îl separă, ca să spunem aşa, de conţinutul spiritual al Cosmosului. Aş spune: Cu un suflet din cea de-a patra epocă de cultură Luther simte trăirile omului din cea de-a cincea epocă de cultură. Şi aceste trăiri deosebite ale omului din cea de-a cincea epocă de cultură s-au depus în sufletul lui Luther.

Să comparăm acum, şi anume pentru a face comparaţia mai semnificativă, un om din timpul actual având o instruire medie care gândeşte şi simte în sensul viziunii natural-ştiinţifice a lumii, cu un om din vremurile destul de îndepărtate ale celei de-a patra epoci, care mai simţea în conformitate cu acea atitudine faţă de lume, când omul ştia de legătura sa cu conţinutul spiritual al acestei lumi. În primul rând, noţiunile pe care le exprimăm în ziua de azi prin cuvintele „imaginaţie" şi „inspiraţie" erau încă foarte vii pentru oameni în acele vechi timpuri. Faptul că omul nu percepe culorile numai prin ochii săi şi nu aude sunetele numai cu urechile sale, ci printr-o fortificare deosebită a sufletului său el păstrează relevată în imagini lumea spirituală şi primeşte inspiraţii din lumea spirituală, era ceva destul de comun în acele vremuri. Faptul că divin-spiritualul trăieşte în sufletul omenesc era o reprezentare curentă în acele timpuri; omul se simţea în legătură cu Dumnezeul său.

Aceasta trebuia să înceteze, pentru ca omenirea să treacă printr-o încercare în cea de-a cincea epocă de cultură. În această a cincea epocă de cultură omul, prin metode specifice dezvoltate printr-o ştiinţă specifică, a simţit posibilitatea de a privi cu precizie asupra fenomenelor exterioare ale naturii şi asupra modului în

care interveneau aceste fenomene exterioare în entitatea lui. Numai că îi este închisă perspectiva asupra lumii spirituale, calea de la suflet la lumile spirituale nu mai există.

Imaginați-vă aceste două tipuri de oameni, alături unul de celălalt. Deja data trecută am văzut: pentru Luther lumea spirituală era deschisă. El avea nu doar o ştiinţă abstractă, avea nu doar un sentiment abstract religios despre lumea spirituală, el avea cel mai viu contact mai ales cu spiritele rele ale spiritualităţii lumii, ceea ce nu înseamnă însă că ar fi o însuşire rea. Aşadar el ştia din experienţă directă despre permanenţa lumii spirituale, dar el ştia că aceste experienţe dispar pentru omul celei de-a cincea epoci postatlanteene, că ele nu vor mai fi aici. Şi cum resimt aceşti oameni ai celei de-a cincea epoci postatlanteene, cum fac faţă sufletele lipsei percepţiei spirituale? Aceasta a devenit pentru el marea enigmă. Dar el îi privea pe aceşti oameni dintr-o inimă îmbibată cu forţele celei de-a patra epoci de cultură. Aceste forţe ale celei de-a patra epoci de cultură se îndreptau pline de viaţă înspre lumea spirituală. Ea este aici! Aşa îi apăreau lui Luther lucrurile pe de o parte. Ea este aici, şi nu trebuie neglijat să trezeşti în om conştienţa că această lume spirituală există. Dar, pe de altă parte, nu trebuie să te dăruieşti iluziei în această privinţă: în omenirea care va forma următoarea epocă nu va putea exista o conştienţă directă a lumii spirituale; această omenire va putea face uz numai de simţurile sale. În timp ce sorţii vremurilor anterioare au dat o cunoaştere a divin-spiritualului prin privirea directă, privire în sus spre lumea spirituală dobândită prin experienţa, de atunci înainte Luther nu putea spune omenirii viitoare altceva decât: Dacă veţi voi să vă ridicaţi privirile spre lumea spirituală, nu veţi găsi

nimic, pentru că această capacitate a dispărut; dar dacă vreţi totuşi să fiţi fermi în conştienţa lumii spirituale, atunci trebuie să luaţi în primul rând cel mai sigur document în care mai este încă cuprinsă cunoaşterea directă a lumii spirituale care nu mai poate fi dată în această epocă. O epocă mai veche mai putea spune: Aici este Evanghelia –, aici este însă şi posibilitatea de a ridica ochii direct în lumile spirituale. Această posibilitate a dispărut pentru cea de-a cincea epocă postatlanteană. Aşadar a rămas numai Evanghelia.

Vedeţi că Luther a vorbit din spiritul celei de-a cincea epoci postatlanteene, dar el a vorbit din spiritul acestei epoci ca un om care vorbeşte din inimă, care este totodată fiu al celei de-a patra epoci postatlanteene, care prin mijloacele rămase din ce de-al patrulea interval temporal voia să-i îndrume pe oameni înspre cele la care ei nu mai puteau ajunge în evoluţia lor din cea de-a cincea epocă. Este ceva care trebuie înţeles din spiritul timpului, faptul că Luther a prezentat Evanghelia ca fiind singurul document pentru lumea spirituală, la începutul unei epoci în care lumea spirituală era închisă privirii directe. De aceea a vrut el – chiar dacă toate acestea nu existau în conştienţa lui aşa cum le exprim eu acum, dar nu despre asta este vorba – pentru întărirea deosebită a omenirii ce urma să vină, să pună accentul exact pe Evanghelie.

Acum să privim într-o altă direcţie, în secolele XIII, XIV, XV. Tocmai mă ocup acum din nou – şi datorită acestui fapt zilele acestea mi-au apărut în mod deosebit dinaintea sufletului lucrurile despre care vă vorbesc acum – cu o caracteristică a lui Christian Rosenkreutz şi a «Nunţii chimice» a lui *Johann Valentin Andreae* [Nota 2]. Dacă, stimulat de această apariţie literară, îţi îndrepţi privirea spre secolele XIII, XIV, XV, atunci vezi, dacă priveşti la

oamenii din acea perioadă care se preocupau cu ştiinţa: ştiinţa despre natură era alchimie în cel mai bun sens al cuvântului. Ceea ce este în ziua de azi un cercetător al naturii, era pe vremea aceea un alchimist. Numai că trebuie să eliberăm cuvântul alchimie de orice superstiţie şi orice şarlatanie, pentru a ajunge la sensul lăuntric, pur spiritual, al esenţei alchimiei. Ce urmăreau aceşti cercetători? Ei nu urmăreau nimic altceva decât că, în conformitate cu convingerea lor, în spatele forţelor naturii nu există numai acele forţe pe care le găsim prin observarea exterioară şi prin experimentul exterior, ci că în natură domnesc forţe suprasensibile, că deşi natura este „naturală", în ea acţionează totuşi forţe suprasensibile. Acestor oameni le era limpede faptul – la care va ajunge din nou o epocă ulterioară, dar în ziua de azi aceste lucruri sunt foarte ascunse – că forma exterioară în care apare, de exemplu, un metal nu este o structură atât de stabilă încât să nu poată trece într-o alta. Numai că ei vedeau trecerea ca fiind purtată de spirit, ca acţiune a spiritului în natură. Ei erau în stare să iniţieze acele procese alchimiste care l-ar uimi foarte mult pe un cercetător actual al naturii dacă acestea i-ar fi aduse înaintea ochilor. Dar aceste procese erau provocate prin manevrarea forţelor spirituale. Faptul că în existenţa materială domneau realmente forţe spirituale era tot ceva legat de cunoaşterea din aceste timpuri mai vechi.

Acest lucru urma de asemenea să se piardă în cea de-a cincea epocă postatlanteană, şi s-a şi pierdut. Însă aceasta îşi are reflectarea în viziunea religioasă asupra lumii. De aceea secolul XIII şi cele anterioare, ba chiar şi secolul XIV, au putut avea o altă doctrină sacramentală decât secolele următoare. Pentru următoarele credinţa a pierdut orice înţeles al faptului că în materie, atunci când este tratată sacramental, sunt nemijlocit active forţe spirituale. Aceasta

a stat întru totul viu, chiar dacă nu în conştienţă deplină, în faţa sufletului lui Luther. Acest lucru a făcut ca doctrina sacramentală să devină ceva complet diferit. Învăţătura sacramentală catolică este şi în ziua de azi ceva diferit, ca de exemplu, la sacramentul de la altar, unde pâinea şi vinul se transformă printr-un proces tainic, în carne şi sânge. Cine a discutat vreodată cu teologi catolici despre o astfel de problemă, a putut auzi adesea, referitor la obiecţiile moderne: Dacă nu înţelegeţi aceasta, atunci nu înţelegeţi chiar nimic în privinţa teoriei lui Aristotel despre substanţe. – Cu toate acestea, trebuie să spunem: Pentru cea de-a cincea epocă postatlanteană nu mai există nici un sens corect în a-l asocia cu o adevărată transformare, o adevărată alchimie. Prin urmare, acest proces este scos din existenţa materială, ridicat deasupra existenţei materiale. Oamenii primesc în ziua de azi pâine şi vin, dar acestea nu se transformă; în timp ce le primesc, spiritual-divinul entităţii Christos trece în om. Această metamorfoză a conceptului de sacrament este de asemenea legată de progresul omenirii de la cea de-a patra la cea de-a cincea epocă postatlanteană. Şi Luther trebuie să vorbească din ambele epoci. El vrea să mai dea sufletului omenesc aceeaşi întărire pe care a primit-o el sub impactul vechii doctrine spirituale, dar el nu i-o poate da decât prin aceea că fereşte această doctrină spirituală de ştiinţa modernă, prin aceea că el nu lasă deloc ştiinţa modernă să se apropie de această învăţătură spirituală, căci ştiinţa modernă nu ar recunoaşte niciodată în materie ceva spiritual. De aceea Luther detaşează din capul locului spiritualul de procesele materiale, şi lasă procesul material, chiar dacă nu este încă doar simbol, să fie totuşi numai proces material. Aceste lucruri abia dacă pot fi înţelese în mod corect în ziua de azi;

dar trebuie exact prin ştiinţa spirituală să vorbim din nou despre ele.

Acum să ne imaginăm că Luther şi-a îndreptat privirea – chiar dacă nu în conştienţă deplină – înspre acest răstimp care a durat mai mult de două milenii, care trebuia să se scurgă în viaţa normală a oamenilor, chiar dacă în viaţa anormală oamenii, prin anumite exerciţii, puteau afla din nou câte ceva despre lumea spirituală. Pentru această epocă a trebuit el să vorbească. Personalitatea istorică nu trebuie luată niciodată în sens absolut, ci ea trebuie luată în privinţa lucrurilor pe care le spune, a învăţăturilor ei, ca dând expresie epocii sale. El avea de vorbit oamenilor epocii sale. Aceşti oameni au pierdut cu adevărat ceva. Ce au pierdut ei?

Ei au pierdut posibilitatea ca din propria putere a cunoaşterii omeneşti, aşa cum se configurează ea în mod cu totul specific în cel de-al cincilea interval cultural postatlantean, să-şi fortifice sufletul aşa încât să privească în lumea spirituală, să aibă propria cunoaştere spirituală. Faptul de a cunoaşte, a-şi da seama de lucruri cu de la sine putere nu este deloc normal pentru oamenii din cea de-a cincea epocă postatlanteană. Libertatea, voinţa liberă, acţiunea directă din cea mai profundă forţă a sufletului, din acel loc al sufletului în care acesta este legat direct cu divinul: oamenii celei de-a cincea epoci postatlanteene nu pot deveni conştienţi de această libertate în viaţa normală, exact în viaţa în lumea exterioară obişnuită. Libertatea este teorie, cunoaşterea este teorie. În desfăşurarea ei mai departe, în această a cincea epocă postatlanteană a fost de multe ori postulată teoria limitelor cunoaşterii. Dar a vorbi despre graniţele cunoaşterii în sensul lui *Kant* [Nota 3] sau a lui *Du Bois Reymond* [Nota 4] ar fi fost un nonsens chiar şi pentru scepticii din vechime.

Spuneam că nu trebuie să atribuim o semnificaţie absolută, eternă, lucrurilor spuse de o astfel de personalitate istorică. Dar aceste afirmaţii sunt expresia vremurilor respective. Luther înţelege în sens creştin ceea ce l-a întâmpinat în oameni drept caracteristică în special a omenirii celei de-a cincea epoci postatlanteene. A înţeles în sens creştin sau, mai bine spus, în sens biblic, efectul direct al păcatului originar. Efectul direct al păcatului originar, caracteristica sa, este că oamenii acestei epoci nu se pot înălţa prin propria lor natură nici la cunoaşterea divinului, nici la libertate. Aşadar, afirmând că oamenii au fost atât de corupţi prin păcatul originar încât nu se pot ridica deasupra păcatului prin propria lor natură, el a rostit o realitate pentru cea de-a cincea epocă postatlanteană. Şi nicio forţă a omului omului nu este atât de strâns legată de fiinţa umană ca acea forţă care se manifestă în voinţa omenească, care se manifestă în ceea ce face omul. Ceea ce face el izvorăşte întru totul din centrul fiinţei sale. Ceea ce ştie el, cele în care crede el, pe acestea le are mai mult în comun cu mediul său înconjurător, cu epoca sa, ş.a.m.d. În cea de-a cincea epocă postatlanteană, epoca materialistă, naturalist-ştiinţifică, omului nu îi este posibil să execute din propria sa esenţă acţiuni pătrunse de spirit. Tocmai acesta este esenţialul acestei epoci – în cea de-a şasea epocă postatlanteană va fi din nou altfel –, că omul în întreaga sa entitate este scos afară din legătura cu spiritualul. Şi acest aspect l-a pătruns Luther. Dar omul nu trebuia să fie smuls în adâncul fiinţei sale din această legătură. Prin ceea ce este el acum în sine, prin ceea ce face şi vrea el ca om aflat în lumea sensibilă, el nu poate fi conectat cu divinul. El poate fi conectat cu divinul numai atunci când socoteşte legătura sa cu divinul fără nicio legătură cu existenţa sa sensibilă exterioară. Acesta este

originea doctrinei privind mântuirea prin simpla credinţă. Pentru un om din cea de-a patra epocă postatlanteană această mântuire prin simpla credinţă nu ar fi avut nici un sens. Dacă i-ai fi spus unui grec sau unui roman din vechime că el îşi dobândeşte valoarea în faţa celor mai înalte puteri ale existenţei nu prin ceea ce face, prin ceea ce produce el în lume, ci numai prin modul în care sufletul său îşi mărturiseşte credinţa lumii spirituale, el ar fi considerat acest lucru un total nonsens. Pentru omul din cea de-a cincea epocă postatlanteană nu este un asemenea nonsens, pentru că dacă el se bizuieşte pe ceea ce este el datorită lumii fizice, el trebuie să fie realmente doar un om al acestei lumi. El trebuie să ajungă tot mai mult la ideea că el este doar în cel mai înalt vârf al regnului animal. De aceea trebuie el să stabilească drept legătură a sa cu lumea spirituală ceva care nu are nicio legătură cu modul în care se încadrează el în lume: anume pura credinţă.

Nu este posibil ca ceea ce a impregnat Luther timpului său şi timpului care a urmat să rămână singurul curent spiritual. Aşa, de exemplu, putem întreba: cine este luteran în ziua de azi? – Propriu-zis toţi oamenii sunt luterani! Toţi oamenii, în măsura în care sunt pătrunşi de esenţa celei de-a cincea epoci postatlanteene. Cine are într-adevăr un simţ faţă de deosebirile ce pot sta la baza anumitor concepte mai subtile în viziunea asupra lumii, va observa ce diferenţă uriaşă există între un teolog catolic din ziua de azi şi unul din secolul XIII sau XIV. De ce este aşa? Deoarece teologul catolic din ziua de azi este în realitate de asemenea luteran. El are în sine acelaşi impuls. Numai că în ziua de azi adesea oamenii nu au prea mult simţ pentru adevărul interior al unui lucru, au mai mult simţ pentru eticheta formală care i se aplică unui om. Faptul că cineva este înscris în registrul bisericesc prin

familie sau datorită altor relaţii drept catolic sau protestant nu este decât o caracteristică exterioară; ceea ce-l caracterizează lăuntric pe om este însă cu totul altceva. Într-o anumită privinţă, oamenii care în ziua de azi ţin pasul cu epoca lor, care se lasă stimulaţi în sensul epocii lor sunt întru totul luterani lăuntric, pentru că Luther a exprimat viaţa epocii sale – din punctul de vedere pe care l-am menţionat. Şi el a putut-o exprima în mod deosebit pentru că în el trăia dihotomia menţionată. Pentru că pe de o parte el se întreba: Ce va face această omenire care vine? Şi pentru că pe de altă parte el avea impulsul de a vorbi omului celei de-a cincea epoci postatlanteene, vorbind cu toate forţele ce trăiau în el, cu toate forţele pe care voia să le menţină în sensul celui de-al patrulea interval temporal postatlantean.

Însă iarăşi a fost manifestarea unităţii superioare, a sintezei, faptul că el a vorbit oamenilor expuşi condiţiilor celui de-al cincilea interval temporal postatlantean, ca şi cum ar fi vorbit din sufletele lor. El a formulat în cuvinte, a exprimat ideile ce reieşeau din aceste suflete ale oamenilor celui de-al cincilea interval temporal postatlantean, dar le-a rostit într-adevăr în aşa fel încât totul să fie totodată impregnat cu intenţia de a păstra ceea ce exista în cel de-al patrulea interval temporal postatlantean. Aceasta este unitatea superioară. Dar nu putea ca acesta să rămână singurul curent spiritual al epocii a cincea, căci atunci a şasea epocă nu s-ar pregăti în cadrul celei de a cincea.

Vedem astfel că în timp ce luteranismul, în modul indicat, înfăptuieşte în special impulsurile acestui al cincilea interval temporal, pe de altă parte se afirmă alte curente. Pentru noi, cel mai important este cel care apare în clasicismul german: de la *Lessing* la *Herder* – îl putem socoti şi pe acesta –, *Schiller*, *Goethe* şi alţii. Este remarcabil

fenomenul că în Kant avem un filosof întru totul luteran; deoarece Kant este luteran până în cea mai intimă intimitate a conceptelor sale. Schiller ar dori cu dragă inimă să fie kantian, dar nu poate; deoarece nu există nimic filosofic care să tindă să iasă din simplul luteranism aşa cum tind, de exemplu, «Scrisorile despre educaţia estetică a omului» ale lui Schiller. Aceste scrisori – prea puţin preţuite în ziua de azi – constituie oarecum un punct culminant al celuilalt curent, aşa cum tot un punct culminant este şi «Faust» al lui Goethe, cu protestul care se exprimă prin aceea că nu doar Biblia, ci şi natura trebuie abordată, şi să lăsăm astfel sufletul omenesc să preia calea spre lumea spirituală prin propria sa fortificare. Scenele finale din «Faust» se află aşadar în deplin contrast cu luteranismul. Numai o construcţie artificială ar aduce «Scrisorile estetice» ale lui Schiller, şi «Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin» sau scenele finale din «Faust» ale lui Goethe într-o înrudire cu luteranismul. Acest curent tinde, prin opoziţie interioară faţă de ştiinţele naturii, să fortifice sufletul omenesc aşa încât prin propriile sale forţe să poată găsi legătura cu lumea spirituală. Prin urmare, secolul XVI aduce contrar măreţelor concepţii pornite de la Luther, celelalte concepţii, care la acea vreme încă nu puteau câştiga teren şi care încă sunt într-un fel idei reprezentând contrariul Binelui, aduce ideile din «Faust». Luther a contemplat oamenii celei de-a cincea epoci postatlanteene: această omenire care nu vrea să-l recunoască pe diavolul pe care Luther în cunoştea aşa de bine, dar care este cu totul posedată de demonii ahrimanici, aşadar de acela pe care Luther îl numea „diavolul”. Luther avea această omenire în faţa sa, şi de fapt nu este straniu că cineva care astăzi se preocupă în mod mai intim de Luther acordă o valoare atât

de mare tocmai faptului că Luther cunoştea în mod atât de direct lumea spirituală cu conţinutul demonic.

Interesant este, în orice caz, faptul că personalitatea despre care aş spune că este însetată ca oamenii să-l cunoască din nou pe diavol, care îi ţine mereu de guler – în special atunci când concep lumea doar în mod naturalist – dar pe care ei nu îl cunosc, este interesant deci că, după modul întâmplării izgonirii din Rai, această personalitate care are acest nou dor de cunoaşterea diavolului, este o femeie: Ricarda Huch [Nota 5]. Cartea ei despre Luther exprimă tocmai acest dor: ca oamenii să dorească să aibă din nou experienţa diavolului, căci prin aceasta s-ar întoarce la conştienţa divinului. Ea exprimă o dată acest dor într-un mod chiar foarte viu în cartea ei «Credinţa lui Luther», editura Insel 1916, pagina 44:

„O lucrare cum este «Cultura Renaşterii» a lui Buckhardt şi o apariţie ca aceea a lui Nietzsche sunt strigătul omenirii după diavol, care este la fel de justificat ca şi strigătul după copil. Numai că nici copiii şi nici diavolului nu pot fi produşi în mod arbitrar. Şi dacă mă gândesc câţi tineri folosesc iluminarea bengaleză pentru a obţine aparenţa Iadului, mă trece groaza neînţelegerilor posibile. Pe vremea lui Nietzsche mulţi s-au constituit drept „bestii blonde", care nu aveau suficientă animalitate în ei, nici măcar pentru un simplu purcel-de-mare. Dar tu, prietene" – întreaga carte este concepută sub forma unei scrisori adresate unui prieten –, „nu vei fonda nicio asociaţie pentru păcătoşi, nici nu vei creşte singur pentru tine păcate-model în sere, aşa că mă pot bizui pe tine. Lucifer îi dispreţuieşte pe diavolii proşti şi răi, predecesorii săi; eu îl supăr cu atât mai mult pe când el, aducând o lumină nedorită, răsare pe cer şi noaptea în care mă asculţi se încheie."

Este strigătul după diavol al Ricardei Huch, care se aude în subconştientul omenirii, şi ea ar dori ca acest strigăt să producă efect. Cel care ştie că la fiecare masă de laborator, în fiecare maşină, pe scurt în cele mai importante medii culturale ale perioadei contemporane este ascuns şi co-acţionează adevăratul diavol acela o poate bine înţelege pe Ricarda Huch; o spun pe neocolite, căci ar fi cu mult mai bine pentru oameni dacă ar şti că diavolul este aici, pe când el îi ţine de guler şi lumea nu observă acest lucru.

În conştienţa lui Luther mai trăia încă diavolul, şi el trăia aşa tocmai pentru că Luther mai simţea încă lumea spirituală ca un om al celei de-a patra epoci postatlanteene. Şi l-a exprimat viu în cuvintele sale deoarece el voia să-l prezinte oamenilor din cea de-a cincea epocă postatlanteană, oameni care sunt posedaţi de diavol dar nu ştiu nimic despre el. Luther a trebuit să producă în oameni un alt sentiment faţă de diavol decât a făcut-o Faust, care s-a vândut diavolului, care a vrut să îşi dobândească atât cunoştinţele cât şi puterea chiar prin diavol. Această atitudine faţă de diavol a fost iniţial respinsă de secolul XVI; Faust a trebuit să cadă pradă forţelor negative ale lumii. La acea vreme relaţia cu diavolul era văzută numai în sens negativ. Goethe şi chiar şi Lessing au protestat puternic împotriva acestui fapt. De ce? Desigur, nici Lessing şi nici Goethe nu au formulat nervul propriu-zis al raportului lor faţă de Faust. În această privinţă este deja posibil să vorbim mai deschis în ziua de azi decât se putea vorbi pe vremea lui Lessing şi Goethe, cu toate că pe atunci exact cel iniţiat voia să împărtăşească aceste lucruri semenilor săi; doar că ei l-ar fi sfâşiat dacă le-ar fi împărtăşit.

Să privim în sufletul lui Goethe care este poziţia lui faţă de Faust. Goethe avea şi el sentimentul său propriu faţă de oamenii din cea de-a cincea epocă culturală postatlanteană. El cunoştea legătura intimă a oamenilor acestei epoci cu diavolul; căci diavolul, puterile ahrimanice, sunt întotdeauna acolo atunci când oamenii îşi limitează conştienţa la materie. Aceasta constituie pentru ele poarta prin care găsesc accesul. Atunci când conştienţa este limitată la materie, când ea este împinsă cu totul în subnormal, când se produce o conştienţă organică-crepusculară sau una agitată, în care omul este întru totul dăruit materiei, sau o conştienţă nerezonabilă, necugetată, atunci Ahriman are acces la ea. Însă Goethe ştia că, în general, puterile ahrimanice sunt prezente. Însă conform naturii sale, el nu putea prezenta forţele ahrimanice drept ceva de care ar trebui să ne temem, sau pe care ar trebui să le respingem. El nu poate în raport cu ele doar să ia în consideraţie credinţa ce trăieşte în existenţa materială exterioară. Nu, el trebuie ca ceea ce vrea să obţină pentru Faust al său, să scoată din raportul viu cu diavolul; ceea ce înseamnă că diavolul trebuie să-şi predea forţa, că el trebuie învins. Aceasta stă la baza luptei lui Faust cu diavolul, cu spiritele rele ahrimanice, cu Mefistofeles.

Îl avem apoi pe Schiller, care ar dori să fie kantian dar nu poate, şi care, în «Scrisori despre educaţia estetică a omului» face diferenţa în om între simpla pornire instinctivă care, în sensul lui Luther, vine din natura senzorială, şi spiritul care se revelează prin senzorialitate. Un luteran onest ar spune: omul a căzut pradă acestei porniri şi el nu se poate ridica din ea prin propria sa forţă. Din această pornire el se poate ridica numai prin credinţă, şi apoi se poate considera curăţat şi izbăvit numai prin Christos, care se găseşte în afara lui. – Schiller spune: Nu, în

om se mai află şi altceva, imboldul libertăţii, forţa spiritualităţii, care sunt în stare să înnobileze în om imboldul necesităţii, imboldul senzorialităţii. Aşadar, Schiller face diferenţa între senzorialitatea înnobilată de spirit şi spiritul devenind manifest prin senzorialitate. El prezintă omul care, deşi este separat prin materie de existenţa spirituală, tinde spre spirit prin transformarea, prin alchimia interioară a materiei, adică a existenţei sensibile.

Goethe prezintă într-o formă dramatică exterioară această învingere a forţelor ahrimanice care acţionează în existenţa sensibilă exterioară. Oh, te doare sufletul când vezi măreţia care a rezultat în cultura Occidentală din Scrisorile lui Schiller despre educaţia estetică şi ceea ce ar mai fi putut decurge – chiar dacă până în ziua de azi nu a decurs cum s-ar fi putut – şi din marile impulsuri care se află în «Faust»-ul lui Goethe. Dacă aţi şti cum e să cuprinzi cu privirea stimularea înspre spiritualitate conţinută în acestea şi apoi să trebuiască să vezi cum contemporanii noştri şi-au căutat tot mereu instruirea spiritualităţii în insipidele „armonii cu Universul" americane şi altele asemănătoare, te apucă tristeţea şi durerea! Eu trebuie să povestesc din nou întâmplarea adevărată, anume că un vienez – *Deinhardt* [Nota 6] s-a numit el – a scris o minunată cărticică despre «Scrisorile estetice» ale lui Schiller, în care el a expus perspectivele infinit de frumoase care ar fi putut fi luate în considerare de acolo. Nu cred să-l cunoască cineva în ziua de azi. Pentru că el a avut nenorocul să cadă pe stradă şi să-şi frângă un picior, şi când a venit medicul şi l-a examinat a spus că nu-şi va putea reveni, pentru că era prea prost hrănit. Şi deci el murit. Dar în această cărţulie a lui Deinhardt vienezul avem unul dintre cele mai profunde impulsuri ce au apărut din

cultura occidentală. Dacă oamenii s-ar uita şi ar vedea ceea ce a înflorit în cultura occidentală, n-ar mai pune în faţă ca propoziţie goală propoziţia: omul potrivit la locul potrivit – atunci când în virtutea educaţiei lor ajung la părerea că nepotul sau vărul este omul potrivit pe locul potrivit. Tot mereu auzim în ziua de azi fraza: Nu există oamenii care să corespundă unui loc sau altul. – Nu, nu există oamenii care să înţeleagă cum să caute! Iar de căutat este posibil numai când sufletul se fortifică şi se îmbibă cu ceea ce curge din măreţia vieţii noastre spirituale. Iar această măreţie va furniza nu doar concepte abstracte, ci furnizează impulsurile pentru a spiritualiza sufletele şi pentru a le conduce în evoluţia lor într-acolo unde se grăbeşte să ajungă Goethe – chiar dacă în mod imaginativ-dramatic – în scenele finale din «Faust» al său. Nu să menţinem ca atare lucrurile vechi este în sensul timpului nostru, ci să căutăm sinteza, care se relevă cel mai frumos în clasicismul Goethe-Schiller-Lessing.

Am vrut să vă indic modul în care s-au situat Lessing, Goethe, Schiller în dezvoltare culturală recentă, văzută din acest punct de vedere, şi tocmai în felul acesta înţelegem cu atât mai bine ceea ce a fost Luther ca precursor al lor. Învăţăm să cunoaştem o personalitate cum a fost cea a lui Luther abia atunci când realizăm din ce profunzimi a vorbit el şi ce trăia în adâncurile sufletului său. Asta am vrut să vă prezint tocmai în aceste timpuri. Cred că dacă veţi lua aceste gânduri şi vă veţi apropia de ceea ce vă poate întâmpina cu atâta forţă în această vreme a noastră începând de la Luther, veţi găsi multe la Luther, le veţi găsiţi singuri, pe care desigur că nu le-am putut expune aici în amănunt, lucruri pe care fiecare trebuie să le găsească el însuşi la Luther. Apoi, eu sunt de părere că tocmai pentru un timp atât de dificil ca al nostru cufundarea în Luther

poate deveni din nou punctul de plecare al unei adânciri a cunoașterii prin Luther. Căci poate că nicio forţă nu este atât de potrivită să indice coloritul deosebit al celui de-al cincilea interval temporal cultural postatlantean ca Luther, pentru că el a vorbit tocmai din spiritul acestui al cincilea interval cultural postatlantean, dar şi-a găsit cuvintele din spiritul celui de-al patrulea interval temporal cultural postatlantean.

Faţă de toate lucrurile şi procesele care ne întâmpină în istorie, ar trebui să simţim necesitatea de a regândi istoria. Ar trebui să simţim că acest timp dificil al nostru, care a adus omenirii o asemenea nenorocire, este direct legat karmic cu gândirea anapoda, superficială, şi că ceea ce trăim noi în ziua de azi atât de îngrozitor, este sub multe aspecte karma materialismului. Ar trebui să dezvoltăm în noi voinţa de a gândi altfel istoria. Eu am accentuat deja adesea că ceea ce se oferă în ziua de azi drept istorie în scoli şi la universităţi – şi poate cel mai mult în cele din urmă –, este o legendă care este atât de dăunătoare pentru că nu vrea să fie istorie, pentru că ea vrea să redea adevărul sensibil exterior. Dacă s-ar pune o singură dată adevărata înfăţişare a proceselor secolului XIX – o singură dată! – în locul acestei istorii ce redă legende, am avea parte de ceva neobişnuit de binefăcător pentru oameni. Exact despre conceptele istoriei a spus odată *Herman Grimm* [Nota 7] că el prevede că va veni un timp în care toţi cei care sunt văzuţi drept oamenii mari ai secolului XIX nu vor mai fi văzuţi ca aşa mărimi, ci vor fi cu totul alţii, care vor ieşi din obscuritatea crepusculară a epocii.

Istoria este în aşa fel aranjată, ajustată încât, aşa cum a devenit ea în decursul timpului, pentru evaluarea ei este necesară o transformare a sufletului omenesc, o transformare până în cele mai adânci rădăcini ale esenţei

sale. Eu am accentuat acest lucru mereu şi mereu, dar nu este niciodată spus îndeajuns, fiindcă tot ceea ce au oamenii în ziua de azi ca reprezentări ia naştere dintr-o astfel de viziune superficială, încât aceste reprezentări nu au deloc puterea ce trebuie dezvoltată dacă omul vrea, pornind din reprezentările sale, să se angreneze în ceea ce apare în convieţuirea socială a oamenilor. Conceptele mioape, obtuze, confuze ale oamenilor duc astăzi război. Şi oamenii care luptă unii împotriva celorlalţi sunt adesea doar marionete pentru conceptele confuze, mioape, obtuze. Dar oamenii trebuie să-şi însuşească o capacitate de percepere a ceea ce este miop, mărginit. Acest lucru este necesar. Şi dacă ştiinţa spirituală este capabilă – şi tocmai aceasta este de dorit – să-i zgâlţâie şi să-i trezească pe oameni, pentru ca ei să privească în impulsurile profunde, aflate sub suprafaţa vieţii obişnuite, pe care ei însă nu vor să le vadă în ziua de azi, atunci s-ar obţine ceea ce în ziua de azi în nenumărate declamaţii se vociferează despre libertăţile popoarelor, despre tribunalele arbitrale internaţionale şi rămâne vorbă goală, pentru că este totuna ce anume se înfiinţează atâta timp cât lucrurile sunt abordate aşa cum le abordează prezentul. Indiferent ce se infiinţează, dacă se pun bazele războiului sau ale păcii, sau se face altceva, nu se schimbă nimic. Lucrul necesar este ca ideile noastre să fie scoase din superficialitatea vieţi cotidiene actuale şi conduse în profunzimile lucrurilor. Ai dori să auzi că în acest timp al nostru Epistolele lui Luther sunt expuse oamenilor aşa cum ar putea fi înfăţişate, că în Luther a vorbit nu numai omul, ci şi caracterul acelui timp care a început în secolul VIII înainte de Christos şi s-a încheiat în secolul XV, şi cum acesta a răsunat în el împreună cu caracterul celuilalt interval temporal, care a

început în secolul XIV şi durează începând de atunci circa 2100 de ani.

O personalitate este una istorică prin aceea că ceea ce din ierarhia entităţilor spirituale noi numim Arhai, Spirite ale timpului, vorbesc din această personalitate, astfel încât această personalitate conduce la vorbirea spiritului timpului. A înţelege aşa ceva este într-adevăr necesar la o expunere ce abordează considerarea lui Luther.

CONFERINŢA a IX-a

Berlin, 25 septembrie 1917

Acum a sosit timpul pentru omenire, în care enigmele vieţii omeneşti se apropie pline de însemnătate de sufletele oamenilor. Se vede şi că un om sau altul remarcă aceste enigme, numai că oamenii sunt prea puţin dispuşi să caute mijloace şi căi pentru a ajunge în spatele tainelor acestor enigme. Aş dori să indic pentru început această enigmă – enigmă a vieţii nemijlocite – de care se izbesc mulţi oameni în prezent. În ziua de azi unul sau altul se întreabă: Cum de există o asemenea dizarmonie între dezvoltarea intelectuală şi cea morală a oamenilor de pe Pământ? – Dezvoltarea intelectuală, care se desfăşoară în ceea ce – să spunem, cu mai multă sau mai puţină justificare – în perioada contemporană se numeşte şi dezvoltarea ştiinţifică, care stă la baza viziunii asupra lumii a majorităţii oamenilor, această dezvoltare intelectuală câte nu a produs ea! Ea a produs toate mijloacele culturale materiale exterioare, pe care desigur nu este necesar să le enumăr. Dacă ne gândim la tot ceea ce a produs până acum această dezvoltare intelectuală pentru ca oamenii să se poată distruge reciproc, la ceea ce a produs ca tot felul de

mijloace magnific gândite pentru nimicirea oamenilor, şi dacă facem abstracţie de tot ceea ce se stă ca element moral la baza acestora, nu putem spune altfel decât că această dezvoltare intelectuală a ajuns la un punct culminant. Gândiţi-vă ce ştiinţă a fost necesară pentru a realiza toate instrumentele de ucidere din cauza cărora suferă omenirea în prezent, cu care se sfârtecă oamenii. Ne putem gândi la multe aspecte favorabile şi la multe aspecte nefavorabile ale acestei dezvoltări intelectuale, şi într-adevăr nu vom putea spune altfel decât: această dezvoltare intelectuală a progresat într-o linie ascendentă inegalabilă, în special în ultimele secole. Că în felul acesta ea se află într-o dizarmonie stridentă cu ceea ce se numeşte dezvoltarea morală a omenirii a fost observat de câţiva, şi pe ici şi pe colo se întâlnesc afirmaţii ale oamenilor prezentului care indică această dizarmonie. Deja cu ani în urmă *Ernst Haeckel* [Nota 1] în rău famata sa carte despre enigmele omenirii a arătat că omenirea a progresat din punct de vedere intelectual, dar că în privinţa conceptelor morale ea nu a trecut în multe privinţe dincolo de cea mai primitivă poziţie, iar acum sunt şi alţii care atrag din nou atenţia asupra acestei discrepanţe. Aceste lucruri se impun sufletului omenesc dacă acest suflet omenesc, după cum am expus adesea, nu petrece prezentul dormind. Răspunsul la astfel de întrebări grave, care intră în profunzimile fiinţei omeneşti, nu-l poate da decât ştiinţa spirituală, dar oamenii prezentului nu sunt dispuşi să se implice în aceasta din cauza comodităţii sufleteşti-spirituale adesea descrise. Şi, cu toate acestea, o modalitate de a găsi drumul în circumstanţele atât de încâlcite ale prezentului va fi dată doar atunci când oamenii se vor implica în aceste lucruri, când vor admite punctele de vedere care nu pot fi obţinute decât printr-o cunoaştere

spirituală. Este foarte dureros pentru suflet care are o simţire sănătoasă, atunci când a trebui să-şi mărturisească ceea ce se afirmă acum pe întreg globul pământesc ca neplăcere şi nevrere de a privi în faţă cu un real simţ lucid lucrurile ce se desfăşoară, sau cele care se află sub suprafaţa lucrurilor care se desfăşoară. Am putea spune: câtă disproporţie există între atitudinea din prezent şi modul în care o lungă perioadă de timp, oamenii erau indignaţi de aşa de multe măsuri considerate imorale în vremurile vechi; ce ciudat apare acest lucru dacă îl raportăm la ceea ce este în prezent judecat sau nu de oameni, în ciuda faptului că măsura celor ce se desfăşoară în ziua de azi pe Pământ este mai îngrozitoare decât orice s-a petrecut în decursul evoluţiei omenirii. Să privim raportul dintre dezvoltarea intelectuală a omenirii şi dezvoltarea morală a omenirii din punctul de vedere care poate fi dobândit prin ştiinţa spirituală.

Aici trebuie să punem mai întâi întrebarea: De ce anume din om depinde propriu-zis dezvoltarea intelectuală, ce anume activează atunci când gândim în sens ştiinţific, când gândim pentru a ne explica natura, când reflectăm pentru a descrie legile naturii şi pentru a ne forma reprezentări despre lume în sensul legilor naturii; ce activează atunci, de fapt, în noi? Ei bine, atunci activează în noi cele mai vechi părţi ale naturii omeneşti, la care putem privi dacă începem cu binecunoscuta pentru noi evoluţie a lui Saturn, trecând prin evoluţia solară, evoluţia lunară şi până la evoluţia Pământului, dacă privim la ceea ce i-a fost încorporat acolo omenirii. Acestea constituie în ziua de azi instrumentele dezvoltării intelectuale. Dacă însă, dimpotrivă, vrem să avem de a face cu dezvoltarea morală din punctul de vedere al cunoaşterii, atunci nu putem indica aceste vechi părţi constitutive ale omului, ci în

privinţa dezvoltării morale avem de a face cu elemente componente comparativ cu mult mai tinere ale naturii omeneşti, căci, în înţelesul cel mai autentic, doar Eul însuşi poate fi considerat ca fiind moral. Dar, aşa cum am spus adesea, Eul este bebeluşul între elementele componente ale omului; nici măcar la trupul astral, care a fost incorporat fiinţei omeneşti în timpul evoluţiei lunare, nu se poate vorbi despre impulsuri morale. Se poate vorbi despre impulsuri morale în trupul astral numai în măsura în care Eul este în strânsă legătură cu acest trup astral în timpul vieţii, şi atfel impulsurile moralităţii care se afirmă în Eu, se transferă trupului astral. Dar să ţineţi cont că Eul şi trupul astral au o autonomie relativ mare şi se desprind în fiecare noapte în somn de trupul fizic şi trupul eteric, trăind apoi în inconştienţă deplină. Şi în această stare de inconştienţă ele nu mai pot primi impulsuri morale.

Acum, gândiţi-vă la următoarele, de mare importanţă, chiar dacă omului actual îi este întru câtva dificil să le înţeleagă. La fiecare trezire intrăm cu Eul nostru şi trupul nostru astral în trupul nostru fizic şi trupul nostru eteric, care sunt cele mai vechi elemente componente ale omului, care prin evoluţiile Saturn, Soare şi Lună au devenit în special instrumente ale dezvoltării intelectuale şi au ajuns în această privinţă la un anumit grad de desăvârşire. Acest grad de desăvârşire le este desigur nativ, şi ceea ce este înnăscut în ele, se prezintă tocmai ca dezvoltare intelectuală. Noi am fi, într-o anumită privinţă, maşini gânditoare, maşini ale ştiinţei, dacă la trupurile noastre fizic şi eteric nu s-ar adăuga Eul şi trupul astral. Aşa cum sunt trupurile noastre fizic şi eteric, ele sunt, într-o anumită privinţă, automate. Practic, ca atare, ele mai sunt capabile de evoluţie pe Pământ numai prin faptul că sunt locuite de Eu. Dar acest Eu ar putea face prea puţin pentru

desăvârşirea trupurilor fizic şi eteric inclusiv a capacităţilor intelectuale, dacă nu ar fi adus în fiecare noapte în stare de somn. Cele mai bune forţe, inclusiv pentru dezvoltarea intelectuală, le primim în timpul somnului. Ceea ce primim în timpul somnului ducem apoi înăuntrul trupurilor fizic şi eteric, şi deoarece acestea sunt, ca să spunem aşa, instrumente perfecţionate, desăvârşite, atunci când la trezire Eul se cufundă în trupul eteric şi în trupul fizic, făgaşurile deja săpate ale intelectualităţii pot fi dezvoltate în continuare prin acest Eu, cu ce aduce din lumea spirituală. Totodată în timpul zilei se adaugă conştienţa necesară, conştienţa care se obţine prin trupul fizic şi cel eteric. Dar în ceea ce priveşte Eul propriu-zis şi trupul astral, încă nu avem în prezent o conştienţă identică. Vă rog să luaţi aceasta în mod deosebit în considerare. Omul crede că-şi cunoaşte Eul, dar cum îşi cunoaşte el Eul? Dacă aveţi o suprafaţă roşie şi faceţi o gaură în ea, iar fundalul este întunecat, aşadar acolo nu se află chiar nimic, vedeţi roşul şi vedeţi gaura ca pe un cerc negru; nimicul îl percepeţi acolo unde este cercul negru; acolo nu este nimic. Precum cu roşul înconjurător, tot aşa vedeţi în viaţa dumneavoastră sufletească şi Eul. În realitate, ceea ce crede omul a fi percepţia Eului său nu este decât o gaură în viaţa sa sufletească. Pentru că acolo încă nu este nimic, sau oricum nu prea mult; aşa încât omul crede că-şi percepe acolo Eul, în timp ce el percepe de jur-împrejur doar ceea ce-i arată creierul său prin trupul său fizic şi cel eteric. Anume, în actuala fază a evoluţiei omul nu a ajuns prea departe în privinţa perceperii Eului în timp ce se află în trupul fizic între naştere şi moarte. În timpul somnului suntem inconştienţi. Dar în privinţa Eului suntem inconştienţi şi în timpul zilei, în timpul veghii, şi totuşi Eului trebuie să i se implanteze moralitatea. Vedeţi aşadar

că în privinţa implantării moralităţii, în raport cu intelectualitatea sa, omul este încă chiar ca un copil. Acesta este motivul mai profund pentru care în timpul evoluţiei Pământului omul progresează atât de extraordinar de greu în domeniul moral, în timp ce dezvoltarea intelectuală avansează relativ uşor.

Într-o revistă care a fost înfiinţată acum, în timpul războiului, şi care se numeşte «Clopotul» [Nota 2], dar uneori răsună nu prea deştept, a apărut recent tocmai un articol despre această discrepanţă între dezvoltarea intelectuală şi cea morală. Şi, conform convingerilor acestui Clopot sunător, tot ceea ce domneşte ca discrepanţă între dezvoltarea intelectuală şi cea morală este atribuit faptului că până acum dezvoltarea intelectuală s-a desfăşurat sub semnul capitalismului, sub semnul conducerii de către indivizi, pe când dezvoltarea morală poate veni abia atunci când se instaurează socialismul. Acum, idealiştii fondează viziuni asupra lumii pentru a le face să culmineze în dogma: Pe Pământ va fi un paradis atunci atunci când va prevala idealismul. Materialiştii fondează viziuni asupra lumii care culminează în dogma: pe Pământ va fi un paradis atunci când materialismul va domni peste tot. În epoca liberalismului s-au fondat viziuni asupra lumii care au promis paradisul în înfăptuirea generală a liberalismului; socialismul vede, bineînţeles, paradisul în înfăptuirea socialismului. Aceste lucruri sunt extrem de simple, dar ele sunt, firește, tot pe atât banale iluzii; ele arată că deşi oamenii în ziua de azi s-au izbit de problemă, ei nu sunt în stare să-şi asume disconfortul şi să pătrundă în mod real prin gândire, pentru că despre gândire este vorba în primul rând, în sfera trăirii experienţei spirituale. Cine vrea în mod real să gândească poate pătrunde în sfera trăirii experienţei spirituale.

Timpul nostru, care este atât de mândru de gândirea sa, cunoaşte cel mai puţin tocmai gândirea. La întrebarea privind discrepanţa dintre dezvoltarea intelectuală şi cea morală se poate răspunde numai din perspectivele foarte ample pe care le-am menţionat acum. Dar articolul în acel «Clopot», găseşte că viaţa intelectuală poate merge deja de la sine, atunci când oamenii individuali sunt intelectuali, dar viaţa morală poate ajunge la o dezvoltare corespunzătoare numai atunci când organizarea socialistă va cuprinde toţi oamenii. Dezvoltarea capitalistă intelectuală ar fi fost favorabilă pentru intelectualitatea ştiinţifică, în timp ce ordinea socială va fi favorabilă pentru dezvoltarea morală.

Realitatea însă este alta, şi anume, dacă este ca ordinea morală să se dezvolte în lume într-adevăr în aceeaşi măsură în care s-a dezvoltat cea intelectuală, trebuie ca privirea omului să se extindă şi să câştige teren în lumea spirituală. Trebuie să fie posibil ca oamenii să privească într-adevăr la ceea ce tălăzuieşte şi trăieşte Universul, ca impulsuri şi forţe spirituale. Acest lucru este încă, în ziua de azi, ceva total incomod pentru oameni. Incomod din mai multe motive. Cel care admite să-şi cultive gândirea în modul pe care l-am descris adesea aici, în aşa fel încât această gândire să-l facă capabil să trăiască în lumea spirituală, să trăiască experienţa lumii spirituală ca realitate, trebuie să cultive lăuntric ceva care s-a diminuat foarte mult în decursul dezvoltării materialiste a timpurilor moderne. Da, aş spune, prin dezvoltarea gândirii se dezvoltă lăuntric de la sine acest sentiment de responsabilitate lăuntrică ce lipseşte atât de mult perioadei contemporane. Oamenii care vor să formeze o viziune asupra lumii numai din observaţiile lor natural-ştiinţifice, sunt ghidaţi în formarea conceptelor lor de faptele,

realităţile exterioare, şi ei pot fi uşor conduşi de firul realităţilor exterioare. În acest fel ei dobândesc anumite concepte, care sunt suficiente până la un anumit grad, pentru a înţelege una sau alta în natură, dar care nu sunt deloc suficiente pentru a crea corelaţii în ordinea morală şi socială a oamenilor, pentru a pătrunde şi înţelege ordinea morală şi socială a oamenilor în realitatea ei. Pentru a o pătrunde şi înţelege este necesar să fii conectat la realitatea spirituală. Aceasta produce însă în interiorul sufletului un sentiment puternic de responsabilitate faţă de gând, astfel încât să nu-ţi poţi permite să formezi orice legături arbitrare de gânduri, ci numai acele asociaţii de gânduri şi idei cu care în sufletul tău te poţi prezenta în faţa entităţilor ierarhiilor superioare. Cu conceptele pe care le are omenirea actuală despre omul individual şi raporturile sale cu poporul, oamenii, nu te poţi prezenta în faţa fiinţelor lumii spirituale. Cu toate declamaţiile despre libertatea popoarelor nu se poate întemeia nici un stat în faţa lumii spirituale. Cunoaştem din ştiinţa spirituală că libertatea este un concept aplicabil numai omului singular, ca individ, dar nu şi poporului cu sufletul său grup. În cazul poporului sunt valabile alte concepte decât libertatea. Cu toate acestea, în ziua de azi se proclamă în lume conceptele imature ale lui Woodrow Wilson despre libertatea popoarelor şi altele asemănătoare, şi aceste lucruri se iau în serios. Sunt luate în serios chiar şi în zonele culturale europene, în care trăim noi înşine, în care, după toată experienţa trăită de-a lungul secolelor, am putea avea concepte clarificate, care şi-ar putea deja încorda puterile pentru o oarece înţelegere a celor spiritual-ştiinţifice în acest domeniu.

Responsabilitate nu numai faţă de alţi oameni, ci şi faţă de conceptele care, dacă sunt concepte morale, intră în

Eul nostru şi cel mult în trupul nostru astral, şi care aşadar, să spun aşa, înoată şi trăiesc în întregime în lumea spirituală. Nu poţi avea această responsabilitate dacă trăieşti numai în reprezentările materialiste exterioare, şi oamenii trăiesc în reprezentările materialiste chiar dacă adesea ei nu sunt deloc de părere că ar trăi în ele. Prin faptul că spun că Dumnezeu ne-a trimis acest război pentru greşelile noastre, prin faptul că pun în faţă o asemenea frază, nu sunt cunoscători ai spiritului, prin aceasta ei nu s-au ridicat deasupra conceptelor materialiste. Ne ridicăm deasupra conceptelor materialiste dacă ne putem face reprezentări aşa cum arată lucrurile în lumea spirituală, cum se petrec ele în lumea spirituală.

Asocieri de cuvinte care nu îşi au rădăcinile în realitate se întâlnesc astăzi din abundenţă. În special atunci le întâlnim din abundenţă când se încearcă să se răspundă la vreun discurs politic. Prin faptul că în astfel de ocazii cineva vorbeşte despre un nou spirit, nu vădeşte că ar avea nici cea mai mică urmă de spirit.

Spiritul trebuie cuprins concret, în realitatea sa, el nu trebuie să rămână ceva abstract, altfel nu ieşim din condiţiile devastatoare din prezent. După cum am spus, un fenomen sau altul al naturii poate fi înţeles prin conceptele pe care le dobândim atunci când ne lăsăm conduşi şi tutelaţi de percepţia exterioară. Dar nu te poţi angrena în însuşi mecanismul vieţii omeneşti decât atunci când ai concepte din lumea spirituală. Puteţi întreba cum de se ajunge că totuşi pe ici sau pe colo se intervine în viaţa omenească. Sunt concepte vechi, străvechi, pe care oamenii le lungesc acum, dar aceste concepte seculare nu mai sunt valabile în timpul actual. Timpul cere noi concepte, noi idei, noi, desigur, numai în sensul că sunt noi pentru omenire. Aceste noi idei sunt însă uneori de-a dreptul incomode

pentru oameni. În special gândurile care reies atunci când considerăm moralitatea omenească în sens cu adevărat spiritual-ştiinţific sunt deosebit de incomode. Este extrem de comod să-ţi spui că bunavoinţă este o virtute şi că de aceea trebuie ca omul să dobândească bunavoinţă; că dreptatea este ceva moral, şi de aceea trebuie întemeiată justiţia. Atunci omul poate fi legiuitor şi lua măsuri prin care sunt reglementate bunavoinţă, dreptatea. Se pot alege şi parlamente unde se reunesc oameni deştepţi pentru a crea tot felul de instituţii în sensul unei ordini bazată pe dreptate şi bunavoinţă, şi altele asemănătoare. Dar dacă lucrurile sunt tratate aşa cum au fost tratate până acum, nu poate ieşi decât ceea ce vedem acum răspândindu-se pe Pământ. Dacă oamenii ar avea totuşi curajul să recunoască legătura dintre modul de gândire care s-a format treptat în timp şi evenimentele îngrozitoare ale prezentului! Bunăvoinţa este o virtute, şi omul poate simţi multă voluptate în a trăi având bunăvoinţa ca ideal, şi să scrie într-un catehism: Trebuie să fii binevoitor, trebuie să fii drept, ş.a.m.d.; – atunci omul are lista virtuţilor, dar nu are nici o cunoaştere!

Are la fel de puţină cunoaştere ca atunci când ştie despre un pendul doar că atunci când este sus este condus în jos de forţa gravitaţională până în punctul cel mai de jos, şi nu se gândeşte că atunci când a ajuns în punctul de jos, tocmai din cauza forţei care s-a acumulat în cădere are tendinţa să urce la fel de mult în cealaltă parte. Pe planul fizic aceste lucruri se impun de la sine, pe cel moral oamenilor nu le vine deloc ideea să gândească consecvent, în acelaşi mod în care trebuie să gândească în domeniul fizic atunci când sunt tutelaţi de forţele naturii. Desigur că este bine dacă omul dezvoltă bunavoinţă. Dar exact aşa cum în pendul, atunci când cade, se dezvoltă forţa de a

urca, tot aşa din forţa bunei-voinţe se dezvoltă forţa prejudecăţilor, forţa predilecţiilor nepotrivite, şi tot felul de lucruri posibile. Nu se poate dezvolta nicio virtute fără ca prin dezvoltarea virtuţii să nu ia naştere în sufletul omenesc ca tendinţă înclinaţia spre viciul opus. Vedeţi dumneavoastră, aceste adevăruri sunt incomode, dar ele chiar sunt adevăruri. La omul individual se va observa mai puţin, dar în ordinea socială, ceea ce am indicat, iese în evidenţă ca fapt real. Dacă într-o epocă oamenii sunt prea dornici să-şi cultive unilateral o virtute sau alta, atunci cu necesitate epoca viitoare va aduce în manifestare viciile corespunzătoare, dacă nu se recunoaşte legătura. Fiindcă aici ajungem, dacă vrem să vedem lucrurile în adevărata lumină, la un adevăr profund spus de Iisus Christos, pe care însă oamenii nu vor deloc să şi-l mărturisească.

Acum trece un curent ciudat prin lume, care cuprinde treptat, epidemic, sufletele. Oricât de greu este să credem că oamenii au putut ajunge la această viziune, ea există. Anume oamenii par să fi luat hotărârea să continue acest război până când va fi câştigată prin luptă o pace veşnică, până când prin acest război va fi oferită garanţia absolut sigură că nu va mai veni niciodată un război. Anume acesta este cel mai bun mijloc de a nu lăsa acest război să se termine niciodată; atunci desigur că prin el se va câştiga pacea veşnică. Este suficient ca oamenii să tindă pur şi simplu înspre acest ideal al acestei aşa-numitei păci de durată, aşa cum se face în ziua de azi, şi atunci precis nu se va putea termina niciodată acest război. Pentru că noi trăim în trupul fizic omenesc pe planul fizic, şi planul fizic nu poate fi perfect; nu este desăvârşit; şi dacă aţi institui pe planul fizic ceea ce poate fi mai perfect la un moment dat, atunci după câteva secole va trebui să fie ceva cu totul imperfect, deoarece evoluţia nu merge în linie dreaptă

ascendentă, ci în oscilaţii. Aşa cum pendulul se deplasează în sus şi în jos, tot aşa evoluţia merge în linie ascendentă şi descendentă, şi atunci când o epocă a dezvoltat ceva desăvârşit nu are decât să aştepte şi vor veni oameni care, într-o altă epocă, vor şti ceva încă mai desăvârşit.

Libertatea oamenilor este problema care trebuie să se pună; nu desăvârşirea organizării lucrurilor de pe planul fizic, căci aceasta este o imposibilitate, o fantasmagorie, o iluzie. Liberalismul, socialismul, conservatorismul, toate vor să întemeieze raiul pe Pământ, adică să realizeze ceva desăvârşit în organizarea pe planul fizic. Dar Christos a spus: „Împărăţia lui Dumnezeu este peste tot în voi." – Să vrei să configurezi lumea fizică ca un paradis perfect, înseamnă să vrei ceva cu totul imposibil, pentru că lumea fizică este într-o permanentă oscilare. Numai îmbibând această lume fizică cu spiritualul şi omul ştiindu-se participant la Împărăţia lui Dumnezeu, la împărăţia spiritului, numai prin aceasta este înţeles şi tratat în mod corespunzător principiul lui Christos. Cine vrea să facă un paradis din lumea fizică, fie în sens socialist, fie în alt sens, nu înţelege nimic despre realitate. Dumneavoastră vedeţi ce trebuie să intre în sufletele omeneşti dacă este ca irealele conceptele ale prezentului să facă loc conceptelor reale. Dar nu se poate ajunge la concepte adevărate dacă nu ne îndreptăm privirea spre marile corelaţii spirituale. Cum mai iau în râs oamenii prezentului privirile de ansamblu asupra evoluţiilor Saturn, Soare, Lună, Pământ, Jupiter ş.a.m.d.! De ce e nevoie de toate acestea? Avem nevoie de ele pentru a putea dobândi chiar şi cunoaştera celui mai mic aspect al vieţii, pentru că omul este efectiv un microcosmos. În el trăiesc evoluţiile Saturn, Soare, Lună ş.a.m.d., şi dacă el nu vrea să ştie nimic despre aceste reprezentări este ca şi cum dumneavoastră, în primul an de

viaţă al copilului, aţi vrea să-i legaţi mâinile pentru tot restul vieţii, astfel încât să nu le poată folosi niciodată. Tot aşa, omul nu îşi foloseşte capacităţile dacă nu vrea să-şi îndrepte privirea spre spiritual. În această privinţă el a dat greş, a dat greş teribil, şi a dat greş tocmai acolo unde trebuia să dea greş cel mai puţin.

Aş dori să vă dau un exemplu, pe care unii îl vor găsi ciudat, dar care poate că vă va putea spune mai exact ce am în vedere prin toate lucrurile pe care astăzi doar le ating puţin. Eu am vorbit cu diverşi oameni în ultima vreme despre lucruri care ar fi necesare omenirii actuale, dacă vrea să iasă din aceste nenorociri, din diversele fundături; lucruri care constau pur şi simplu dintr-o sumă de concepte practice prin care oamenii ar trebui în ziua de azi să-şi împrospăteze gândirea, dacă – este dificil să intrăm în detalii astăzi –, să spunem de exemplu, ar trebui să răspundă la decretele papale. Aceste concepte însă, oricât se situează ele în cel mai practic punct de vedere asupra vieţii, pot fi dobândite, pot fi înţelese numai dacă sunt primite impulsuri prin ştiinţa spirituală. Căci aceste concepte se referă la modul în care trebuie să gândim astăzi privind convieţuirea popoarelor şi statelor, privind rânduielile pe care trebuie să le realizeze popoarele şi statele, dacă este să ieşim din haos, dacă vrem să nu se facă declamaţii iluzorii, ireale, în concepte abstracte despre libertatea popoarelor şi convieţuirea paşnică a naţiunilor mici, sau cum s-or mai fi numind. Se pot cultiva foarte intens concepte practice, singurele care vor fi în stare să asigure ieşirea din mizeria zilelor actuale. Dar ce vezi în schimb? Aţi citit probabil în ziare că astăzi a avut loc învestirea în funcţie a rectorului Universităţii din Berlin. Noul rector, consilierul *Penck* [Nota 3] a vorbit pornind de la concepte geologice despre conceptele de graniţă. Nu vă

pot spune cât de greu îţi cade la inimă când trăieşti aşa ceva. De ce? Pentru că în cele mai luminate locuri ale strădaniei intelectuale actuale apar cele mai nelclare reprezentări elementare, la aceia care, dacă s-ar îndeletnici cu ştiinţa spirituală, ar rezulta conceptele superioare utile pentru viaţă. Gândiţi-vă numai ce trăim: ştiinţa spirituală ar putea da concepte elaborate pentru practica vieţii globale actuală, concepte elaborate care ar reprezenta contexte mai înalte, iar ştiinţa recunoscută oficial încă buchiseşte „abc”-ul lucrurilor, şi nu poate ieşi din acest „abc”. Aceasta face ca în ziua de azi, tocmai în astfel de ocazii, să fie dificil ca oamenii chiar şi numai să înţeleagă despre ce anume este vorba. Căci cea cărora oamenii îi acordă atenţie în ziua de azi, ceea ce oamenii consideră drept autoritate supremă, este foarte departe de ceea ce este atât de extrem de necesar şi care poate fi obţinut numai din ştiinţa spirituală. Acolo unde se desfăşoară din plin ştiinţa oficială, se dibuie în „abc”, dar acolo ar putea să se treacă la citire dacă ştiinţa spirituală nu ar fi considerată un lucru fantasmagoric de către aceia care nu vor să o înţeleagă.

Aici trebuie mereu, fără nicio aroganţă, fără nicio încălcare a smereniei omeneşti cuvenite, să indicăm înspre primele timpuri ale creştinismului, cum jos, în catacombele subterane în prima perioadă romană creştinii săvârşeau slujba lor religioasă, iar sus vechea lume îşi desfăşura ordinea ei socială. Ce a devenit câteva secole mai târziu această veche lume, care nu a avut pentru acest creştinism în devenire altceva decât se poate cunoaşte din istoria Romei antice? Această veche lume s-a stins în câteva secole, iar ceea ce a fost jos, în catacombe, s-a răspândit sus. Dacă ar putea înţelege măcar un număr suficient de oameni că în ziua de azi este necesar ceva asemănător,

chiar dacă nu pentru ceva atât de mare cum este creştinismul însuşi. Nu poate să rămână ceea ce domneşte în ziua de azi ca ştiinţă oficială, ca gândire şi viziune oficială. Acestea se raportează la cele de care au nevoie secolele aşa cum s-a raportat vechea romanitate la creştinismul care s-a dezvoltat jos, în catacombe. Dar trebuie să ne acordăm sentimentele şi senzaţiile la această antiteză mondial-istorică, trebuie să le acordăm în aşa fel încât să vedem prin lucruri, să avem voinţa de a pătrunde cu privirea toată insuficienţa din declamaţiile actuale despre noul spirit sau din tot felul de concepte incomprehensibile despre garanţii de la organizaţii interstatale, tribunale arbitrale ş.a.m.d., în timp ce nu se ştie niciodată cine trebuie să fie arbitru. În ziua de azi este timpul în care marile concepte aparţin de viaţa cotidiană nemijlocită, în care omenirii nu îi este permis să spună: Da, aceste concepte sunt cu siguranţă foarte frumoase pentru înţelegerea lumii, dar nu le poţi aduce în manifestările cotidiene! – Ori le aducem, ori aceste manifestări cotidiene vor fi egale cu zero şi nu vor avea nicio însemnătate pentru viaţa practică, care nu este cea de după câteva decenii, ci este cea de astăzi şi de mâine.

În general acolo unde în ziua de azi oamenii au păreri diferite, găseşti totuşi o relativă obiectivitate, cel puţin într-o anumită măsură. Căutaţi însă în combaterile ştiinţei spirituale, antroposofiei, ceva obiectiv! Atunci când o astfel de persoană ca Max Dessoir, care este profesor la Universitatea din Berlin, atacă ştiinţa spirituală, el înşiră cititorilor săi aspecte distorsionate, falsificate, aşa cum am demonstrat eu în cartea mea care acum este şi tipărită [Nota 4]. Întotdeauna ceea ce ar trebui să fie o luptă obiectivă onestă este tranferat în domeniul personal, în domeniul calomnierii personale atunci când este vorba de

ştiinţa spirituală. De ce? Nu pentru că oamenii sunt capabili să o infirme, ci pentru că oamenii nu vor să o aibă, pentru că în prezent oamenii refuză să căute în ei înşişi adevărata fiinţă omenească. Căci acest lucru este incomod. Oamenii vor, de exemplu, să aibă concepte morale cu care să se poată delecta. Dar pentru aceasta nu sunt potrivite conceptele care afirmă, de exemplu, că după un timp virtuţile se transformă de la sine în înclinaţii înspre viciile corespunzătoare, dacă oamenii nu se pun în gardă faţă de propriul lor suflet. Cât de des nu am atras eu atenţia asupra conceptului de altruism! Într-o conferinţă publică am ales odată, ipotetic, exemplul unei societăţi întemeiate în scopul cultivării altruismului. În ea s-a format obişnuinţa ca la acela care conduce societatea să vină câte un membru şi să spună: Eu vreau cutare sau cutare lucru, dar nu pentru mine, ci pentru un altul – aşadar, ei şi-au promis că celălalt va face acelaşi lucru, nu pentru sine ci pentru cel dintâi. Niciunul nu vrea ceva pentru sine. Dar nu aceasta contrează, dacă cineva vrea ceva pentru sine sau pentru un altul, ci dacă cererea în sine este altruistă. Esenţialul în această privinţă este că oamenii atunci când se străduiesc să devină altruişti, prin forţa interioară a altruismului devin după un timp de-a dreptul egoişti. Strădania după altruism îl face pe om egoist. Omul trebuie să vegheze ca pendulul să coboare din nou, el nu trebuie să se delecteze cu propriul său altruism.

Astfel de lucruri îi erau bine cunoscute lui Luther [Nota 5]. De aceea găsim multe pasaje în scrierile lui Luther în care el arată destul de puţin respect faţă de virtuţi cum ar fi altruismul şi altele asemănătoare, pentru că el ştie că altruismul este de regulă masca în spatele căreia se află fariseismul. Uneori Luther devine dur în astfel de chestiuni; aşa cum l-a sfătuit odată pe

Melanchthon, nu ar trebui să încerce să fie atât de teribil de altruist, ci atunci când este dispus la ceva rău ar trebui să şi înfăptuiască acel rău, căci este mai bine ca atunci când cineva este înclinat spre ceva rău să facă acel rău, decât să devină un fariseu făţarnic, făcând aparent binele în timp ce în sufletul său ar dori să facă răul. Luther, tocmai datorită acelei capabilităţi de experimentare spirituală despre care v-am vorbit deja, avea o bună pătrundere şi înţelegere a acestei polarităţi. În anul 1510 el a era la Roma. Pe atunci era considerată o treabă merituoasă dacă cineva se târa în genunchi în sus pe o scară; nu ştiu cum este denumită aceasta în termeni specifici catolici. De fiecare dată când omul urca o treaptă, era absolvitt de un anumit număr de zile din Purgatoriu, şi dacă urca întreaga scară în genunchi fără să se ridice în picioare, primea indulgenţă pentru multe zile din Purgatoriu. Luther a participat şi el la urcatul scării, pentru că pe atunci avea şi el întru totul punctul de vedere că prin astfel de lucruri şi-ar putea favoriza mântuirea sufletului. Dar în timp ce urca în genunchi scara, el a avut o imaginaţiune în care i s-a spus: Caută dreptatea în credinţă! [Nota 6] Exact prin asemenea lucruri a devenit el Luther. Opusul polar a ceea ce făcea el, s-a ivit în sufletul său. El avea experienţe privind asemenea contraste polare. Să se privească mai adânc înăuntrul vieţii omeneşti, acesta este lucrul de care timpului nostru are nevoie mai presus de toate. De această vedere ţine şi că realizezi că un cuvânt încă nu este o realitate. Cuvântul „spirit" este rostit de mulţi oameni în ziua de azi, dar cineva poate vorbi mult despre spirit fără să aibă habar de spirit. Oamenii nu sunt nevoiţi deloc să observe aceasta. Este, de exemplu, un om în prezent care a scris o bibliotecă întreagă, şi n-aş vrea să număr cât de frecvent apare cuvântul spirit în această bibliotecă. Oamenii cred chiar că omul respectiv vorbeşte

într-adevăr despre spirit din cauză că el se numeşte *Rudolf Eucken* [Nota 7]. Exact despre asta este vorba: să se facă diferenţa dintre realitate şi aparenţă în acest domeniu. Asta este, desigur, incomod. Asta produce, mai presus de toate, teama de viaţa spirituală, produce chiar teama de gândire. În prezent oamenii fug de gândire parcă ar fi goniţi din urmă, şi ar dori cu toată negândirea posibilă să găsească salvarea în domeniul sufletesc, social, politic. Timpul este prea grav pentru a nu lua în serios astfel de lucruri. Ar veni zile mai bune dacă oamenii, în număr mai mare, ar recunoaşte astfel de lucruri ca cele ce au fost astăzi din nou indicate; din păcate, doar indicate. Dacă am vrea să intrăm în amănunte asupra lucrurilor, ar trebui să vorbim în forme în care nu ne este îngăduit să vorbim în ziua de azi. De aceea ar fi bine dacă şi dumneavoastră, în special după aceste conferinţe, v-aţi dedica gândirii, căci deocamdată gândirea încă nu este cenzurată. Eu am spus deja data trecută: oamenii prezentului l-ar sfâşia pe acela care, cu o vedere care provine din iniţiere, ar dori să se exprime deschis despre evenimentele nemijlocite ale prezentului: nici măcar să spui anumite lucruri nu este permis, ca să nu mai vorbim despre a le face. Astfel, în prezent, se pierd multe ocazii care ar putea să arate cât de necesare sunt adâncirea şi fortificarea sufletului omenesc. Gândiţi-vă numai, ce ar fi devenit Mişcarea luterană dacă Luther nu ar fi avut decât forţele multor conducători ai prezentului, şi nu altele, mai mari, mai intense, mai pătrunzătoare. Se poate pune şi întrebarea: De ce oamenii prezentului vor atât de puţin să audă despre adevărata cunoaştere spirituală? Răspunsul cel mai corect este totuşi acela pe care l-am indicat în repetate rânduri şi din nou astăzi: că această cunoaştere spirituală este incomodă pentru oameni. Viziunea asupra lumii a ştiinţelor naturii

contemporane oferă conceptele într-un mod mai comod. Desigur, ele sunt admirabile; dar pentru a ajunge la ele omul nu trebuie decât să se raporteze la lumea exterioară şi să se lase dus de mână de faptele exterioare; el nu are nevoie să-şi învingă discomfortul şi să se dinamizeze interior, nu trebuie să coboare în adâncurile sufletului şi să le ridice sus pentru a înainta. Însă ştiinţa spirituală cere asta de la oameni. În afară de aceasta, ea nu poate să nu le spună oamenilor că acela care nu face asemenea eforturi, în realitate nu este deloc om. Dar nici acest lucru nu este auzit cu plăcere de acela care, în virtutea circumstanţelor, trece drept o autoritate. Faptul că, de exemplu, un profesor universitar nu este un om întreg, desigur că este extraordinar de dificil de înţeles de către oamenii prezentului. Dar ei vor trebui să-l înţeleagă dacă vrem să ieşim din mizeria prezentului.

În anul 1613, *Johann Valentin Andreae* [Nota 8] a scris «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz». Cartea a apărut apoi în anul 1616. Valentin Andreae a scris, între anii 1614 şi 1617, şi alte lucrări gândite şi simţite din spiritul timpului de atunci. Una dintre scrieri poartă subtitlul «Principilor şi conducătorilor tuturor statelor». Andreae voia să arate oamenilor că ceea ce cred ei despre ei înşişi şi ceea ce cred ei despre alţii nu este decât maya, o mare iluzie; el voia să dea oamenilor posibilitatea să se cunoască pe ei înşişi şi pe ceilalţi. O mare Mişcare spirituală avea Johann Valentin Andreae în intenţie. Ea fusese gândită, simţită, dintr-o îndelungată pregătire. Două lucruri existau la acea vreme: ceea ce voise Valentin Andreae, şi ceea ce a dus la Războiul de 30 de ani, care a început din 1618 şi a durat până în 1648. Dar ceea ce a dus la Războiul de 30 de ani a făcut imposibilă Mişcarea pe care voia să o iniţieze Johann Valentin Andreae. Ar fi multe de

spus, dacă e să caracterizăm în cauzele sale eşuarea încercării de atunci. Se fac, desigur, unele încercări, eşuează, dar trebuie să reuşească mai târziu. Ei bine, la vremea aceea a existat o posibilitate de înaintare. Iarăşi astăzi este prezentă necesitatea de a ne afla în interiorul a două curente, care trebuie să acţioneze unul asupra celuilalt: pe de o parte ceea ce vrea antroposofia pornind din impulsurile evoluţiei omenirii, pe de altă parte ceea ce a condus la un eveniment de acelaşi gen cu Războiul de 30 de ani. Va fi sarcina omenirii ca ceea ce trebuie să se întâmple să nu rămână iarăşi neînfăptuit. Comoditatea, lipsa de vigilenţă, ar putea foarte uşor paraliza şi prezenta încercare. Dacă însă lucrurile se vor sfârşi din nou ca la paralizarea încercării lui Valentin Andreae, aceasta este o altă întrebare.

În orice caz în ziua de astăzi nimeni nu ar trebui să întrebe: dar cum vine faptul că puterile spirituale nu se amestecă în situaţiile din planul fizic pentru a face ordine? – Nu suntem îndreptăţiţi să punem o asemenea întrebare, pentru că ceea ce fac oamenii este în multe cazuri răzvrătire împotriva acestor puteri spirituale, este de multe ori îndreptat chiar împotriva puterilor spirituale. Această luptă împotriva spiritului este adesea dusă mai ales de acei oameni care vorbesc mereu despre spirit, spirit, spirit. Am citit recent pe coperta unei reviste – nu ştiu exact dacă era o revistă lunară sau bilunară – ca un fel de anunţ în care se tot vorbea despre spirit, spirit, spirit, că spiritul trebuie să domine evenimentele actuale. Te iei cu mâinile de cap. Spiritul trebuie să fabrice tunurile, măştile de gaz şi aşa mai departe, totul este numit acolo „spirit". Întrebarea este dacă oamenii văd ce fel de spirit este acesta. Dumneavoastră ştiţi că noi facem deosebirea dintre spiritul evoluţiei normale şi spiritele luciferice şi

ahrimanice. V-am atras recent atenţia cum Ricarda Huch, în cartea ei despre Luther, tânjea ca diavolul să fie acolo; anume ea avea în vedere cunoaşterea diavolului. În privinţa unor declamaţii privind spiritul, se poate spune deja: poporul nu-l observă niciodată pe diavol, nici măcar când îl au deja pe copertele revistelor.

Am putut doar indica astăzi unele lucruri şi multe trebuit să le las voalate; acestea însă, dacă veţi cugeta asupra celor spuse astăzi, se vor dezvălui în sufletele dumneavoastră. În orice caz, veţi fi remarcat că am vrut să vorbesc într-un mod mai grav, într-un mod de-a dreptul amar, şi în acest mod doresc să închei deocamdată aceste conferinţe.

NOTE

CONFERINȚA I

1. *ultimele consideraţii*: ciclul ***Adevaruri ale evoluţiei omului şi omenirii***, 8 conferințe, Berlin, 29 mai – 24 iunie 1917, care împreună cu ciclul de faţă formează volumul GA 176.

2. *African Spir*, 1837-1890.

3. *Herman Grimm*, 1828-1901, istoric al culturii.

4. Bosnia şi Herţegovina au fost ocupate de Austria în anul 1878. Ele au rămas ţinut turcesc şi au fost anexate abia în anul 1908.

5. *Georgij Jewgenjewitsch Lwow*, 1861-1925, om de stat rus. A ajuns pe 15 martie 1917 în fruntea primului guvern provizoriu rus.

6. *Sir Edward Grey*: 1862-1933, om de stat englez. Între 1905-1916 ministru de externe britanic.

7. Fanatismul faptelor: vezi Rudolf Steiner ***Concepţia despre lume a lui Goethe*** (1897), GA 6, pag. 78 ș.u.

8. *Dogmatismul experienţei*: vezi «Lucrările de ştiinţele naturale ale lui Goethe» editate de Rudolf Steiner, vol. 2, Introducere, pag. XXXIII.

9. *Agrarul şi industrialul*: vezi conferinţa din 10 octombrie 1919 din ***Înţelegerea socială din cunoaşterea spiritual-ştiinţifică***, GA 191.

10. *Eduard von Hartmann*: 1842-1906. «Filosofia inconştientului». Ediţia 12, Leipzig 1923.

CONFERINȚA a II-a

1. *Max Verworn*, 1863-1921.

2. *Albert Schäffle*, 1831-1903, sociolog şi om de stat, ministru al comerţului austriac. «Structura şi viaţa corpului

social», 1875-78, Tübingen, 4 volume; «Lipsa de perspectivă a democraţiei sociale», ediţia a 3-a, Tübingen 1887.

3. *Hermann Bahr*, 1863-1934, «Lipsa de înţelegere a domnului Schäffle», Zürich 1885.

4. *Rudolf Virchow*, 1821-1902, întemeietor al patologiei celulare.

5. …*un discurs despre libertatea ştiinţei şi teoriile ei*: «Libertatea ştiinţei în statul modern», discurs ţinut la cea de-a treia adunare generală a celei de-a cincizecea reuniuni a cercetătorilor naturii şi medicilor germani de la München, 22 septembrie 1877, Berlin 1877.

6. *Eu am indicat deja cu mulţi ani în urmă în diverse contexte în conferinţele publice*: de exemplu în conferinţa de la Berlin din 17 octombrie 1907, *Ştiinţele naturii la răspântie de drumuri*, publicată în ***Cunoaşterea sufletului şi a spiritului***, GA 56.

7. *Am expus deja consideraţii*: vezi, de exemplu, conferinţa de la Haga din 28 martie 1913 din: ***Ce însemnătate are evoluţia ocultă a omului pentru învelişurile sale***, GA 145 şi conferinţa de la Dornach din 16 octombrie 1915, publicată în ***Mişcarea ocultă din secolul XIX şi legătura ei cu cultura universală***, GA 254.

8. *Întregul sistem atomic este substanţialitate ahrimanică*: după această frază urma în ediţiile anterioare fraza: „De aici şi formarea de imagini pe perete”. Această frază, care ca atare nu are sens, a fost lăsată la o parte în această ediţie în primul rând pentru că lipseşte în stenogramă, şi pentru că nu se poate explica cum şi de ce a apărut la prima tipărire.

9. *Albert Einstein*, 1879-1955. *Despre teoria relativităţii specială şi cea generală*, multe ediţii.

10. *Forţă şi substanţă*, Frankfurt 1855, de Ludwig Büchner, 1824-1899, medic şi filosof.

11. *Amintiţi-vă consideraţiile*: conferinţa din 13 februarie 1917 din ***Metamorfoză cosmică şi umană***, GA 175, vezi şi conferinţa din 28 ianuarie 1917 din ***Consideraţii istorice contemporane***, partea a doua, GA 174.

12. *Exerciţii de respiraţii*: vezi conferinţa din 3 septembrie 1921 din ***Antroposofia, rădăcinile ei de cunoaştere şi roadele ei pentru viaţă***, GA 78.

13. *Din Vechiul Testament*: Cartea I, Moise II, 7.

14. *Dogma infailibilităţii*: imposibilitatea papei de a greşi în probleme de credinţă şi moravuri, decisă la Conciliul Vaticanului din 18 iulie 1870. vezi conferinţa din 3 iunie 1920 din ***Factori vindecători pentru organismul social***, GA 198.

CONFERINŢA a III-a

1. *Şi cuvintele*: Matei 3, 17.

2. *Rudolf Hermann Lotze*, 1817-1881, medic şi filosof la Leipzig, Göttingen, Berlin. Opera principală: «Metafizica» vol. 1, 1841-79.

3. *Adolf von Harnack*, 1851-1930, profesor de teologie la Berlin. «Esenţa creştinismului», Leipzig 1900.

4. «*În armonie cu infinitul*», 1897, de Ralph Waldo Trine (1866-1958), răspândită în multe limbi, în sute de mii de exemplare.

CONFERINŢA a IV-a

1. „*Din societatea celor vii*…": Herman Grimm în articolul său «Poeziile lui Walter Robert-Tornow» din «Fragmente», volumul 1, Berlin şi Stuttgart 1900-1902.

2. *Iarna trecută*: în conferinţa din 10 decembrie 1916, din ***Consideraţii istorice***, GA 173. Hermann Bahr, 1863-1934.

3. *Kammerbühl*: articol al lui Goethe «Muntele Kammer de la Eger» în «Lucrările de ştiinţele naturii» ale lui Goethe, editate de Rudolf Steiner, volumul 2, pag. 191-200.

4. *William James*, 1842-1910. «Pragmatismul», traducere din limba engleză de Wilhelm Jerusalem, Leipzig 1908.

5. *Friedrich Heinrich Jakobi*, 1743-1918, filosof şi romancier.

6. *Blaise Pascal*, 1623-1662. «Pensées», traduse şi editate de Ewald Wahmuth, Heidelberg 1954, pag. 240/41: „Nu numai pe Dumnezeu îl cunoaştem doar prin Iisus Christos, ci şi pe noi înşine ne cunoaştem doar prin Iisus Christos, viaţa şi moartea le cunoaştem doar prin Iisus Christos. Fără Iisus Christos nu ştim nici ce este viaţa noastră, nici ce este moartea noastră, nici ce este Dumnezeu, nici ceea ce suntem noi înşine".

CONFERINŢA a V-a

1. *Arnold Rudolf Karl Fortlage*, 1806-1881. Opt conferinţe psihologice, Jena 1869.

2. ***Creştinismul ca fapt mistic şi misteriile Antichităţii***, GA 8.

3. *Johannes Müller*, 1864-1949, Doctor în filozofie, Doctor în teologie, scriitor, editor al «Grünen Blätter» (Foile verzi). Întemeietor şi conducător al unui renumit cămin de refacere în Elmau, Oberbayern.

4. *Josef Kainz*, 1858-1910, renumit actor.

CONFERINȚA a VI-a

1. *Vladimir Alexandrovici Suchomlinoff*, 1848-1926, general rus. În 1908 şef de Stat Major; în calitate de ministru de război a reorganizat armata rusă.

2. *Max Dessoir*: filosof şi psiholog. Rudolf Steiner tratează cartea acestuia «Despre transcendenţa sufletului», Stuttgart 1917, detaliat şi în lucrarea ***Despre enigmele sufletului*** (1917), GA 21.

3. *Rudolf Otto*, 1869-1937, «Sfinţenia», 1917, ediţiile 31-35, München 1963.

4. *Georg Wielhelm Friedrich Hegel*, 1770-1831. Expresia lui Hegel: „Dacă religia s-ar întemeia în om doar pe un sentiment, acesta nu poate fi sentimentul dependenţei, pentru că atunci un câine ar fi cel mai bun creştin, deoarece el poartă cel mai intens în sine acest sentiment şi trăieşte cu precădere în el. Şi sentimente de eliberare are câinele, atunci când foamea sa este satisfăcută printr-un os." «Diverse lucrări», volumul 2, 1835.

5. *Friedrich Schleiermacher*, 1768-1834. Vezi «Credinţa creştină în conformitate cu principiile fundamentale ale Bisericii evanghelice», două volume, Berlin 1921/22.

6. *Hermann Bahr*: vezi Nota 3 de la conferinţa a II-a. Articolul «Raţiune şi ştiinţă» a apărut la Viena/München în 1917.

7. ***Adevăr şi ştiinţă. Preludiu la o „filozofie a libertăţii"*** (1892), GA 3; ***Filosofia libertăţii*** (1894), GA 4; ***Enigmele filosofiei*** (1914), GA 18.

8. Epistola întâia către Corinteni 2, 6-16:

> 6 Celor desăvârşiţi însă le grăim înţelepciunea, dar nu înţelepciunea acestui veac, nici a stăpânitorilor acestui veac, care sunt pieritori,

7 ci grăim înţelepciunea lui Dumnezeu cea întru taină, cea ascunsă, pe care Dumnezeu mai înainte de veci a rânduit-o spre slava noastră,
8 pe care nimeni din stăpânitorii acestui veac n'a cunoscut-o; că dacă ar fi cunoscut-o, nu L-ar fi răstignit pe Domnul slavei;
9 ci precum este scris: Pe cele ce ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s'au suit, pe acelea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc.
10 Nouă însă ni le-a dezvăluit Dumnezeu prin Duhul Său, fiindcă Duhul pe toate le cercetează, chiar şi adâncurile lui Dumnezeu.
11 Căci cine dintre oameni le ştie pe cele ale omului, în afară de duhul omului, care este în el? Aşa şi cele ale lui Dumnezeu, nimeni nu le-a cunoscut, în afară de Duhul lui Dumnezeu.
12 Dar noi nu duhul lumii l-am primit, ci Duhul Cel de la Dumnezeu, ca să cunoaştem cele prin har dăruite nouă de Dumnezeu;
13 pe care le şi grăim, nu în cuvinte învăţate din înţelepciunea omenească, ci în cuvinte învăţate de la Duhul Sfânt, pe cele duhovniceşti supunându-le spre judecată celor ce sunt duhovniceşti.
14 Omul firesc însă nu primeşte pe cele ce sunt ale Duhului lui Dumnezeu, căci pentru el sunt nebunie şi el nu le poate înţelege, fiindcă ele se judecă duhovniceşte;
15 cel duhovnicesc însă pe toate le judecă, dar el nu-i să fie judecat de nimeni;
16 căci cine a cunoscut gândul Domnului, ca să-L înveţe pe El? Noi însă avem gândul lui Hristos.
(Biblia – Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001)

9. *Woodrow Wilson*: 1856-1924, preşedinte al SUA între 1913 şi 1921, profesor de filosofie. Rudolf Steiner a vorbit despre el deja din 1 iunie 1913 în ***Bazele oculte ale Bhagavad Gita***, GA 164.

10. *Georg Simmel*, 1858-1918, filosof. Se poate să fie vorba despre cartea: «Războiul şi deciziile spirituale», München 1917.

CONFERINŢA a VII-a

1. *Toma d'Aquino*, 1225-1274, vezi, de exemplu, «Summa theologiae».

2. *Henry More*, 1614-1687, filosof englez. «Enchiridion metaphysicum, Enchiridion ethicum», 1668.

3. «Theologia Teutsch», lucrare mistică apărută la sfârşitul secolului XIV. Operă a unui preot necunoscut de la un castel seniorial din Sachsenhausen bei Frankfurt, tipărită pentru prima oară în 1516 şi 1518.

4. *Martin Luther*, 1483-1546, inaugurator al reformei germane.

5. *Citiţi ceea ce am spus despre aceasta în cartea mea despre mistică*: ***Mistica în zorii vieţii spirituale a timpului nostru şi legătura ei cu concepţia modernă despre lume***, (1901), GA 7, Capitolul Prietenia lui Dumnezeu (pag. 151 ș.u.).

6. *Ricarda Huch*, 1864-1947: «Credinţa lui Luther», scrisori către un prieten, Leipzig 1916.

7. *Un articol*: Bernhard Diebold «Ricarda Huch şi diavolul», din revista «Nord şi Sud», iulie 1917.

8. „*Poporul nu îl simte pe demon niciodată…*": Goethe, «Faust» I, Pivniţa lui Auersbach.

9. *Lucrării mele ce urmează să apară în curând*: vezi ***Despre enigmele sufletului*** (1917), GA 21.

10. *În dramele mele mister*: ***Patru drame-mister***, (1910-1913), GA 14.

11. *Alexander Feodorovici Kerenskij*, născut în 1881 la Volsk, politician şi om de stat rus.

12. *Vladimir Soloviov*, 1853-1900, filosof şi poet rus.

CONFERINŢA a VIII-a

1. *Luther*: vezi conferinţa din 12 octombrie 1917 din ***Fundalurile spirituale ale lumii exterioare – Prăbuşirea spiritelor întunericului*** GA 177. Atunci, în 1917, s-au sărbătorit 400 de ani de la afişarea tezelor la biserica cetăţii Wittenberg.

2. *Tocmai mă ocup acum din nou... cu o caracteristică a lui Christian Rosenkreutz şi a «Nunţii chimice» a lui Johann Valentin Andreae*, 1586-1654. «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz, Anno 1459»; tradusă în germana literară de Walter Weber, Dornach 1942; Stuttgart 1957 şi Basel 1978. («Către conducătorii, căpeteniile şi învăţaţii Europei!») Vezi în această privinţă articolul apărut pe atunci al lui Rudolf Steiner din ***Filozofie şi antroposofie***, GA 35.

3. *Immanuel Kant*, 1724-1804, «Critica raţiunii pure», 1781; «Critica raţiunii practice», 1788; «Critica forţei de judecată», 1790.

4. *Emil Du Bois Reymond*, 1818-1896. «Despre graniţele cunoaşterii naturii», 14 august 1872, Reden, Leipzig, 1886.

5. *Ricarda Huch*: vezi Nota 6 de la conferinţa a VII-a.

6. *Heinrich Marianus Deinhardt*, 1821-1879. «Contribuţii la aprecierea lui Schiller» (1860), reeditată şi cu o introducere de G. Wachsmuth, Stuttgart 1922.

7. *Herman Grimm*: vezi Nota 3 de la conferinţa I

CONFERINȚA a IX-a

1. *Ernst Haeckel*, 1834-1919. «Enigmele lumii», studii pe înţelesul tuturor despre filosofia monistă, Bonn 1899, multe ediţii.

2. *revista «Clopotul»*, editată de Parvus, Editura pentru ştiinţe sociale, Berlin, întemeiată în 1914.

3. Parvus = Dr. Helphand, care l-a adus pe Lenin în timpul primului Război Mondial, din Elveţia în Rusia. Vezi conferinţa din 7 decembrie 1919 din ***Misiunea lui Mihael***, GA 194. Biografie: W. Scharlau-Zeman, pirat al Revoluţiei, 1964.

4. *consilierul Albrecht Penck*, 1858-1945, geograf. «Despre graniţele politice», discurs la inaugurarea rectoratului la Universitatea din Berlin 1917.

5. *Cartea mea care acum este şi tipărită*: vezi Nota 9 de la conferinţa a VII-a.

6. *Luther*: vezi Nota 4 de la conferinţa a VII-a.

7. *Caută dreptatea în credinţă!*: au fost transmise cuvintele „Cel drept va trăi din credinţa sa” (Epistola către romani 1, 17).

8. *Rudolf Eucken*: 1846-1926, filosof.

9. *Johann Valentin Andreae*: vezi Nota 2 de la conferinţa a VIII-a.

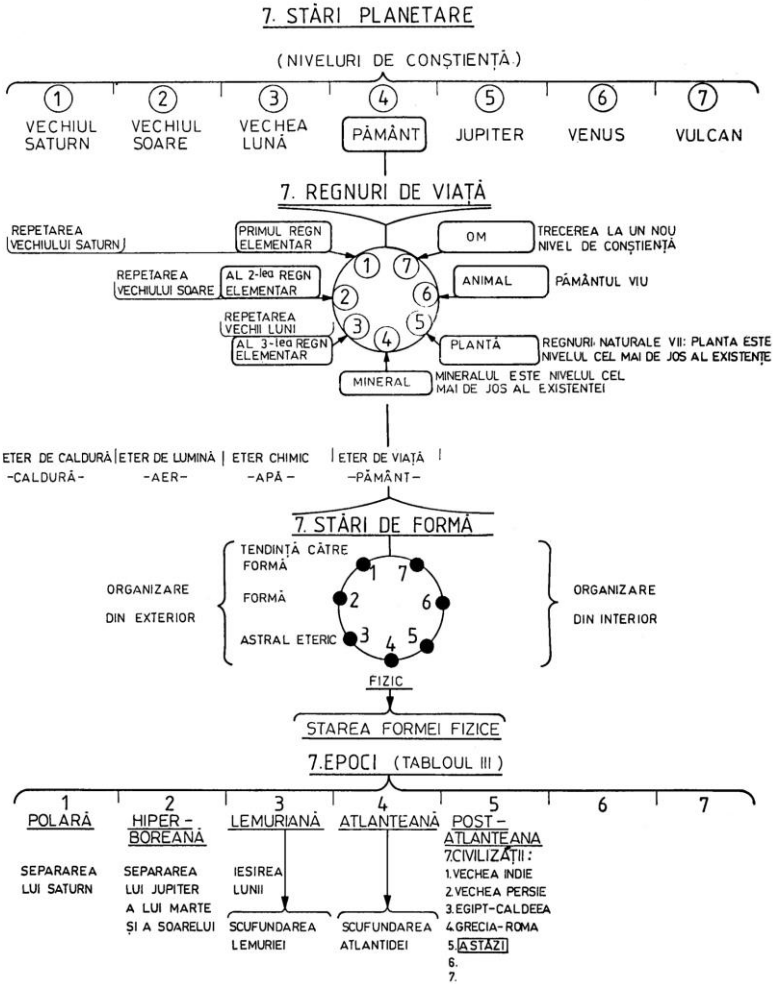
EPOCI DIN ISTORIA PĂMÂNTULUI ȘI PERIOADE GEOLOGICE

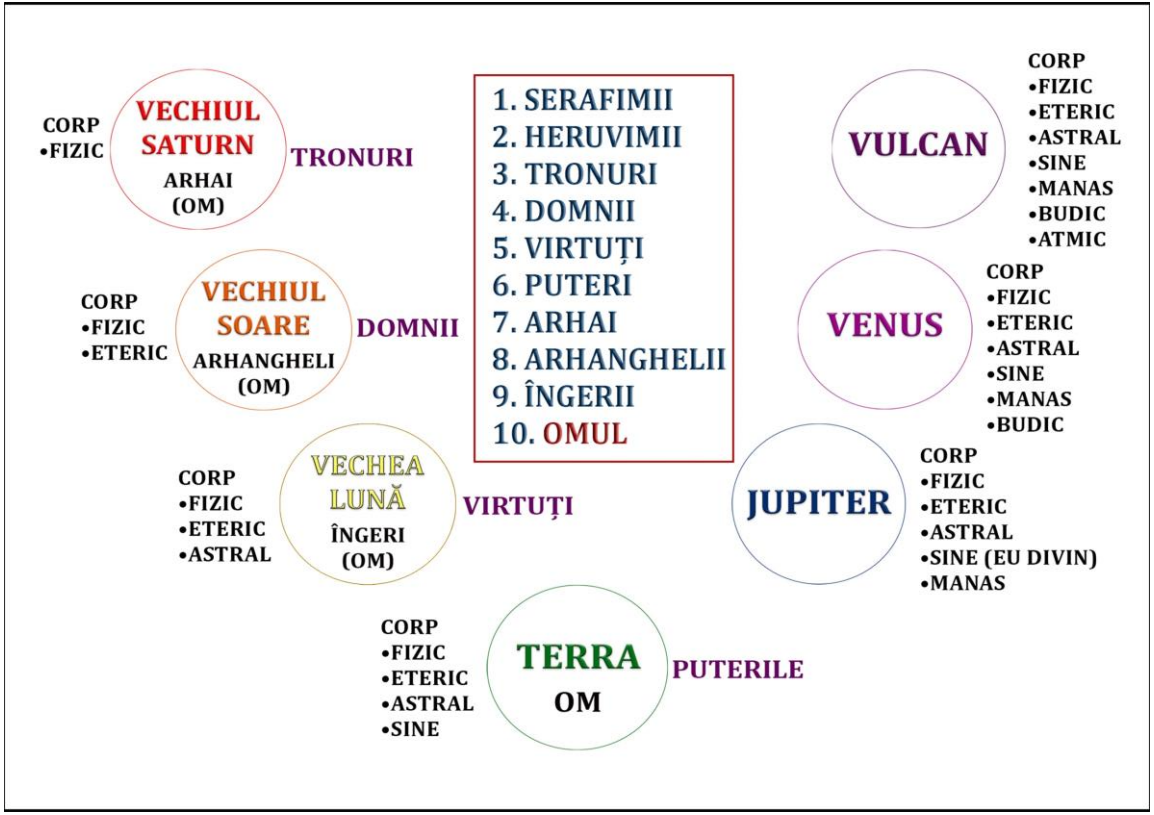
(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

REPETAREA FAZELOR MAI VECHI LA UN NIVEL SUPERIOR	ERA	ÎMPĂRȚIREA ÎN EPOCI			FAUNA	FLORA	FORMAREA ȘI STRUCTURA PĂMÂNTULUI
REPETAREA VECHIULUI SATURN	FAZE COSMICE	1. EPOCA POLARĂ		Stadii cosmice preliminare ale formării sistemului solar			
				Formarea sferei și a corpului lui Saturn			Diferențierea prin contracție a sferelor planetare
REPETAREA VECHIULUI SOARE		2. EPOCA HIPERBOREANĂ		Formarea sferei și a corpului lui Jupiter Formarea sferei și a corpului lui Marte Separarea Pământului și a Soarelui Pământul, organism planetar (înglobând și Luna) începe să evolueze în jurul Soarelui			
REPETAREA VECHII LUNI	PALEOZOIC	3. EPOCA LEMURIANĂ	INCEPUT	Epocă vitalizată Biosfera generatoare Diferențierea învelișurilor și a nucleului Archaic	Procese de schimb în atmosferă. Compuși albuminoizi Coloizi – suspensii		Formarea straturilor periferice. Atmosfera (TABLOU IV)
REPETAREA EPOCII POLARE ÎN EPOCA LEMURIANĂ					Primele forme animale și vegetale în atmosfera vitalizată.		Precipitare de substanțe primitive, viitoare roci primare
REPETAREA EPOCII HIPERBOREENE ÎN EPOCA LEMURIANĂ				Diferențierea internă și formarea straturilor Cambrian Silurian Devonian	Nevertebrate marine Trilobiți. Brahiopode. Corali. Pești primitivi Înmulțirea cochiliilor calcaroase	Forme vegetale primitive între două ape, alge, varec. Primele plante de uscat.	Sedimentare. Tendința de formare a unei suprafețe terestre plastice. Atmosferă apoasă și caldă.
MIJLOCUL EPOCII LEMURIENE			MIJLOC	Carbonifer	Amfibii	Ferigi Criptogame Lycopode	Cutarea suprafeței terestre (climat tropical în emisfera nordică)
				Permian Triasic	Reptile	Păduri de conifere	(Tendință puternică dar trecătoare de durificare)
SFÂRȘITUL EPOCII LEMURIENE	MEZOZOIC		SFÂRȘIT	Jurasic	Archeopterix Animale uriașe Saurieni Mamifere inferioare	Ferigi arborescente	Ieșirea Lunii Purificarea atmosferei Puternice transgresiuni marine.
				Cretacic Scufundarea Lemuriei	Păsări cu dinți Saurieni	Primii arbori foioși și plante cu flori angiosperme	Mobilitate reînoită a suprafeței terestre. Scufundarea Lemuriei
EPOCA ATLANTEANĂ	NEOZOIC (CENOZOIC)	4. EPOCA ATLANTEANĂ		1. Paleocen 2. Eocen 3. Oligocen Miocen Pliocen Terțiar	Primele copitate sălbatice. Mamifere superioare Vite Primate	Continuarea diferențierii plantelor până la flora actuală.	Atmosferă caldă încă, dar în curs de răcire. Deformarea plastică a Pământului până în Cuaternar. (TABLOU VII, VIII, IX)
				4. ♏ Diluviu 5. Cuaternar 6. ♍ ♑ Glaciații 7. Scufundarea Atlantidei	(Schelete umane) Nici o nouă specie, însă modificări geografice ale florei și ale faunei.		(TABLOU XI) Glaciații Scufundarea Atlantidei
EPOCA POST-ANTLANTEANĂ		5. EPOCA POST-ATLANTEANĂ		1. ♋ Vechea Indie 2. ♊ Vechea Persie 3. ♉ Egipt-Caldeea 4. ♌ Grecia – Roma 5. ♐ Astăzi 6. ♒ 7. ♈	Actuală	Actuală	Creșterea căldurii și micșorarea căldurii pe Pământ (TABLOU XI)

STADII PRELIMINARE ȘI PERIOADE EVOLUTIVE IN ORGANISMUL COSMIC

(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

CORP
•FIZIC
VECHIUL SATURN
ARHAI (OM)
TRONURI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
VECHIUL SOARE
ARHANGHELI (OM)
DOMNII
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
VECHEA LUNĂ
ÎNGERI (OM)
VIRTUȚI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
TERRA
OM
PUTERILE
1. SERAFIMII
2. HERUVIMII
3. TRONURI
4. DOMNII
5. VIRTUȚI
6. PUTERI
7. ARHAI
8. ARHANGHELII
9. ÎNGERII
10. OMUL
VULCAN
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
•ATMIC
VENUS
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
JUPITER
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE (EU DIVIN)
•MANAS